

ANALÝZA DOSTUPNOSTI VYBRANÝCH SOCIÁLNÍCH SLUŽEB V HL. M. PRAZE PRO MIGRANTY A MIGRANTKY, OHROŽENÉ SOCIÁLNÍM VYLOUČENÍM

Pavla Čerychová, Magda Faltová,
Sdružení pro integraci a migraci

OBSAH

1.	ÚVOD	4
1.1.	Výchozí stav a očekávané změny	5
1.2.	Pojmosloví	6
1.3.	Metodologie	7
2.	MIGRANTI, MIGRANTKY A PŘÍSTUP K SOCIÁLNÍM SLUŽBÁM	10
2.1.	Popis cílových skupin analýzy	11
2.2.	Přístup migrantů a migrantek k sociálním službám	12
2.3.	Poskytovatelé sociálních služeb cíleně orientovaní na migrační problematiku	14
2.4.	Poskytovatelé sociálních služeb bez cílené orientace na migrační problematiku	15
3.	DLUHOVÁ PROBLEMATIKA A DOSTUPNOST DLUHOVÉHO PORADENSTVÍ	18
3.1.	Nástin tématu	19
3.2.	Specifické otázky vzniku dluhu související s cílovou skupinou migrantů/migrantek	19
3.3.	Zjištěná úskalí a limity poskytovaných sociálních služeb	21
4.	BEZDOMOVECTVÍ	24
4.1.	Nástin tématu	25
4.2.	Specifické otázky související s cílovou skupinou migrantů/migrantek	26
4.3.	Zjištěná úskalí a limity poskytovaných sociálních služeb	29
5.	SHRNUTÍ, NÁVRHY ŘEŠENÍ A DOPORUČENÍ	38
6.	POUŽITÉ ZDROJE	48
7.	Příloha č. 1	50

1. ÚVOD

1.1. VÝCHOZÍ STAV A OČEKÁVANÉ ZMĚNY

Záměrem předkládané analýzy je identifikovat problémy v přístupu k sociálním službám, kterým migranti a migrantky, případně osoby s migrační zkušeností na našem území, dlouhodobě či bezprostředně čelí, a upozornit na ně příslušné instituce a orgány, resp. odbornou veřejnost.

Jak vyplývá ze statistik Českého statistického úřadu (ČSÚ) či z vládou schvalovaných *Zpráv o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území České republiky*, dlouhodobým trendem je **stoupající počet migrantů**, který v současnosti (rok 2022) přesáhl v ČR hranici 6 % populace.

Ruku v ruce s jejich **trvalejším usazováním**, což je další z trendů, který lze ze statistik vysledovat, se pochopitelně **zvyšuje i množství interakcí migrantů s poskytovateli sociálních služeb**. To ovšem logicky klade vyšší nároky na poskytovatele sociálních služeb, a to zejména v regionech, které mají procentuálně vyšší počet migrantů a migrantek na svém území, což je i případ hl. m. Prahy, kde je každý šestý obyvatel migrant/migrantka. **Kvalitní zajištění sociálních služeb a jejich dostupnost, s ambicí na včasné a účinné podchycení problému migrantů a migrantek v sociální oblasti, je důležitou součástí integračního procesu** a obecně i úspěšnosti integrace jako takové.

Sdružení pro integraci a migraci (SIMI) se otázkám integrace migrantů věnuje dlouhodobě, a snaží se hledat účinná řešení v případě identifikovaných problémů v této oblasti. Podnětem k této analýze se proto stala výzva na podporu sociálního začleňování v Praze, vyhlášená v rámci Operačního programu Zaměstnanost Evropského sociálního fondu, na kterou se SIMI rozhodlo reagovat. Jako jedna z velkých výzev se v této souvislosti ukázala absence zmapování teoretické dostupnosti sociálních služeb pro migranty a migrantky, resp. pro osoby s migrační zkušeností, úzce spojená s otázkou jejich faktického využívání.

Analýza je tudíž součástí aktivit směřujících ke snižování bariér pro sociální začleňování migrantů a migrantek a jako taková vychází z postupů SIMI, které prokázaly relevantní dopad na cílové skupiny, a navazuje na ně. Z tohoto důvodu se analýza také kromě obecného zhodnocení dostupnosti sociálních služeb soustředí podrobněji na dvě klíčová témata, a to tam, kde aktuálně vyvstává potřeba jejich řešení a zároveň jde o oblasti nezmapované, z nichž některá, jako například oblast bezdomovectví, jsou nikoliv náhodou označovaná za „bílá místa“¹.

Analýza dostupnosti sociálních služeb pro migranty a migrantky na území hl. m. Prahy vznikla jako součást projektu *Praha integruje*, který synergičtě propojuje aktivity směřující ke snižování bariér pro sociální začleňování migrantů, ať už jde o kurzy a praktické nástroje pro úředníky, interkulturní služby nebo o posílení orientace a znalosti migrantů a migrantek prostřednictvím cíleného právního poradenství, terénní sociální práce anebo seminářů, vedoucích ke zplnomocnění a orientaci těchto nově příchozích osob ve společnosti.

Cílem analýzy, jakož i celého projektu, je překonat nepřipravenost sítě sociálních služeb i místní samosprávy na práci s migranty a migrantkami, když proinkluzivnost poskytovatelů sociálních služeb by podle všeho významně napomohla upravit postavení ohrožených osob z řad migrantů a migrantek, případně osob s migrační historií. Pomocí závěrů analýzy a z nich vytvořených podnětů dojde, jak věříme, k posílení mezioborové spolupráce jak v rámci magistrátu, tak na městských částech či v rámci sítě sociálních služeb Prahy, když v plánu je navázat na strategické záměry hl. m. Prahy. Dlouhodobým cílem je pak propojit tato zjištění a návrhy řešení se vznikajícími strategiemi či jejich aktualizacemi podle identifikovaných potřeb cílových skupin, jejichž přístup k sociálním službám je předmětem zájmu.

Součástí analýzy jsou proto i doporučení pro pražskou samosprávu a poskytovatele soc. služeb ve zmapovaných oblastech, která by v ideálním případě měla být předložena k projednání na relevantních místech v rámci Prahy s cílem změnit neuspokojivý stav věcí, a to ať již formou legislativních změn, tak i za pomoci vytváření příslušných nelegislativních opatření. Ambicí předkládané analýzy je i její využití pro potřeby aktualizace akčních plánů, navazujících na novou koncepci integrace migrantů na území hl. m. Prahy do dalších období.

Hl. m. Praha sice disponuje vytvořenou integrační strategií a plány pro snadnější začleňování migrantů v rámci města, ovšem neumí zajistit plnou realizaci navržených opatření, ať již z nedostatku kompetencí, kapacit či správného motivování relevantních aktérů. V praxi zejména chybí zapojení úřadů městských částí a poskytovatelů sociálních služeb, kteří primárně s migranty a migrantkami nepracují. Jejich zdrženlivost má za následek mj. to, že se migrantům a migrantkám nedostává veřejných služeb v dostatečné míře. Předkládaná analýza na tyto výzvy reaguje a snaží se je pojmenovat.

¹ Viz VEVEŘKOVÁ, LOJKÁSKOVÁ, VAŠÁT a kol. 2020. Dostupné [zde](#).

1.2. POJMOSLOVÍ²

Analýza pracuje s řadou pojmů, jejichž definování může být důležitější, než se na první pohled zdá. Různé kategorie osob mají různá práva (lze jen doufat, že nejen ta základní) a různé přístupy do systému sociálních služeb. Ovlivnit či predikovat to, kolik osob z řad migrantů a migrantek se ocitne v záchraně síti sociálních služeb, nedokáže ani stát ani kraje, natož pak poskytovatelé služeb. Přesto na ně (stejně tak jako na stát a na kraje) klade zvyšující se diverzita logicky i větší nároky, pokud jde o zajištění přístupu migrantů k sociálním službám, a jsou tak postaveni před nové výzvy. Poskytovatelé sociálních služeb jsou přitom nezřídka jedni z prvních, kteří mají na starost pomoc migrantům a migrantkám v nouzi, a měli by tak nejen přesně vědět, kdo je kdo, ale i kam takovou osobu nasměřovat a jak jí pomoci.

Základními používanými termíny jsou cizinec, migrant, osoba s migrační zkušeností, při podrobnějším rozlišování se pak dostáváme do kategorizace těchto osob z hlediska platné legislativy podle druhů pobytů, které na našem území mají, resp. svoji roli hraje i to, zda již jsou občané našeho státu.

S ohledem na složitost otázky druhů pobytu a v návaznosti na to i na dostupnost sociálních služeb téma dokresluje **samostatná tabulka, která tvoří přílohu č. 1 této analýzy.**

V České republice se **cizincem** podle zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (§ 1 odst. 2) rozumí „fyzická osoba, která není státním občanem ČR, včetně občana Evropské unie“. V důsledku toho lze z pohledu České republiky rozdělit cizince na dvě skupiny podle země jejich původu. Do první skupiny patří občané Evropské unie/Evropského hospodářského prostoru a Švýcarska a jejich rodinní příslušníci. Druhou skupinou jsou cizinci ze třetích zemí, kteří přicházejí z jiných nežli výše uvedených států.

Pojmy **cizinec, migrant a imigrant** jsou v této analýze chápány jako synonyma, přičemž **v textu pracujeme s pojmem migrant**, který z našeho pohledu představuje v zásadě neutrální pojem, definující právní status dané osoby, **jemuž záměrně dáváme přednost před pojmem cizinec**, který evokuje od prvopočátku nežádoucí jinnakost. Výraz cizinec/cizinci pak používáme pouze tam, kde to odpovídá oficiální rétorice dotčených subjektů. Ze stejného důvodu pak pojem migrant/migrantů v naší publikaci často zahrnuje muže i ženy s migrační zkušeností (historií). **Druhgeneračním migrantem** míníme občana státu, do kterého jeho rodiče imigrovali. Pojmem **ne-regulérní migrant** pak označujeme cizince, který vstupuje či pobývá na území ČR bez platného oprávnění.

Analýza samostatně nepracuje s pojmy **uprchlík, žadatel o mezinárodní ochranu, azylant či osoba s udělenou doplňkovou ochranou**. Analýza nicméně i tyto osoby započítává mezi migranty a migrantky, i když by si jistě, i přes svou malou početnost, zasloužily samostatné zhodnocení dostupnosti sociálních služeb.

Dodejme, že i **osoby s již uděleným státním občanstvím** (např. druhgenerační migranti) se právě s ohledem na uváděnou migrační historii také často setkávají se stejnými či podobnými překážkami jako osoby nově příchozí. **Z našeho pohledu se tak proces integrace týká všech osob s migrační zkušeností a nekončí udělením státního občanství přijímací země**, v našem případě ČR, přestože jeho získání je určitě důležité jak v symbolické, tak i v praktické rovině.

Integrace (v sociální oblasti) je potom proces postupného začleňování (příslušníka) minoritní skupiny do majoritní/většinové společnosti a jejího každodenního života, do struktur a vazeb společnosti domácího obyvatelstva. Tento proces je vícestranný, dynamický a vyžaduje úsilí všech zúčastněných. V kontextu integrace migrantů do většinové společnosti vyžaduje na jedné straně jejich připravenost přizpůsobit se přijímací společnosti bez nutnosti opustit svou vlastní kulturní identitu, na druhé straně pak připravenost hostitelských komunit a veřejných institucí přijímat migranty, uspokojovat potřeby rozmanitého charakteru a poskytovat migrantům efektivní podporu v překonávání bariér v různých oblastech jejich života. Předpokládá zohlednění práv a povinností všech, zajištění přístupu ke službám a na trh práce a identifikaci a respektování základního souboru hodnot, které spojují migranty a hostitelské komunity k společnému cíli.

Síť sociálních služeb dále definujeme jako souhrn služeb, které v dostatečné kapacitě, kvalitě a s náležitou místní dostupností **napomáhají řešit nepříznivou sociální situaci všech osob na území kraje, a tedy i migrantů**. Tyto služby musejí být v souladu se zjištěnými potřebami osob na území kraje a s dostupnými finančními a jinými zdroji.

Sociální služby jsou potom činnosti, které zabezpečují jen registrovaní poskytovatelé sociálních služeb podle zákona. Jejich hlavním posláním je pomoc osobám, které nejsou schopny samostatně řešit svou sociální situaci. Jsou poskytovány **ambulantní, pobytovou nebo terénní formou (terénní programy, terénní sociální práce)**.

² Definice jsou převzaty z *Manuálu lokální integrace*, 2020.

Zranitelná skupina je skupina vystavená sociální izolaci a různým formám diskriminace z důvodu zdravotního stavu, sociálního statutu či právního statusu. Přístup těchto osob k informacím, na pracovní trh, ke vzdělávání a ke zdravotní péči bývá nedostačující. Mezi migranty jsou obzvláště zranitelní nezletilí bez doprovodu, těhotné ženy, rodiče-samoživitelé, osoby se zdravotním postižením, osoby v před-seniorském věku, senioři, osoby, které jsou vystaveny sociálně-patologickým jevům (závislosti, násilí, obchodování s lidmi, nucená práce, vykořisťování...), ale i migranti bez oprávnění k pobytu.

1.3. METODOLOGIE

1.3.1 Použité metody a zdroje

Analýza vznikla na základě průzkumu veřejně dostupných dokumentů relevantních subjektů a organizací, jakož i na základě znalosti prostředí a situace na území Prahy. K získání přesných datových údajů o velikosti hlavní cílové skupiny jsme využili data [Českého statistického úřadu](#), dále údaje ze [stránek Ministerstva vnitra ČR](#) a současně provedli rešerši výzkumů (zejm. výzkumných center [Geomigrace](#) a [Centrum pro výzkum měst a regionů](#) (CVMR) při Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy (PřFUK)), týkajících se koncentrace migrantů a migrantek v hl. m. Praze, včetně [Analýzy postavení migrantů a migrantek na území hl. m. Prahy](#) (Sociologický ústav Akademie věd České republiky (SOU AV ČR)).

Důležité datové údaje a zejména pak identifikované problémy i návrhy řešení ve vztahu k sociálnímu začleňování cílové skupiny migrantů jsou pak obsaženy a zpracovány ve strategických materiálech pro oblast integrace cizinců, jimiž jsou např. Aktualizovaná Koncepce integrace cizinců (pro migrantskou populaci napříč ČR), nově přijatá [Koncepce hl. m. Prahy pro oblast integrace cizinců 2022 – 2027](#) a navazující akční plány či jiné materiály strategické povahy, ať již přijaté či chystané do budoucna.

Pro účely získání a ověření některých data byla využita i za tímto účelem zadaná šetření na téma **dostupnosti dlouhového poradenství pro migranty v Praze** (Kruková 2021), jehož výsledky využila autorka i pro svou kvalifikační práci.

Využili jsme také všech publikací SIMI z předchozích projektů, zejména pak [Manuálu lokální integrace](#), vzniklého v projektu [Města a inkluze strategické](#), či publikace [Ženy na vedlejší koleji](#) nebo manuálu [Nebudu obětí](#), který cílil na otázky ochrany před domácím násilím s migračním prvkem. Pracovali jsme s výstupy z [projektu INTEGRA](#) a využili i poznatky z kulatých stolů se zainteresovanými aktéry k tématům [Mapování lokalit se zvýšenou koncentrací migrantů v Praze](#) a [Terénní sociální práce s migranty](#) realizovaných v rámci projektu Města a inkluze strategické. Vycházeli jsme i z [evaluačních rozhovorů a dotazníkového šetření](#) se zástupci poskytovatelů relevantních sociálních služeb (např. Naděje, Armáda spásy, SIMI, Arcidiecézní charita Praha aj.), jakož i z poznatků nabytých z poradních platform pro integraci (RPP, PP MČ), pracovních skupin (Konsorciium), poradních orgánů (výbor Rady vlády, Komise MHMP). Pro účely vyhodnocení problematických míst a také u návrhů na změny jsme dále vycházeli z **poznatků získaných v rámci přímé práce s cílovou skupinou migrantů a migrantek**.

1.3.2 Důvody a způsob výběru tematických okruhů, zvolené výzkumné otázky

Mapování pro účely vzniku analýzy dostupnosti sociálních služeb se týkalo otázek, zda a jací migranti či migrantky služby využívají, zda poskytovatelé vědí, kdo je oprávněnou osobou, a jak jsou připraveni pracovat s klienty a klientkami-migranty/migrantkami. Při přípravě analýzy byly využity různé metody, ať už šlo o desk research, fokusní skupinu, rozhovory, poznatky z účasti na odborných platformách, aj. Tým projektu *Praha integruje* pro získání podkladů k mapování využil zejména existence platformy *Sociální skupina Konsorcia nevládních organizací pracujících s migranty*. Platforma spojuje sociální poradce z různých migrantských organizací, a nabízí tak hlubší vhled do praxe sociálních služeb v přístupu k migrantům.

S ohledem na rozsah systému sociálních služeb a limity analýzy došlo po prvotních rešerších k **určení oblastí sociálních služeb, které jsou a) pro klienty klíčové a b) dosavadními výzkumy podrobně nezmapované**. V rámci skupiny expertů pak bylo zjišťováno, jaké jsou zkušenosti s otevřeností těchto služeb pro klienty a klientky – migranty a migrantky.³ Analýza se tak kromě obecného shrnutí, jaké jsou obtíže dostupnosti sociálních služeb

³ Blíže viz Zápis z fokusní skupiny Mapování dostupnosti sociálních služeb na území Prahy, která se uskutečnila v rámci Sociální skupiny Konsorcia nevládních organizací pracujících s migranty v ČR, dne 28.11.2019.

pro migranty a migrantky zaměřuje na **dva zásadní problematické okruhy, kterými jsou dluhové poradenství a péče o osoby bez domova.**

Zde byly v rámci výzkumu nastoleny následující otázky:

1. **U dluhového poradenství bylo zejména zkoumáno** (a) jaký je vliv existence dluhového poradenství na území Prahy na situaci zadlužení u migrantů a migrantek. K tomu se vztahovala řada pomocných otázek, kde bylo zjišťováno (b) jaké jsou nejčastější druhy problémů migrantů a migrantek, které řeší dluhové poradny na území Prahy, (c) jakým způsobem probíhá dluhové poradenství pro migranty a migrantky v jednotlivých poradenských pobočkách v Praze (v závislosti na organizaci), (d) jak poskytovatelé dluhového poradenství v Praze vnímají participaci migrantů a migrantek na řešení dluhové problematiky a jejich porozumění českému systému, (e) jaké informační zdroje využívají poskytovatelé dluhového poradenství a (f) jaké jsou bariéry při poskytování dluhového poradenství pro migranty a migrantky na území Prahy.
2. **U otázky bezdomovectví** pak bylo u poskytovatelů služeb zkoumáno, zda (a) jsou služby oslovených organizací dostupné i pro osoby bez domova z řad migrantů a migrantek, (b) jak poskytovatelé služeb pro osoby bez domova v Praze vnímají participaci migrantů a migrantek na řešení bezdomovecké problematiky a jejich porozumění českému systému, (c) jaké informační zdroje využívají poskytovatelé služeb pro osoby bez domova, (d) o jakou míru nízkoprahovosti poskytovaných služeb směrem k migrantům a migrantkám se jedná, (e) zda existují specifické přístupy pro zranitelné podskupiny (ženy migrantky, migranty a migrantky v seniorském věku apod.), (f) jaké bariéry při poskytování služeb pro osoby bez domova z řad migrantů a migrantek na území Prahy poskytovatelé služeb vnímají a zda (g) pro budoucnost uvažují o nějakých krocích či konkrétních návrzích, jak by bylo možné zvýšit dostupnost služeb organizace pro migranty a migrantky v Praze.

Odpovědi z výzkumů jsou pak v textu formulovány jak do narativního popisu aktuální situace, tak i zakomponovány do návrhů a doporučení v závěrečné části této analýzy.

2. MIGRANTI, MIGRANTKY A PŘÍSTUP K SOCIÁLNÍM SLUŽBÁM

2.1. POPIS CÍLOVÝCH SKUPIN ANALÝZY

2.1.1 Migranti a migrantky/osoby s migrační zkušeností, ohrožené sociálním vyloučením s pobytem na území hl. m. Prahy

Na území hlavního města Prahy žije více než třetina ze všech evidovaných migrantů a migrantek (k 31.12.2020 zde bylo koncentrováno 36 % z celkového počtu 632 570 těchto osob, žijících na území ČR), a jejich počet meziročně vzrostl o více než 18 tisíc. Praha má 1,3 milionu obyvatel a 228 532 z nich jsou migranti a migrantky, tj. jde o 17 % všech obyvatel města (ČSÚ 2021). Praha tak s velkým náskokem představuje kraj s největší koncentrací migrantů a migrantek v ČR. Ženy tvoří 45,3 % z nich a jak je patrné, i jejich podíl na cizinecké populaci narůstá, což je důležitý údaj zejména s ohledem na fakt, že „čím více je populace cizinců z hlediska zastoupení obou pohlaví vyrovnanější, tím více je zřejmé, že se cizinci v ČR, tedy i v Praze, usazují“.⁴

Z hlediska věkové struktury významně převažují migranti a migrantky v produktivním věku (84,5 % z celkového počtu migrantů a migrantek). Ve skutečnosti jsou ale reálné údaje o počtu cílové skupiny v Praze vyšší, statistiky nezahrnují např. neregistrované občany EU, osoby s uděleným azylem či doplňkovou ochranou, ani zřejmě nikoliv zanedbatelné počty osob bez oprávnění k pobytu.⁵

Podle státní příslušnosti dlouhodobě v Praze pobývá nejvíce občanů Ukrajiny (těch je tedy více než čtvrtina, přesněji 26 %), Slovenska (15,2 %) a Ruska (11,5 %), s menším odstupem i Vietnamu (6,1 %). Postupně však dochází k nárůstu počtu migrantů a migrantek z jiných zemí, zejm. členských států EU (Rumunsko, Bulharsko), ale i z jižních a západních států EU a ze třetích zemí s vysokým populačním růstem (Indie, Turecko či Filipíny). Rozložení migrantů a migrantek v rámci Prahy je vcelku rovnoměrné, i když většina z nich se usadila v širším centru města, z městských částí pak zejména v Praze 4 (20 094), Praze 5 (18 262) a Praze 10 (18 018). Občané EU tvořili 32,3 % všech migrantů a migrantek v Praze, občané ostatních zemí 67,7 %.

Počet usazených migrantů a migrantek se v hl. městě od roku 2001 více než ztrojnásobil a tento trend bude pokračovat. Podle nově schválené *Koncepce hl. m. Prahy pro oblast integrace cizinců 2022–2027* je každý šestý obyvatel Prahy cizinec a „nejméně pět městských částí má podíl obyvatel-cizinců přesahujících jednu pětinu a v Praze – Nebušicích je to dokonce jedna třetina.“⁶ Praha a její městské části by se proto měly připravit mimo jiné i na proměny ve svých strukturách, což klade už nyní zvýšené nároky na sociální politiku.

Odhadem čtvrtina až třetina migrantů a migrantek usazených v Praze se může nacházet v sociálně nevýhodné životní situaci či v ohrožení sociálním vyloučením, s omezenými možnostmi integrace – nemohou si platit kurzy českého jazyka, rekvalifikace nebo nostrifikace, a tak stabilizovat svou situaci na trhu práce, jak vyplývá z analýzy SOU AV ČR⁷, stejně jako to, že cca 10 % migrantů a migrantek využívá služeb NNO. Třetina respondentů a respondentek výzkumu nemá dostatek informací o svých právech a pobytové situaci. Téměř polovina respondentů a respondentek se při řešení svých problémů a získávání informací obrací na své krajany.

Faktem je, že důvodem ohrožení některých migrantů a migrantek sociálním vyloučením může být **vícenásobná diskriminace**, která je zapříčiněna kombinací diskriminačních důvodů, například odlišným původem, etnicitou, barvou pleti, genderem nebo věkem, ať už jde o střet těchto důvodů či jejich násobení.

2.1.2 Poskytovatelé sociálních služeb v hl. m. Praze, vč. místní samosprávy

Zákon o sociálních službách za poskytovatele sociálních služeb označuje, při splnění dalších podmínek, územní samosprávné celky a jimi zřizované právnické osoby, další právnické osoby, fyzické osoby a ministerstvo a jím zřízené organizační složky státu nebo státní příspěvkové organizace, které jsou právnickými osobami.⁸ Pod sociální služby se dle zákona řadí sociální poradenství (a to základní i odborné), služby sociální péče a služby sociální prevence, a podle formy se rozlišují na služby pobytové, ambulantní nebo terénní. Základní činnosti při poskytování sociálních služeb, jakož i soupis zřízených zařízení sociálních služeb jsou taktéž zákonem upraveny.⁹

⁴ ČSÚ. *Cizinci v hl. m. Praze v roce 2020 – Počet cizinců meziročně vzrostl o více než 18 tisíc a cizinci tvořili 17 % obyvatel*. Data k 24.8.2021. Dostupné [zde](#).

⁵ MVČR, 2021. *Informativní počty obyvatel v obcích – data k 1.1.2021*. Dostupné [zde](#).

⁶ *Koncepce hl. m. Prahy pro oblast integrace cizinců 2022–2027*, str. 11

⁷ Leontiyeva, Tollarová, Mikešová, 2017.

⁸ Viz ust. § 6 zákona č.108/2006 Sb., o sociálních službách.

⁹ Tamtéž, viz ust. 32 a násl.

S ohledem na to, že migranti a migrantky tvoří 17 % populace hlavního města, většina poskytovatelů sociálních služeb tak s nimi do styku jistě přichází, což ovšem sebou přináší řadu nejasností a bariér. V Praze působí řada poskytovatelů sociálních služeb, kteří se specializují na migranty a migrantky jako na svou hlavní cílovou skupinu klientů a klientek. Jak ale konstatovala *Aktualizovaná Koncepce integrace hl. m. Prahy pro oblast integrace cizinců*, „většina ostatních poskytovatelů sociálních služeb však výslovně migranty v podporovaných cílových skupinách neuvádí, přestože se mohou stát jejich uživateli z jiného titulu“.¹⁰

Nově přijatá *Koncepce hl. m. Prahy pro oblast integrace cizinců 2022–2027* se přístupu migrantů a migrantek ke službám věnuje v samostatné prioritě 3, která se „stejně jako v předchozím období, zaměřuje na systémovou podporu dostupnosti sociálních a návazných služeb cizincům. Navazuje na předchozí práci a rozvíjí ji v akcentu na interdisciplinární spolupráci aktérů, provázanost služeb a na analýzu a vyhodnocování jejich poskytování.“¹¹

V rámci Magistrátu hl. m. Prahy spadá oblast integrace cizinců pod **oddělení národnostních menšin a cizinců**, aktuálně při odboru kultury a cestovního ruchu. Vedle řady dalších aktivit se toto oddělení věnuje koncepční činnosti a implementaci navržených opatření prostřednictvím administrace grantových řízení pro tuto oblast. Má přehled o důležitých aktérech na poli integrace cizinců v Praze, se kterými aktivně spolupracuje. Jsou jimi nejčastěji různé NNO, příspěvkové organizace a koordinátoři integrace na městských částech. V roce 2012 hl. m. Praha založilo **Integrační centrum Praha o.p.s. (ICP)** za účelem koordinace integračních aktivit ve městě. ICP poskytuje služby migrantům a migrantkám ze třetích zemí (soc. služby řeší subdodávkami u NNO) a zprostředkovává síťování mezi aktivními aktéry na poli integrace, vč. samotných migrantů a migrantek. Především organizuje regionální poradní platformu, což je prostor pro pravidelné diskuse nad tématy souvisejícími s integrací cizinců v Praze mezi odborníky z různých zainteresovaných subjektů, zejm. NNO, městských částí (MČ), magistrátu a také migrantů a migrantek. Magistrát dále přímo řídí platformu městských částí, která slouží ke sdílení zkušeností mezi pracovníky MČ, kteří mají na starosti oblast integrace cizinců, a měla by přispívat k efektivnějšímu nastavení lokálních integračních opatření. Nicméně, motivace MČ k aktivní činnosti je problematická, vzhledem k tomu, že magistrátu chybí opora v platné legislativě.

Oddělení národnostních menšin a cizinců však nemá dostatek personálních i finančních kapacit v poměru k šíři agendy. U řady témat může potřebná řešení iniciovat či navrhovat, ale nemá (a ani nemůže mít) kompetence tyto oblasti měnit. Právě dostupnost sociálních služeb je typickým příkladem oblasti, kdy oddělení národnostních menšin a cizinců může poukazovat na potřebné změny, zajistit část potřebných podkladů, ale další kompetence má již odbor sociálních věcí a dále na jednotlivé MČ.

Dodejme, že některé městské části Prahy podporují různé integrační aktivity, obvykle pomocí tzv. projektů obcí pro integraci cizinců od MV. Koordinaci těchto projektů a mapování situace migrantů na městské části mívá na starost osoba koordinátora pro oblast integrace cizinců. Tito koordinátoři deklarují podobné praktické problémy jako magistrát, z čehož je nejvíc trápí nedostatečná informovanost jejich kolegů o specifikách práce, nedostatečná orientace v možných nástrojích podpory a nezohledňování průřezovosti agendy integrace.

2.2. PŘÍSTUP MIGRANTŮ A MIGRANTEK K SOCIÁLNÍM SLUŽBÁM

Převážná část migrantů a migrantek přichází do České republiky v produktivním věku¹² a jejich podíl na čerpání např. sociálních dávek je zatím z řady důvodů výrazně nižší než u majoritní populace. I je však potkávají životní a sociální události v celé své rozmanitosti, stejně jako zbytek společnosti (nemoc, ztráta zaměstnání, mateřství, invalidita). Úlohu zde hraje i demografický vývoj, včetně zvyšujícího se počtu příchozích a stárnutí i této části populace, kdy i migranti a migrantky budou nuceni využívat některých sociálních služeb.

„Je nutné si uvědomit, že migranti často pocházejí ze zemí, kde má sociální systém zcela jinou podobu. Neznají tedy typy poskytovaných služeb a dávek, ani svá sociální práva. Přestože v ČR dává nastavení systému sociálních dávek dobrý smysl, není bezchybné. Někdy tak může ponechat migranta bez pomoci v neřešitelné životní situaci. Vzhledem k tomu, že služby sociální péče bývají zařazeny v základní síti sociálních služeb každého kraje, může být i kraj, potažmo obec, iniciátorem či facilitátorem situace,“¹³ hlavní město Prahu z toho nevyjímá.

Integrační aktivity se v Praze plánovaly a uskutečňovaly v souladu se strategickým dokumentem *Aktualizovaná Koncepce hl. m. Prahy pro oblast integrace cizinců*. Podle této koncepce základní priority integrace tvořila infor-

movanost; přístup migrantů k sociálním a návazným službám; vzdělávání a soužití majoritní společnosti a migrantů. Priorita č. 3 citované koncepce s názvem *Přístup migrantů k sociálním a návazným službám* byla v návaznosti na zákon o sociálních službách dělena na kapitoly týkající se registrovaných sociálních služeb dle zmiňovaného zákona a těch služeb, které tento zákon nedefinuje a jsou označovány jako návazné. Aktualizovaná *Koncepce hl. m. Prahy pro oblast integrace cizinců* již v úvodu zmiňuje, že „mezi základní principy úspěšné integrace migrantů do většinové společnosti a současně obecně důležitým aspektem v rámci plnohodnotného života patří rovný přístup k sociálním a návazným službám.“¹⁴

Praha má také zapracovanou problematiku dostupnosti sociálních a návazných služeb migrantům a migrantkám v již výše zmíněném *Střednědobém plánu rozvoje sociálních služeb na území hl. m. Prahy na období 2022–2024*.¹⁵ Ten přehledně zpracovává strategii v oblasti podpory sociálních služeb pro obyvatele hlavního města, migranty a migrantky nevyjímaje.

Jednou za dva roky jsou konkrétní kroky pro realizaci priorit rozpracovány v akčních plánech. V hodnocení stavu realizace akčního plánu za rok 2018 Magistrátem hl. m. Prahy (únor 2019) se ukázalo, že nejméně se dařilo naplňovat plány právě v prioritní oblasti Sociální a návazné služby, zejm. pokud jde o opatření týkající se sociálních služeb. Např. vůbec nebylo poskytnuto vzdělávání pracovníkům soc. služeb, ani pracovníkům veřejné správy města zaměřené na specifika práce s migranty. Akční plán pak dále počítal se síťováním mezi aktéry integrace a sítí sociálních služeb, což se zatím v praxi příliš neděje, vyjma ad hoc mezioborové spolupráce (např. SIMI občasně spolupracuje s Orgánem sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD)) nebo komunitních plánování, kde ovšem otázka postavení migrantů a migrantek bývá značně marginalizována.¹⁶

V lednu 2022 byla přijata nová *Koncepce hl. m. Prahy pro oblast integrace cizinců*, na roky 2022–2027. Ta uvádí, že „v Praze zajišťuje dle Registru poskytovatelů sociálních služeb MPSV potřeby cílové skupiny imigrantů a azytantů celkem 21 poskytovatelů, kteří provozují 32 sociálních služeb, zejména odborné sociální poradenství, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi nebo sociální rehabilitaci. Některé ze služeb jsou přímo cílené na cizince, ostatní registrované sociální služby jsou dle povahy řešené sociální situace (např. zdravotní znevýhodnění) poskytovány všem klientům, a tedy i cizincům. Návazné služby nejsou definovány zákonem o sociálních službách a ani nemají registrační povinnost v centrálním registru poskytovatelů sociálních služeb. Obecně jde o služby podporující komunikaci a snižování sociokulturních bariér mezi cizinci a zástupci majority. Mezi tyto služby se řadí zejména komunitní tlumočení a interkulturní práce, které spočívají například v doprovodech a tlumočení cizincům při jednání s úřady, policií, ve zdravotnických zařízeních nebo vzdělávacích institucích. Dalším typem návazných služeb jsou komunitní služby a kontaktování a informování cizinců v terénu. Nově je do priority Služby pro cizince zařazena agenda podpory interkulturní otevřenosti veřejné správy a institucí. Podpora interkulturní otevřenosti směřuje k tomu, aby cizinci mohli využívat veškerých služeb veřejné správy a aby tyto služby i jejich pracovníci byli na práci s cizinci kompetenčně i metodicky připraveni.“¹⁷

Tato nově přijatá koncepce v již výše uváděné Prioritě 3, v podoblasti s názvem *Kompetentní pracovníci, provázané a kvalitní služby* konstatuje, že „kvalitní služby stojí na vzdělaných a kompetentních pracovnících a interdisciplinární spolupráci a návaznosti služeb. Podpora proto bude věnována vzdělávání pracovníků, podpoře interdisciplinární spolupráce a metodické podpoře provázanosti služeb. Vzdělávání pracovníků se zaměří na zvyšování odborných kompetencí pracovníků v sociálních službách v oblasti práce s cizinci. V oblasti návazných služeb bude odborné vzdělávání směřováno k samotným interkulturním pracovníkům, terénním a komunitním pracovníkům. Při řešení komplexní situace cizinců je zásadní, aby poskytovatelé služeb dobře spolupracovali. Podporováno bude proto metodické nastavování provázanosti sociálních a návazných služeb (IKP, tlumočení) a jejich implementace do vybraných zařízení. Interdisciplinární spolupráce bude směřovaná k integraci cizinců do nespécializovaných sociálních služeb, aby bylo možné je poskytovat i cizincům. Poskytovatelé sociálních a návazných služeb z řad příspěvkových organizací i NNO budou pravidelně situaci v oblasti jejich poskytování a dostupnosti konzultovat. V případě potřeby budou vytvářet ad-hoc platformy k řešení vzniklých problémů nebo se zaměřením na vybraná témata. Ve spolupráci se SOV MHMP bude probíhat analýza situace a identifikace témat pro řešení ze strany SOV a strategických dokumentů spadajících pod tento odbor.“¹⁸

Některé z problémů v oblasti poskytování sociálních služeb migrantům a migrantkám a jejich přístupu k těmto službám, jakož i roli poskytovatelů služeb výstižně vyjmenovává už uváděný *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb na území hl. m. Prahy na období 2022–2024* v části F. s názvem *Oblast potřeb osob ohrožených vylouče-*

¹⁴ Aktualizovaná Koncepce integrace pro hl. m. Prahu, str. 37

¹⁵ Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb na území hl. m. Prahy na období 2022–2024

¹⁶ Viz interní analýza potřebnosti projektu *Praha integruje*.

¹⁷ Koncepce hl. m. Prahy pro oblast integrace cizinců 2022–2027, str. 29.

¹⁸ Tamtéž, str. 34.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ *Koncepce hl. m. Prahy pro oblast integrace cizinců 2022–2027*, str. 29.

¹² Viz každoroční data ČSU.

¹³ *Manuál lokální integrace*, 2020, str. 155.

ním z důvodu odlišné národnosti či etnické příslušnosti, když přitom správně konstatuje, že cizince a národnostní menšiny nelze považovat za homogenní cílovou skupinu a zdůrazňuje, že tato cílová skupina má sice určitá specifika, ale zároveň se prolíná do jiných cílových skupin sociálních služeb.

Jak tento plán uvádí, „sociální služby často nemusí mít kompetenci k práci s klienty z odlišných prostředí a kultur, což znatelně ovlivňuje možnost řešení jejich nepříznivé sociální situace. V některých případech jde o jazykovou bariéru, která může osobám z odlišného sociokulturního prostředí bránit ve využití služeb, které na to nejsou adekvátně připravené. Chybí také dostatečná provázanost sociálních služeb s návaznými službami pro cizince (interkulturní pracovníci, komunitní tlumočení). Výrazným problémem je i nízká informovanost cílové skupiny o svých právech a možnostech, která se netýká jen sociálních služeb, ale je i překážkou k využití systému dávek státní sociální podpory. Samotný systém sociálních dávek zároveň v některých případech nezahrnuje některé skupiny osob (např. osoby bez trvalého pobytu), které se tak mohou ocitát bez zdroje příjmu. V rámci služeb pro tuto cílovou skupinu do velké míry absentuje koordinace mezi různými aktéry, zejména pak spolupráce mezi poskytovateli sociálních služeb a službami zaměřenými na oblast interkulturní práce a tlumočení. Efektivní spolupráce ale chybí i na úrovni MHMP a dalších aktérů zodpovědných za koordinaci a strategickou činnost v této oblasti.“¹⁹

Ze zkušenosti SIMI také vyplývá, že poskytovatelé služeb, které nejsou specializované na migranty a migrantky, často tuto cílovou skupinu odmítají jen proto, že nevědí, zda jim sociální službu mohou poskytnout, případně z důvodu jazykové bariéry nebo neznalosti specifik práce s migranty a migrantkami. Takové klienty či klientky pouze předávají jiné službě.

2.3. POSKYTOVATELÉ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB CÍLENĚ ORIENTOVANÍ NA MIGRAČNÍ PROBLEMATIKU

V Praze působí kolem 20 neziskových organizací,²⁰ které poskytují služby pro migranty a migrantky, vč. právního a sociálního poradenství, interkulturní práce, vzdělávání nejen migrantů či migrantek, ale i pracovníků řady subjektů, a provozují další činnosti související s prací s migrační tematikou. Část těchto organizací cílí přímo na migranty a migrantky, pro část se jedná o jednu z řady cílových skupin. Velká část těchto organizací se také zaměřuje na nějaké specifické téma, které se migrantů a migrantek týká, a přirozeně tak nenabízí (sociální) služby v širším rozsahu. Většina služeb je poskytována bezplatně, některé jsou financovány přímo Magistrátem hl. m. Prahy.

Vzhledem k velikosti a růstu cílové skupiny v rámci Prahy a také vzhledem ke skromnému rozpočtu města pro oblast integrace ovšem nabídka těchto organizací zdaleka nepokrývá poptávku, a to především pokud jde o kurzy na podporu orientace nebo interkulturní práci, ale i části sociálních služeb, jak uvádíme dále.

Specializované sociální služby pro migranty a migrantky (obvykle cílová skupina „imigranti a azylové“²¹) jsou nejčastěji poskytovány ve formě odborného sociálního poradenství, které zahrnuje i právní poradenství. Kromě pobytové agendy se zakázky nejčastěji týkají pracovních problémů, přístupu ke vzdělání a zdravotní péči apod. Některé služby cílí pouze na určitou skupinu migrantů a migrantek, např. krajská integrační centra (CPIC) poskytovala do července 2020 služby pouze migrantům ze zemí mimo EU.²¹ SIMI má mezi těmito organizacemi důležité místo, poněvadž patří mezi nejdéle fungující NNO pro tuto cílovou skupinu v ČR vůbec (přes 29 let), je zastoupeno ve všech sítích týkajících se integrace migrantů v Praze, také v síti soc. služeb Prahy. Oproti ostatním organizacím se zaměřuje více na některé specifické potřeby a skupiny, jako jsou problematika postavení obětí domácího násilí z řad migrantek a dalších zranitelných skupin, např. seniorů. Kromě SIMI poskytuje odborné sociální, případně právní poradenství pro migranty a migrantky v Praze ještě několik dalších poskytovatelů, a to např. *Inbáze*, *Organizace pro pomoc uprchlíkům*, *Centrum pro integraci cizinců* či *Poradna pro integraci*. Sociální poradenství poskytuje také Charita, Diakonie a některé organizace se službami pro migranty ve specifické situaci či se specifickými potřebami (organizace La Strada se tak zaměřuje na oběti obchodu s lidmi a nucené práce, organizace META pak na všechny otázky související se vzděláváním migrantů a migrantek apod.).

Vzhledem k velikosti cílové skupiny a jejímu růstu v rámci Prahy je také vysoká poptávka po právním poradenství, ale čekací doba ve službách NNO se z kapacitních důvodů někdy pohybuje až v řádu dvou týdnů. Vzhledem k tomu, že lhůty ve správním řízení jsou v řádu 14 dnů, mohou se tak migranty a migrantky dostat do situace, kdy se jim pomoci ze strany NNO nedostane, což řadu z nich přiměje využívat služby v rámci tzv. klientského

systému, tj. placené služby nejrůznějších zprostředkovatelů. Zprostředkovatelé však využívají neznalosti prostředí, migranty a migrantky tak často za služby platí nesmyslně velké částky či se zadluží. Specializovaní poskytovatelé registrovaných sociálních služeb z řad NNO se tak někdy podle zdokumentovaných informací potýkají s nedůvěrou migrantek a migrantů (neznalost konceptu NNO, fámy o pracovních NNO).²²

Terénní sociální práce je realizována jen v omezené míře. Většina NNO provádí různé formy depistáže, doprovody a klientské asistence. Specifickou terénní sociální práci, při níž cíleně vyhledávají osoby v nouzi či oběti vykořisťování a obchodu s lidmi, systematicky provozují pouze organizace La Strada a Diakonie (částečně pak OPU a ICP), což nelze považovat za dostatečné pokrytí potřeb cílové skupiny, krom toho zde existují i nezmapované skupiny, mezi něž patří migranti a migrantky s neregulérním pobytem, stejně jako s pobytem do 90 dnů, a v neposlední řadě pak i občané a občanky EU.

Terénní sociální práce je ostatně jednou z oblastí, kde se prostor pro zlepšení dostupnosti sociálních služeb nabízí. Problematické lokality jsou ovšem podle dostupných informací roztržštěné, nekopírují nutné sociálně vyloučené lokality, nacházejí se v oblastech se špatnou dopravní dostupností. Důležitá je také povaha lokality, kdy se nemusí jednat přímo o rozsáhlejší geografické lokality, jako spíše konkrétní místa, kde migranti bydlí a pracují (např. těžko dosažitelné ubytovny). Specifické problémy v přístupu ke specializovaným sociálním službám se dají vysledovat i u skupin agenturních pracovníků a pracovníc, k nimž se většinou cíleně nedostávají informace.²³ Z výše uvedených zjištění vyplývá potřeba rychlého a efektivnějšího přenosu a šíření informací mezi všemi klíčovými aktéry, aby terénní sociální práce mohla být skutečně adresná a smysluplná.

MČ ovšem začínají využívat služby interkulturních pracovníků a pracovníc, a podle všeho funguje i spolupráce mezi NNO a samosprávou, která, jak je uváděno, je založena na respektu, důvěře a přímém kontaktu.²⁴ Rozdíly mezi MČ však v tomto ohledu zůstávají velké a zdaleka nejedná o všudypřítomnou běžnou praxi.

2.4. POSKYTOVATELÉ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB BEZ CÍLENÉ ORIENTACE NA MIGRAČNÍ PROBLEMATIKU

Kromě výše uvedených specializovaných poskytovatelů sociálních služeb pro migranty a migrantky však na území Prahy působí celá řada jiných poskytovatelů sociálních služeb, kteří se na migranty a migrantky explicitně nezaměřují, přestože ti se mohou stát uživateli jejich služeb, na což mají ostatně i zákonný nárok. Podle zákona o sociálních službách má totiž nárok na poskytnutí základního sociálního poradenství o možnostech řešení nepříznivé sociální situace nebo jejího předcházení každá osoba bez ohledu na pobytový status,²⁵ přičemž poskytnutá pomoc „musí vycházet z individuálně určených potřeb osob, musí působit na osoby aktivně, podporovat rozvoj jejich samostatnosti, motivovat je k takovým činnostem, které nevedou k dlouhodobému setrvávání nebo prohlubování nepříznivé sociální situace, a posilovat jejich sociální začleňování. Sociální služby musí být poskytovány v zájmu osob a v náležitě kvalitě takovými způsoby, aby bylo vždy důsledně zajištěno dodržování lidských práv a základních svobod osob.“²⁶

Kromě základního sociálního poradenství ovšem na pobytovém statusu velmi záleží.

Migranti a migrantky s trvalým pobytem tak mají na území České republiky stejný přístup k sociálním službám jako občané a občanky České republiky a EU/EHP. Některé typy sociálních služeb (ať už jde o azylové domy, kontaktní centra, noclehárny, přístup do terénních programů) jsou poskytovány také osobám, které zde legálně pobývají.

S ohledem na široké spektrum poskytovaných služeb a také na různé druhy pobytových oprávnění je ovšem předvídatelné, že **přístup k sociálním službám může být a je v praxi komplikovaný, právě kvůli mnoha různým kombinacím druh služby/druh pobytu**. Zákon o sociálních službách rozlišuje **33 typů služeb**, které mají potenciálním klientům poskytnout podporu a pomoc v nejrůznějších životních situacích, nehledě na navazující služby tímto zákonem neupravené. Orientace v nabídce sociálních služeb tak není jednoduchá ani pro rodilého občana, natož pak pro nově příchozího migranta či migrantku.

²² Tamtéž.

²³ Viz Kulatý stůl *Mapování lokalit se zvýšenou koncentrací migrantů v hl. m. Praze*.

²⁴ Viz Kulatý stůl *Mapování lokalit se zvýšenou koncentrací migrantů v hl. m. Praze*.

²⁵ Viz § 2 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

²⁶ Viz § 3 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

¹⁹ *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb na území hl. m. Prahy na období 2022–2024*, str. 17. Dostupný [zde](#).

²⁰ Podrobný seznam je dostupný [zde](#).

²¹ Viz *Manuál lokální integrace*, 2020, str. 157.

Nárok na sociální služby podle pobytového statusu migranta

POBYTOVÝ STATUS	PRÁVNÍ NÁROK NA SOCIÁLNÍ SLUŽBY NA ZÁKLADĚ ZÁKONA O SOCIÁLNÍCH SLUŽBÁCH
migranti s trvalým pobytem, azylanti a držitelé dočasné ochrany	Tyto skupiny migrantů mají nárok na všechny sociální služby na základě individuálních potřeb (§ 37 až 70).
občané EU pobývající na území ČR déle než 3 měsíce a jejich rodinní příslušníci	Mezi sociální služby, jejichž cílovou skupinou jsou migranti nejčastěji, patří:
migranti s dlouhodobým pobytem (kromě účelu podnikání, vnitropodnikově převedených zaměstnanců a účelu investování)	· sociální poradenství (§ 37) · centra denních služeb (§ 45) · telefonická krizová pomoc (§ 55)
migranti bez trvalého pobytu na území České republiky, kterému tento nárok zaručuje mezinárodní smlouva , která je součástí právního řádu České republiky – např. Evropská sociální charta (14/2000 Sb. m. s.), Úmluva o právech dítěte (104/1991 Sb.), Úmluva o právech osob se zdravotním postižením (10/2010 Sb. m. s.)	· azylové domy (§ 57) · sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi (§ 65) · terapeutické komunity (§ 68) · terénní programy (§ 69)
držitelé doplňkové ochrany.	· sociální rehabilitace (§ 70)
všichni legálně pobývající migranti na území ČR žadatelé o mezinárodní ochranu	· azylové domy (§ 57) · kontaktní centra (§ 59) · krizová pomoc (§ 60) · intervenční centra (§ 60a) · nízkoprahová denní centra (§ 61) · nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (§ 62) · noclehárny (§ 63) · terénní programy (§ 69) NNO monitorují časté případy odmítání klientů migrantů na základě jazykové bariéry či jejich státní příslušnosti. Např. u nocleháren či azylových domů pro osoby bez přístřeší mohou migranti čelit určité formě diskriminace, kdy jim služby nejsou poskytovány ve stejném rozsahu a za stejných podmínek jako občanům ČR. To se týká i občanů EU, což je však v rozporu se ZSS. Je proto nutné vždy ověřit, zda konkrétní uchazeč skutečně nemá na poskytnutí této služby nárok!
neregulární migranti (bez pobytového oprávnění).	§ 2 (1) – Nárok na základní sociální poradenství. § 4 (3) – V případě, že se stali obětí obchodu s lidmi či zavlčení, mají nárok na služby: krizová pomoc, azylové domy, odborné sociální poradenství a terénní programy.

* Sb. m. s. – Sběrka mezinárodních smluv

Zdroj: *Manuál lokální integrace, 2020.*

Limitů v přístupu k sociálním službám z důvodů nevědomosti samotných poskytovatelů služeb si byla ostatně vědoma i Aktualizovaná Koncepce, když uváděla, že „v některých případech dochází k diskriminačnímu přístupu ze strany poskytovatelů sociálních služeb, spočívajícím v odmítání žádostí migrantů o poskytnutí služby. Toto jednání je zpravidla způsobeno neznalostí zákona“²⁷, ale situaci je třeba chápat i v kontextu toho, že „v řadě zemí původu migrantů neexistuje síť sociálních služeb, jak ji známe v ČR, nebo má výrazně odlišnou podobu. Je tedy nutné na

27 Aktualizovaná Koncepce, str. 37.

jednu stranu informovat migranty o síti služeb, které jim po příchodu z jiného sociokulturního prostředí mohou výrazně pomoci nejen urychlit integraci v české společnosti, ale i zkvalitnit život v novém prostředí. Na druhou stranu je zapotřebí zajistit informovanost pracovníků těchto služeb o poskytování sociálních služeb migrantům za předpokladu, že jejich nepříznivou sociální situaci lze řešit pomocí dané služby.“²⁸

Neznalost platné legislativy však představuje jen jeden z důvodů, pro který migranti a migrantky nedosáhnou na služby, na které ze zákona mají nárok. Svou roli zřejmě hraje i **různorodost a roztržitost přístupů jednotlivých poskytovatelů sociálních služeb k otázce integrace**, stejně tak jako i **poddimezování kapacit**, a tedy i s tím související snaha o zachování udržitelnosti poskytovaných služeb. Přestože se jednotliví aktéři shodují, že některé metodiky pro práci se skupinou migrantů a migrantek jsou dostupné, poskytovatelům sociálních služeb se nedostává prostoru, resp. času pro jejich nastudování a využívání v praxi. Problémem je i nedostatek informací a analytických dat, které mají poskytovatelé sociálních služeb k dispozici (např. Úřad práce nesdílí shromážděná data).²⁹

Potřeba kvantitativních a kvalitativních dat o tom, kolik migrantů a migrantek žije v různých městských částech hl. m. Prahy, se ukazuje jako užitečná nejen pro specializované NNO, ale i pro všechny další poskytovatele sociálních služeb bez rozdílu. Prostor pro zlepšení se tak nabízí jednak v důsledném a pravidelně opakovaném mapování problematických míst, ale i v rozvoji konceptu komunitního plánování sociálních služeb, kde se klíčoví aktéři mohou podělit o získané informace a data, s ohledem na průřezovost tématu integrace, kde rozvoji dostupnosti sociálních služeb přispěje právě nekoncentrovanost migrační agendy.

NNO monitorují časté případy, kdy jiní poskytovatelé sociálních služeb **odmítají klienty a klientky z důvodů jazykové bariéry či jejich státní příslušnosti**, byť Aktualizovaná Koncepce v tomto směru uvádí že „tyto situace nastávají s ohledem na dosavadní aktivitu interkulturních pracovníků a komunitních tlumočnicků stále méně často“.³⁰ Za účelem překonání takových situací se hojně využívá tlumočnicků a interkulturních pracovníků, i když ti nejsou vždy dobře dostupní, resp. někdy poptávka převyšuje nabídku,³¹ ovšem krom jiného patří mezi jejich výhody i to, že mohou poukázat na problémy a nezapojovaná místa. Na straně druhé, u některých poskytovatelů sociálních služeb je návaznost na interkulturní pracovníky problematická (viz dále v kap. Bezdomovectví). Jazyková bariéra se ovšem dá odstranit i proškolením pracovníků jednotlivých poskytovatelů sociálních služeb.

NNO monitorují situace, kdy např. u nocleháren či azylových domů pro osoby bez přístřeší čelí migranti a migrantky určitým formám diskriminace, kdy jim služby nejsou poskytovány ve stejném rozsahu a za stejných podmínek jako občanům ČR. To se týká i občanů EU, což je však v rozporu se zákonem o sociálních službách. **Je proto nutné vždy ověřit, zda konkrétní uchazeč skutečně nemá na poskytnutí této služby nárok.**

Na stránkách MPSV jsou v sekci *Působnost MPSV* k dispozici detailní [informace o nárocích na různé typy sociálních dávek](#), stejně tak jako [registr poskytovatelů sociálních služeb](#), který umožňuje vyhledat dostupné sociální služby dle kraje či obce v kombinaci s cílovou skupinou (v tomto případě „imigranti a azylanti“, případně „etnické menšiny“ či „rodiny s dětmi“).

Lze ocenit, že si problémů v přístupu migrantů a migrantek ke službách všimla i *Aktualizovaná Koncepce integrace na území HMP*, která mj. shrnula, že „na území hlavního města Prahy je rozsáhlá síť poskytovatelů sociálních služeb, ambulantní služby relativně pokrývají poptávku, pobytové služby však v kontextu demografického vývoje, čímž je myšleno zejména očekávané stárnutí obyvatel, tedy i populace s migrantským původem, nebudou v budoucnu dostačující“.

Podrobněji se k limitům v poskytování sociálních služeb dostávají následující kapitoly, kde se, jak je výše uvedeno, zaměřujeme na oblast dluhového poradenství a bezdomovectví.

28 Tamtéž.

29 Viz Kulatý stůl *Mapování lokalit se zvýšenou koncentrací migrantů v hl. m. Praze*,

30 Aktualizovaná Koncepce, str. 38.

31 Kulatý stůl *Mapování lokalit se zvýšenou koncentrací migrantů v hl. m. Praze*.

3. DLUHOVÁ PROBLEMATIKA A DOSTUPNOST DLUHOVÉHO PORADENSTVÍ

3.1. NÁSTIN TÉMATU

Dluhová problematika, resp. její úspěšné zvládnutí, je pro migranty a migrantky klíčovým tématem, jelikož velmi úzce souvisí s chudobou a sociální exkluzí, což zabraňuje jejich úspěšnému začlenění do společnosti. Právě i s ohledem na velmi úzkou provázanost s integrací se ukazuje jako potřebné zkoumání dostupnosti sociálních služeb zaměřených na řešení otázek spojených s existencí dluhů.

Dluh jako takový označuje situaci, kdy osoba není schopna plnit své finanční závazky, a to se všemi potenciálními negativními důsledky, ať už v oblasti rodinných vztahů, duševního či dokonce i fyzického zdraví, nebo produktivity v zaměstnání. Jeho existence je nebezpečná zejména v okamžiku, kdy nastanou v životě dlužníka takové okolnosti, které mu splacení dluhu věřiteli znemožní, resp. když dojde k předluzení, tedy okamžiku, kdy dluh přesáhne hodnotu majetku dlužníka. Vymáhání původní dlužné částky, zpravidla navýšené o další sankce, pak může probíhat formou exekuce, tedy státem povoleným způsobem vymáhání za účasti soudního exekutora.

Příčiny zadluženosti je důležité zkoumat v kontextu hlubších souvislostí, když prvotní důvod vzniku dluhu představuje existence potřeby, kterou chce daná osoba uspokojit. Nedisponuje-li na to dostatečnými prostředky, vypůjčí si je, jedno zda od instituce či jiné osoby. Ve fázi, kdy by mělo dojít ke splacení již existujícího dluhu, ovšem mnohdy dochází k vytvoření nové potřeby, (kterou může představovat i např. splácení předchozích dluhů), a dochází tu ke vzniku tzv. dluhové pasti, umocněné mnohdy přísnými podmínkami věřitelů.

3.2. SPECIFICKÉ OTÁZKY VZNIKU DLUHU SOUVISEJÍCÍ S CÍLOVOU SKUPINOU MIGRANTŮ/MIGRANTEK

O zadlužení migrantů a migrantek v České republice je dostupných jen relativně málo informací a nejsou k dispozici ani žádná relevantní (myšleno statistická) data, která by se této otázce týkala. Práce proto vychází z proty účely zadaného šetření Krukové (2021), které v této části využívá. Provedený výzkum se zaměřil na oslovení organizací pracujících s migranty i dluhové poradny a cílil tak na dostupnost dluhových služeb. Šetření přitom stojí na 21 polo-strukturovaných rozhovorech s poskytovateli dluhového poradenství. Následný text zjištěné informace většinou formou stručného shrnutí přejímá, případně se souhlasem autorky přímo využívá kratší pasáže výzkumu. Zjištěné informace pak zasazuje do širších souvislostí. Mimo to využívá i dílčí dostupné informace, například z oblasti pracovní migrace, které přichází kromě jiného s informací, že statisticky je zadluženost jedinců v rámci pracovní migrace nejvíce spojena se střední a nižší kvalifikací.³²

Nejčastější **problémy** migrantů a migrantek, se kterými se setkávají dluhové poradny na území Prahy, jsou poměrně rozmanité, byť v zásadě kopírují již známé překážky migrantů a migrantek při řešení dluhových problémů i v jiných regionech či dokonce státech, když **pramení zejména v ekonomické a sociální nevýhodě**. Důvodem pro znevýhodnění je nedostatečná znalost českého jazyka, nízká finanční gramotnost, trauma z minulosti ovlivňující fyzické i duševní zdraví, xenofobie a diskriminace v rámci sociálního zabezpečení, kdy jsou migranti vyloučeni z možnosti získat finanční podporu v rámci jejich integrace v nové zemi (Bourova et al. 2019).

Neznalost, resp. neporozumění právům a povinnostem, které mají migranti a migrantky v České republice, a tedy v zásadě **neporozumění celkovému systému**, je často v přímé souvislosti s **jazykovou bariérou při získávání informací**, která migranty a migrantky činí zranitelnějšími a ohroženějšími než většinovou populaci. Jazyková bariéra je velmi silný problém, jedinci se snaží, ale prostě se nedomluví na pojišťovně nebo správě sociálního zabezpečení (Člověk v tísni, 26. 5. 2021). Pak se migranti a migrantky dostávají do situace, **kdy za ně spíše řeší jejich problémy někdo jiný**.

Zároveň vše úzce souvisí s **faktickou neschopností těchto osob přijmout odpovědnost za své dluhy, danou dalšími okolnostmi**. Jak uvádí např. organizace Člověk v tísni (2021), nejčastější zakázkou v rámci jejich dluhové poradny je mapování, jelikož klienti často nevědí, kde a v jaké výši dluží. Snaží se zjistit informace o tom, co se se zmíněnou dluhovou problematikou dá dělat. Za vznikem dluhu tak mohou kolikrát stát takové příčiny, jako je změna adresy či pobyt v jiném místě než kde mají trvale hlášeno ubytování. Nedostanou se jim tudíž do ruky obsílky s informacemi o dluzích i o lhůtách pro jejich uhrazení či zpochybnění.

Je také zřejmé, že někteří migranti a migrantky zasílají své výdělků do země původu rodinným příslušníkům, a zde přežívají jen s minimálními prostředky, přičemž na některé neočekávané výdaje si pak musejí půjčit.

³² Leontijeva a Pokorná, 2014.

Pokud jde o dluh jako takový, jeho vznik se v zásadě neliší od vzniku dluhů českých občanů (dluhy, které pramení ze smluvních závazků dlužníka, případně z oblastí přímo upravených zákonem (výživné, daně apod.)), až na oblast zdravotního pojištění, kdy je situace řady migrantů a migrantek už od počátku odlišná tím, že jim je odpírán přístup do veřejného zdravotního pojištění a jsou naopak tlačeni do pojištění komerčního.

Přesné zhodnocení stavu dluhové problematiky migrantů a migrantek je zapotřebí zvažovat i v souvislosti s ekonomickými aktivitami těchto osob, a to jak s těmi legálními, tak i s těmi, které se odehrávají v rámci šedé ekonomiky. Bez pochopení celého kontextu nelze hovořit o tom, že by došlo k adekvátnímu zmapování celé problematiky, což je však objektivně nemožné, a to zejména s ohledem na níže popsané neoficiální ekonomické aktivity.

Zadlužení migrantů a migrantek je obvykle **komplexního charakteru**, a jako takové bývá spojeno i s jinými problematikami. Jedná se například o rizika spojená s **dlouhodobou nezaměstnaností**, mající přímý vliv na **pobyťovou problematiku**. Migrant či migrantka musí v určitých fázích svého pobytu v souladu s platnou legislativou³³ prokazovat dostatek finančních prostředků, a případná zadluženost by se mohla citelně odrazit na jejich úspěšné integraci, z pohledu ministerstva vnitřní završené získáním českého státního občanství. I z tohoto důvodu se snaží **nezadlužit u oficiálních institucí**, přičemž si ovšem potřebné peníze půjčují u jiných subjektů a dostávají se tak do dluhové pasti. Časté případy z praxe NNO hovoří o tom, že migranti a migrantky při prodlužování svého pobytu či při získávání jiného pobyťového oprávnění využívají **služeb zprostředkovatelů**, a to za úplatu, která mnohdy přesahuje jejich stávající možnosti a schopnosti výdělků, a na kterou si také musejí vypůjčit, a i zde za velmi nevýhodných podmínek (vysoké úroky, neúměrný nátlak či vydírání v případě nesplacení závazku apod.). Nestátní instituce, které migrantům a migrantkám navíc často poskytují chybné nebo zavádějící informace, tak nejčastěji způsobí, že se tyto osoby ocitnou v dluhové pasti.

Ovšem neméně závažné jsou i dluhy, vzniklé **v důsledku vztahů migrantů a migrantek** s oficiálními institucemi. Nejčastější jsou dluhy **poskytovatelům zdravotní péče či zdravotního pojištění**, a to ať skutečně zaviněné migrantem či migrantkou (nebyli pojištěni, popř. neodváděli či za ně jejich zaměstnavatel neodváděl potřebné finanční plnění, ale čerpali zdravotní péči) nebo nejasnostmi na straně poskytovatele (typicky u žadatelů o mezinárodní ochranu, kde je informační systém pojištěn mylně vylučují ze zdravotního pojištění). Z praxe SIMI také vyplývá, že v některých případech byli migrant/migrantka pojištěni, ale pojišťovna to například v rámci informačního systému nezjistila. To se týká například situace, kdy je dotyčný veden jako žadatel o mezinárodní ochranu, a tím pádem spadá do kategorie zdravotního pojištěnce.

Mezi další časté dluhy patří i neuhrazené závazky **jiným organizacím poskytujícím služby**, typicky např. Dopravnímu podniku hl. m. Prahy, telefonním operátorům apod., specifickou oblastí je pak bytová problematika, resp. neuhrazené nájemné či související služby, ať už skutečně či vykonstruovaně.

Problém představuje i **souběh více dluhů u několika bankovních, nebankovních i jiných institucí**. Kruková (2021, str. 30) dochází k závěru, že velmi časté jsou dluhy v pokročilé fázi, zejména v oblasti řešení předlužení, exekuce a insolvence. V tomto případě dochází k zadlužení migrantů z více institucí (zdrojů) a jejich situace je poměrně kritická. Touto situací se obvykle zabývá několik organizací ve vzájemné spolupráci. Jedna organizace například zprostředkuje komunikaci (tlumočnicka), další právníka a doprovází jedince do institucí. Některé z neziskových organizací v takových případech odkazují klienty a klientky na specializované dluhové či exekutorské poradny, kam jim eventuálně i jsou schopny zajistit doprovod a asistenci, a to v případech, kdy hrozí právě již výše uváděná jazyková bariéra.

Dluhové poradny jsou ale v řadě případů postaveny i před nutností řešit celkovou tíživou situaci klientů a klientek, a to včetně otázek souvisejících s čerpáním dávek státní sociální podpory či otázek nezaměstnanosti a faktických případů hmotné nouze.

Zároveň pak řeší i situace, kdy klientovi či klientce (migrantovi či migrantce) dluží jiný subjekt, a to např. zaměstnavatel ze závazků z pracovněprávních vztahů, v rámci dědického řízení či v otázce výživného, a je třeba, aby poradna hájila jejich práva a poskytla jim poradenství i pro účely správního či soudního řízení.

Dopady zadluženosti migrantů a migrantek do jejich dalšího života lze odhadovat i podle zahraničních zkušeností. Z výzkumu provedeného mezivládní organizací International Organization for Migration³⁴ (IOM, 2021, str. 7) vyplývá, že 56 % migrantů si vypůjčilo peníze jako součást svého migračního procesu a 68 % migrantů zažilo ve svém životě situaci spojenou s dluhovou problematikou. Výzkum poukazuje na to, že migranti a migrantky zůstávají pravděpodobněji na pracovních místech s nedostatečnými pracovními podmínkami, což může vést k situaci

³³ Viz zákon č. 326/1999 SB., zákon o pobytu cizinců, v platném znění.

³⁴ IOM, 2021, str. 7.

dluhového otroctví a vystavit je k možnosti využívání při práci na černém trhu. Nejčastější problematikou v tomto případě je pracovní vykořisťování a obchodování s lidmi (IOM 2021). **Dluhová problematika tak dopadá i do segmentu pracovního trhu více, než by se na první pohled zdálo**, jelikož na své dluhy si tyto osoby vydělávají mimo jiné i na neformálním trhu práce nelegálními aktivitami.

Tato problematika je zároveň i velmi úzce **provázána se segmentem bydlení a problematikou bezdomovectví**, které se věnuje části 4 této analýzy. Jak vyplývá z výzkumů, „do jisté míry paradoxní tedy je, že dluhy začnou dotýčně tížit ve chvíli, kdy se jejich situace zlepšuje nebo má zlepšit (např. začnou mít legální příjmy, je jim přiznán důchod), ve vztahu k bydlení je pak problém, že se v případě exekučních srážek liší teoretická výše příjmu (z níž se stanovuje nárok na sociální podporu, vč. dávek na bydlení) a výše příjmu reálná (po odečtení srážek), což může vést k nedostatku finančních prostředků a opětovné ztrátě bydlení.“³⁵

3.3. ZJIŠTĚNÁ ÚSKALÍ A LIMITY POSKYTOVANÝCH SOCIÁLNÍCH SLUŽEB

Bezplatné dluhové poradenství má, jak je uváděno, „příznivý vliv pro život jedinců v těžké finanční situaci a zároveň pomáhá zamezit negativním důsledkům, které z dluhových problémů vznikají. Dluhové poradenství, tedy poskytování takové sociální služby, která se zaměřuje na pomoc osobám v oblasti problematiky neschopnosti či nemožnosti splácení dluhů, v České republice poskytuje několik veřejných i neziskových organizací, a to **decentralizovaně bez jasně stanovené metodiky v rámci sociálního poradenství** (srov. Syrovátková et al. 2008).

Realizovaný výzkum ukázal, že poradenstvím pro migranty a migrantky se zabývají Centra na podporu integrace cizinců, nevládní neziskové organizace, místní orgány a další zúčastněné organizace v jednotlivých krajích. Centra na podporu integrace cizinců jsou financována z Fondu EU v oblasti vnitřních věcí, přesněji z Azylového, migračního a integračního fondu (AMIF 2021). Další finanční prostředky pak pocházejí ze státního rozpočtu na sociální služby s místní, regionální a celostátní působností v rámci odborného sociálního poradenství. V hl. m. Praze získali podporu poskytovatelé: InBáze, z.s., Sdružení pro integraci a migraci, o.p.s., META o.p.s., OPU a Arcidiecézní charita Praha (Ministerstvo vnitřní 2019). Mimo tyto organizace, jejichž cílovou skupinou jsou migranti, jsou na území hlavního města Prahy další organizace, které se soustředí na dluhovou problematiku. Celkově se jedná o 4 poradenské společnosti s celkem 6 pobočkami, které se soustředí na dluhové poradenství a jejíž cílovou skupinou jsou příslušníci jiných etnických skupin a cizinci. Hlavním iniciátorem na území Prahy je Člověk v tísní o.p.s., který je aktérem v oblasti sociální pomoci hned v několika kategoriích. Jedná se o nejrozmanitější formu pomoci, která pomáhá i migrantům žijícím na našem území. Na území Prahy v tuto chvíli existuje pobočka na Praze 5 (Vltavská 3101/24), na Praze 8 (Vítkova 24). Dalším zdrojem je Občanská poradna REMEDIUM na Praze 3 (Křišťanova 15) a Praze 7 (Přístavní 24) (Člověk v tísní, o.p.s., 2017). Jedná se o společnost, která je součástí Aliance proti dluhům. Díky tomu má větší možnosti pomoci v této oblasti. Dále na území hlavního města existuje Poradna při finanční tísní, o.p.s. (Hvězdova 19) a poradna Společnou cestou z.s. (Spytihněvova 162/4) (Člověk v tísní, o.p.s. 2017). Další aktéři se zaměřují na pomoc a integraci cizinců na našem území všeobecně. Součástí jejich činnosti je mimo jiné i dluhové poradenství pro migranty.

Nejasná definice poskytovaných služeb

Fungování poraden se pochopitelně liší podle jejich orientace na dluhovou problematiku nebo na integraci migrantů a migrantek a práci s nimi, zde ovšem působí ještě jedno omezení, kterým je fakt, že **dluhové poradenství není v organizacích, které se specializují na pomoc migrantům a migrantkám, vždy jasně definováno**, neboť může být součástí sociálního, právního i finančního poradenství. Jedním z důležitých poznatků výzkumu proto je, že **je komplikované všechny poskytovatele dluhového poradenství úspěšně určit a zhodnotit jejich aktivity**.

I poskytovatelé sociálních služeb z řad specializovaných NNO se přitom v rámci své praxe dotýkají dluhové problematiky, byť se zpravidla soustředí na oblast cizinecké a uprchlické legislativy. S ohledem na jejich poměrně široký záběr, který zpravidla zahrnuje jak právní, tak i sociální poradenství, lze říct, že se často zabývají i řešením dalších otázek, souvisejících právě s existencí dluhu. Pracovníci a pracovnice těchto specializovaných NNO v oblasti migrace však nemají (pochopitelně s možnými výjimkami) stejnou specializaci i v oblasti dluhové problematiky, proto svým klientům a klientkám pomáhají zejména se základní orientací, ovšem tam, kde si již řešení problému vyžaduje odbornější postup, projevují se limity této poskytované pomoci. Potíže tak například nastávají ve fázi oddlužení, kde je již třeba specializovaná pomoc.

³⁵ Analýza situace bezdomovectví, 2020, str. 88.

Koordinace a kooperace poskytovatelů sociálních služeb

Jak je patrné z výzkumu, ve všech dluhových (a jim podobných) poradnách pro migranty a migrantky je poradenství postaveno na základním principu, který představuje **kooperace**, a to ať již v rámci jednotlivých oddělení jedné organizace či s jinou organizací (a to včetně organizace v postavení věřitele), přičemž tato spolupráce mezi organizacemi funguje na základě závažnosti dané problematiky.

Dalším případem je spolupráce sociálního/právního oddělení poradny s interkulturním pracovníkem, který pomáhá prolomit jazykovou bariéru, popřípadě **interkulturní pracovník** (nebo také tlumočnick) spolupracuje přímo s veřejnou institucí, a tím **zastává i roli sociálního pracovníka**.

Poskytovatelé sociálních služeb specializovaných na pomoc migrantům a migrantkám jsou často oslovováni například školami či nemocnicemi, psychologickými poradnami či dalšími institucemi, které si samy s pomocí migrantům a migrantkám, respektive s komunikací s nimi, nevědí rady, což lze pokládat za příklad dobré praxe, která ve výsledku pomůže migrantům a migrantkám v eliminaci nejen případné zadluženosti, ovšem zároveň se **zde přenáší zátěž na tyto specializované poskytovatele služeb**, která jim odčerpá část již tak omezené kapacity a ve svém důsledku tedy sníží možnost organizace pomáhat jinde.

Další **bariérou poskytování dluhového poradenství je různorodost cílových skupin, se kterou organizace pracují**. Některé organizace se v rámci dluhového poradenství specializují například pouze na migranty a migrantky s povolením k pobytu nebo státním občanstvím. Jiné organizace pracují se všemi migranty a migrantkami bez ohledu na typ či legalitu jejich pobytu na území Prahy, ale ty se vesměs nezabývají dluhovou problematikou do hloubky, spíše je to jen jakési přidružené téma k azylové a migrační legislativě, nehledě na to, že řada z nich pak dluhové problémy svých klientů a klientek neřeší vůbec.³⁶ Může tak nastat situace, kdy např. pro neregulérní migranty a migrantky nebudou služby dluhových poraden, resp. specializovaných institucí, které se zabývají oddlužením, dostupné.

O komplexnosti problematiky dluhového poradenství pro migrantky a migranty a jejím obtížném řešení bez znalosti dalších souvislostí a jazykových kompetencí svědčí i to, že v některých (a zřejmě ne výjimečných) případech se poradenství u specializovaných služeb zabývajících se dluhovou problematikou neobejde jak bez již výše zmíněných **služeb tlumočnicka, tak i bez služeb jiných organizací, které řeší jiné než dluhové otázky klienta a klientky**, ovšem s tematikou zjevně související. Jak je v této souvislosti zmíněno, v těchto případech je však problematické zhodnotit, jestli participace tří poraden u jednoho klienta je vzorové chování nebo naopak spíše plýtváním času pracovníků, kteří se mohli věnovat jiným klientům.

Zde se tedy jednoznačně nabízí velký prostor pro inovaci poskytovaných služeb dluhového poradenství migrantům a migrantkám, navíc je tento závěr dále podpořen i zjištěním výzkumu, že takřka polovina respondentů výzkumu (přesněji 40 %) navštívila dluhovou poradnu opakovaně, přičemž mezi nejvíce navštěvované poskytovatele těchto sociálních služeb patřily občanské poradny na území Prahy, Člověk v tísni a Integroční centrum Praha.

K výše uvedenému závěru se pak vztahují i další otázky. Jestliže tedy při výzkumu vyšlo najevo, že **na problematice jednoho migranta či migrantky obvykle spolupracuje více institucí**, přesto však neexistuje **zpětná vazba při vzájemné komunikaci mezi poradnami** (pochopitelně ošetřená souhlasem klienta či klientky), a vesměs absentuje i předávání informací, ať už je to způsobeno nedostatečnými prostředky či kapacitami jednotlivých poskytovatelů sociálních služeb nebo nedostatečnou mírou jejich spolupráce.

Kapacita poskytovatelů sociálních služeb

Kapacita poraden představuje také jednu z hlavních bariér přístupu migrantů a migrantek ke specializovaným službám, zabývajícím se dluhovým poradenstvím. Pracovnice z organizace Člověk v tísni ve výzkumu uvedla, že čekací doba na hloubkové řešení dluhové problematiky je až několik měsíců. Více migrantů pak volí spíše jednorázové krátké poradenství, které je kapacitně více dostupné. Efektivita jedné krátké schůzky je nižší než efektivita dlouhé spolupráce. Mnohdy si migranti nezapamatují informace předané na schůzce. Zároveň byla uvedena nízká kapacita exekutorských komor, kdy konzultace jsou značně omezené. S exekutorskou komorou dlužníci řeší možné exekuční postupy, jedná se například o domluvu na splátkovém kalendáři. Reakce exekutorské komory není okamžitá, existuje čekací doba a krátké úřední hodiny.

³⁶ Kruková (2021, str. 34) přímo uvádí, že velké množství migračních organizací, s nimiž se setkala v rámci svého výzkumu, dluhové poradenství neposkytuje vůbec.

Kapacita i kvalita poradenství organizací zabývajících se dluhovou problematikou byla hodnocena i poskytovateli sociálních služeb pro migranty a migrantky, sdruženými v Konsorciu nevládních organizací pracujících s migranty v ČR.³⁷ Z hodnocení vyšla velmi dobře dluhová poradna organizace Člověk v tísni, sídlící na Praze 5, a to jak z hlediska práce s jazykovou bariérou, tak i s ohledem na nízkoprahové nastavení a faktickou saturaci potřeb sem odeslaných klientů a klientek.

Nízkoprahové nastavení a celkově i uspokojivý přístup ke klientům a klientkám se týká i poradny Remedium, sídlící na Praze 3, kde však byly jako identifikovaný problém zmíněny dlouhé čekací lhůty.

Jazyková bariéra se naproti tomu projevila u služeb poskytovaných Poradnou při finanční tísni na Praze 2.

Jazyková bariéra

Překážkou v přístupu ke službách je i to, že některé **poradny vyžadují akreditované tlumočení**, což může být jednak organizačně velmi obtížné, ale zejména pak finančně nákladné, a ve své podstatě tudíž zcela nedostupné. Navíc, jak bylo zjištěno, velké množství poraden **nezveřejňuje na svých webových stránkách informace v jiném než českém jazyce**, případně maximálně volí i jazyk anglický. V prováděném výzkumu měly z 19 zkoumaných institucí pouze 4 webové stránky dostupné ve čtyřech a více jazycích, což ukazuje další bariéru při poskytování dluhového poradenství.

Jak se ukázalo, v organizacích, které se soustředí pouze na dluhovou problematiku, jsou **migranti a migrantky povinni zajistit si tlumočení sami**, byť nejsou zřejmě vyžadováni oficiální tlumočníci, ale spíše kdokoliv, kdo jim s komunikací v českém jazyce pomůže. „Naše poradna se nezaměřuje na konkrétní cílovou skupinu, dluhové poradenství poskytujeme všem, kteří se nacházejí v tíživé situaci nebo kterým taková situace hrozí. Jedinou podmínkou je zajištění tlumočnicka popř. někoho, kdo jim s komunikací v českém jazyce pomůže.“³⁸

Může se tedy zdát až paradoxní, že i při řešení např. zadluženosti migranta/migrantky z důvodu jazykové bariéry, se **limity poskytované pomoci dotýkají opět jazykové bariéry** a migrantovi či migrantce se nedostane adekvátní pomoci ani v poradnách, specializovaných na dluhovou problematiku, protože ty standardně poskytují poradenství pouze v českém jazyce. Jinými slovy i ti z nich, kdo by z hlediska zákona o sociálních službách měli na dluhové poradenství nárok, narazí na jazykovou bariéru, která je často důvodem, proč jsou odmítnuti už na začátku. Poskytovatelé těchto specializovaných služeb mohou argumentovat tím, že je nutné, aby klient či klientka chápali, jak se postupuje, ovšem zajištění dostupnosti této služby všem, které zahrnuje zákon o sociálních službách, leží na straně samotných poskytovatelů a nelze se ho zříkat.

(Ne)dostupnost informací

Obecně je podle všeho problémem **nízká dostupnost informací o poradnách na území hl. m. Prahy**, které se touto problematikou zabývají, což má, jak se ukazuje, za následek to, že pokud se chce jedinec obrátit na organizaci a vyhledat pomoc, musí obvykle navštívit více institucí. Zjistit, jaké jsou cílové skupiny jednotlivých institucí a pokud vůbec poskytují dluhové poradenství, je prostřednictvím webových stránek téměř nemožné. Cizinec pak musí, stejně jako já v rámci tohoto výzkumu, kontaktovat organizace a jednotlivě se doptávat na možnosti pomoci, kterou poskytují. Velké množství cizinců, hledající správnou organizaci, která jim může pomoci, pak zatěžují kapacitu poraden. Z toho lze usoudit, že bariéry ve formě nedostatečné kapacity, malého množství informací a různorodosti poraden spolu úzce souvisí v rámci jejich decentralizace. Z dat kvantitativního výzkumu vyšly jako hlavní bariéry nevědomost o institucích, kam se obrátit, a nedostatek informačních materiálů pro migranty.

Ač by zpětná vazba ze strany migrantů a migrantek, kteří využili služeb dluhového poradenství, byla v mnoha případech nepochybně přínosná a přispěla by i k případnému zkvalitnění služeb, nelze ji očekávat, jinými slovy „když se lidé neozývají, nejsou v takové situaci, aby se na nás zpátky obrátili“³⁹, což ve výsledku sice budoucímu případnému zkvalitnění služeb nepřispívá, na straně druhé však vypovídá o kvalitě již poskytnutého poradenství.

Další dosud minimálně zmapovanou oblastí, na kterou se analýza zaměřila, bylo téma bezdomovectví migrantů/migrantek/osob s migrační historií a připravenost poskytovatelů sociálních služeb pokrýt poptávku i u takto poměrně specifické skupiny osob. Bezdomovectví představuje vysoce negativní jev a extrémní formu sociálního vyloučení, kterou jsou ohroženy zejména zranitelné skupiny, mezi které mohou patřit i migranti a migrantky.

³⁷ Viz Zápis z fokusní skupiny *Mapování dostupnosti sociálních služeb na území Prahy*.

³⁸ Výjádření zástupce Občanské poradny *Společnou cestou* ze dne 17. 7. 2021 ve výše citovaném výzkumu. Podobně odpovědi uvádějí i další respondenti.

³⁹ Kruková 2021, str. 32, citace z rozhovoru s pracovnící SIMI.

4. BEZDOMOVECTVÍ

4.1 NÁSTIN TÉMATU

Odhadnout počty bezdomovců z řad migrantů a migrantek na území hl. m. Prahy je takřka nemožné, a to s ohledem na fakt, že je velmi obtížné dostat se k validním údajům. Upozorňujeme, že v následující části textu z hlediska dále identifikovaných problémů mezi ně řadíme i občany EU a osoby s migrační historií, nikoliv jen občany třetích zemí, jak by se z logiky věci nabízelo.

O zmapování všech osob bez domova v Praze se pokusila *Analýza situace bezdomovectví v Praze*, zpracovaná společností Median, s.r.o. pro Centrum sociálních služeb v říjnu roku 2020 jakožto součást projektu Koordinace systémového řešení bezdomovectví v Praze,⁴⁰ jejímž smyslem bylo podle autorů „podat ucelený obraz o situaci a povaze bezdomovectví v Praze, o populaci osob bez domova stejně jako o aktivitách a systému, který má pomáhat lidem bez domova a řešit problematiku bezdomovectví“⁴¹. Její autorky a autoři uvádějí, že se snažili zmapovat jak rozsah populace osob v Praze, které jsou skutečnými bezdomovci, tak i těch, kteří jsou ztrátou bydlení ohroženi.

Analýza částečně vycházela z Evropské typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení (ETHOS)⁴² a snažila se, jak je prezentováno, provazovat poznatky z různých zdrojů a opírat se o různé zdroje informací a výzkumné metody, z nichž byly následně vybrány ty nejspolehlivější údaje, které byly k dispozici, vzhledem k tomu, že se výzkum zaměřil na situace osob v kategoriích „bez střechy“ a „bez bytu“.

Pokud jde o velikost populace, ta byla podle všeho mapována třemi způsoby, a sice „využitím znalostní báze městských částí Prahy v rámci realizovaného dotazníkového šetření, provedením sčítání v institucích a dále dotazníkovým šetřením, které umožňuje extrapolaci počtu osob bez střechy“⁴³, přičemž uvedená výzkumná šetření rozličných institucí jsou v analýze dále specifikována, ať už se jednalo o *Zprávu o vyloučení z bydlení za rok 2018*, zveřejněnou Platformou pro sociální bydlení ve spolupráci s organizací Lumos⁴⁴, o zprávu, realizovanou na toto téma *Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí*⁴⁵ či ze starších výzkumů *Ministerstva práce a sociálních věcí*.⁴⁶

Celkový počet bezdomovců na území hl. m. Prahy byl výše popsáním způsobem určen na 19 600 – 20 600,⁴⁷ ovšem kolik z nich je migrantů či migrantek, resp. osob s migračním původem, o tom se analýza nezmiňuje.

Z citované analýzy ale zároveň vyplývá, že takřka každý z poskytovatelů služeb v hl. m. Praze se setkává s případy osob jiné než české národnosti. Zástupci služeb terénní programy upozornili právě na „problematiku lidí bez domova, kteří jsou cizinci, zejména pak jiné než slovenské národnosti“. Dle zkušenosti poskytovatelů se tyto lidé rekrutují zejména z řad zahraničních pracovníků, kteří do ČR přicházejí přes agentury, které jim zajišťují jak ubytování, tak práci. Jelikož je obojí na sebe vázáno, ztráta práce znamená i ztrátu ubytování a dotyčný je ponechán bez prostředků. Agentura nezajistí jeho návrat do vlasti (nemá pro to žádnou povinnost), nedaří se ani zajištění návratu přes velvyslanectví daného státu. Poskytnutí pomoci pak samozřejmě komplikuje i jazyková bariéra.⁴⁸ Z výše uvedeného lze usuzovat, že **počet bezdomovců z cílové skupiny migrantů a migrantek nebude podle všeho zanedbatelný, což potvrzují i zkušenosti poskytovatelů sociálních služeb.**

Zajištění dlouhodobého bydlení ve vyhovujících podmínkách patří spolu se získáním zaměstnání a znalostí češtiny ke **klíčovým podmínkám úspěšné integrace** migrantů. Pro migranty a migrantky z třetích zemí je pak **důležité i z důvodu pobytového oprávnění.** Doklad o zajištění ubytování, resp. místě hlášeného pobytu, je totiž podmínkou pro udělení i prodloužení skoro všech druhů pobytových oprávnění.⁴⁹

I přes důležitost bydlení (či mnohdy právě proto) se při jeho zajišťování potýkají migranti a migrantky s řadou úskalí. Snahy zajistit si udržitelné, dostupné a zároveň důstojné ubytování narážejí u mnoha z nich na nejrůznější překážky. Pokládáme za důležité se jim alespoň stručně věnovat, když **teprve jejich pochopení ze strany poskytovatelů sociálních služeb může významně napomoci systémovým změnám, ale i k jinému každodennímu přístupu** a náhledu na jednotlivé osoby, ohrožené či již postižené bezdomovectvím.

Není přitom pochyb, že **migranti a migrantky představují skupinu, která je extrémní podobou sociálního vyloučení ve formě bezdomovectví velmi ohrožena**, což ostatně ukazují zkušenosti států s dlouhodobější migrační historií než má ČR.

40 Analýza situace bezdomovectví v Praze, 2020.

41 Tamtéž, str. 2.

42 Typologii ETHOS vyvinula Evropská federace organizací pracujících v oblasti bezdomovectví FEANTSA. FEANTSA: ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR. Dostupné [zde](#).

43 *Analýza situace bezdomovectví v Praze*, str. 5.

44 KLUSÁČEK, Jan, LESÁK, Vít a kol.: *Zpráva o vyloučení z bydlení za rok 2018*. Praha, 2018. Dostupné [zde](#).

45 NEŠPOROVÁ, Olga, HOLPUCH, Petr: *Sčítání osob bez domova v České republice v roce 2019 – Kategorie bez střechy a vybrané kategorie bez bytu podle typologie ETHOS*. VÚPSV, v. v. i. Praha 2019.

46 MPSV. *Vyhodnocení průzkumu řešení bezdomovectví v obcích s rozšířenou působností*, 2015. Dostupné [zde](#).

47 *Analýza situace bezdomovectví*, 2020, str. 3.

48 Tamtéž, str. 86.

49 Blíže viz *Manuál lokální integrace*, str. 155 a násl.

Při formulaci příčin, které ve svém souhrnu a důsledku hrají v oblasti bezdomovectví migrantů a migrantek důležitou roli, vycházíme jak z naší dlouholeté práce s klienty a klientkami z řad migrantů a migrantek či osob s migrační zkušeností, tak i z dostupných pramenů, mezi které patří krom odborné literatury i sdílené kazuistiky v rámci činnosti *Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty*, zápisy z pracovních skupin, ale i analytické materiály, zpracované jinými subjekty (viz níže), přičemž naše nazírání na problematiku bydlení ve vztahu ke zranitelným osobám vychází z principu nutné solidarity státu k osobám, které nemají možnost si zajistit nebo udržet bydlení.

4.2 SPECIFICKÉ OTÁZKY SOUVISEJÍCÍ S CÍLOVOU SKUPINOU MIGRANTŮ/MIGRANTEK

Vazba cizinecké a bezdomovecké problematiky

Důvodů vyšší zranitelnosti a zjevně nerovného postavení migrantů a migrantek v přístupu k bydlení je celá řada.⁵⁰

Kvalitu bydlení migrantů a migrantek přirozeně ovlivňuje	výše jejich příjmů
	sociální vazby
	kulturní a sociální podmínky v sousedství
	délka, druh a účel pobytu
	pracovní podmínky a příležitosti

Zdroj: *Manuál lokální integrace*

Nikoliv překvapivě lze za jedny z hlavních důvodů jmenovat **stávající legislativní nedokonalosti** (např. absence zákona o sociálním bydlení) a zcela zřejmý **nedostatek politické vůle**, resp. chybějící snahu uspokojivě řešit bytové otázky sociálně znevýhodněných, migranty a migrantky nevyjímaje. **Obecná bytová situace v Praze**, (potažmo v celé České republice) je **katastrofální**, byť zde lze nalézt poměrně výrazné regionální rozdíly, a na dostupnost bydlení pro migranty a migrantky tato skutečnost dopadá rozhodující měrou. V tomto kontextu lze v hl. m. Praze upozornit, kromě **nedostatku objektů k bydlení**, i na problematiku **nelegálních ubytoven** či přetrvávající **nepřístupnost sociálního bydlení pro občany třetích zemí**⁵¹.

S tím souvisí i další okolnosti, které je nutné brát v potaz, ať už jde např. o **provázanost trhu bydlení s trhem práce**, samostatný oddíl by si zasloužila otázka **prostorové segregace** jakožto nedobrovolné formy sociálního vyloučení.

Svou roli nepochybně hrají i **předsudky a stereotypy většinové společnosti**. Migranty a migrantky jsou **ohroženi diskriminací** z důvodu rasy/etnického původu, národnosti či náboženství a signifikantní pro tuto skupinu je násobení diskriminačních důvodů, ať už souvisí např. s genderovými specifiky nebo s věkovými aspekty. Mezi **důvody vyšší zranitelnosti** lze zařadit i horší jazykovou vybavenost, neznalost prostředí, omezené sociální vazby, resp. sociální kapitál, obecně práci pod úrovní dosažené kvalifikace či dlouhodobou izolaci. Praxe skutečně ukazuje, že při snaze o nalezení konstruktivního řešení nechtěného problému bezdomovectví migrantů a migrantek je třeba důsledně zvážit **chyby a neznalosti, s nimiž migranti a migrantky v praxi přistupují k řešení otázek souvisejících s bydlením**, a to včetně již zmíněné **nedostatečné sociokulturní orientace** nebo **nedostatečných finančních zdrojů** ke koupi nebo pronájmu nemovitosti.⁵²

Zajištění důstojného a zároveň finančně dostupného bydlení je čím dál tím složitější i pro nízkorozpočtové domácnosti českých občanů, natož pak pro některé migranty a migrantky (pochopitelně i zde s vědomím toho, že tato skupina není homogenní a výše i níže uváděné problémy se nutně netýkají všech jejích členů a členek). Mnozí z migrantů a migrantek už jsou **totiž diskriminováni i při samotné snaze si ubytování najít**, což vede k závěrům

⁵⁰ Poznatky v této kapitole pocházejí částečně z publikace HRADEČNÁ, JELÍNKOVÁ, EZZEDIHNE et al., 2016.

⁵¹ Usnesením č. 2278 ze dne 20.9. 2021 schválila Rada HMP nová Pravidla pronájmu a prodlužování doby nájmu bytů a ubytovacích místností v objektech HMP nesvěřených MČ a podnájmu a prodlužování doby podnájmu bytů v bytových domech ve vlastnictví bytových družstev. První podmínkou k zařazení do evidence je občanství EU.

⁵² Specifickou situací představuje zajištění bydlení azylantů a azylantek v rámci Státního integračního programu, kterému se naše analýza cíleně nevěnuje.

o konstantně přítomném (v lepším případě latentním, v horším pak neskrývaném a agresivním) rasismu a xenofobii. Z analýz a výzkumů bohužel vyplývá, že se jedná o běžnou praxi. V okamžiku, kdy druhá strana zjistí, že zájemce o bydlení je migrant nebo migrantka, dochází ke změně přístupu k zájemcům a podmínek vyjednávání. Výstižně je to popsáno ve zprávě bývalé veřejné ochránkyně práv, která poukazuje na potíže se získáním bydlení a diskriminaci na základě etnicity a národnosti. Migranty/migrantky – zájemci o bydlení bývají odmítáni už v okamžiku prvního telefonického kontaktu. Kvůli zřetelně odlišnému přízvuku anebo jménu, které indikuje, že zájemce o bydlení patří mj. mezi migranty či migrantky, „nedostanou tak ani šanci překonat bariéru předsudků na straně poskytovatele při osobním rozhovoru či při nabídce případných finančních záruk. V některých případech není diskriminující sám zastáncem segregace přístupů, ale obává se reakce okolí – majitele bytu, jehož zájmy zastupuje jako zprostředkovatel nebo reakce ostatních nájemníků v okolí pronajímaného či prodáváného bytu.“⁵³ Ke stejným závěrům docházejí i další výzkumy.⁵⁴ „Ve výpovědích respondentů lze nalézt několik typů důsledků toho, že je člověk rozpoznán jako cizinec. Jedním je odmítnutí (...) – jde o odmítnutí jakýchkoli úvah o další interakci, ať jde věcně o cokoli. Dalším důsledkem je podle respondentů zvýšení ceny za danou službu, respektive zhoršení finančních podmínek pro cizince.“⁵⁵

Diskriminace při hledání ubytování je ovšem jen jedna z mnoha. Poznatky NNO z klientské práce ukazují na četná úskalí, s nimiž jsou migranti a migrantky konfrontováni a které souvisejí s bydlením. Jedním z nejčastějších jsou **kontroverzní smluvní podmínky a okolnosti v rozporu s dobrými mravy**, nepřiměřeně vysoký nájem či chybějící písemné smlouvy, které dávají velký prostor pronajímateli pro takřka libovolné jednání s nájemci. Velkým problémem pak není jen získat ubytování, ale jde o to, aby bylo takové, kde se lze přihlásit k trvalému pobytu, což pro migranty či migrantky představuje jednu z klíčových podmínek pro získání, resp. udržení si pobytového oprávnění. Není tedy výjimkou, že cena za miniaturní pokoj na okraji města v bytě v dezolátním stavu, kam se ovšem lze přihlásit k pobytu, se v případě migrantů vyšplhá na cenu srovnatelnou s nájmem velkého zrekonstruovaného bytu v centru města.

Nelze pominout ani častou **provázanost nabízeného ubytování s pracovními nabídkami**, které přímo vybízejí k úvahám o **pracovním vykořisťování** (prostředí k ubytování zcela nevhodné, existence tzv. sdíleného bydlení, kdy se zaměstnanci v postelích střídají v závislosti na pracovních směnách atd., a v neposlední řadě s tím související rezidenční a sociální izolace.

Zajímavý popis v této souvislosti nabízí již několikrát citovaná analýza, která, byť se tématu osob bez domova z řad migrantů a migrantek věnuje skutečně marginálně, přináší popisy problémů, které se dají vysledovat i u těchto osob, zde konkrétně **akcent na nestandardní formy řešení bezdomovectví**. Jak se zde **vzhledem k omezené dostupnému bydlení, popř. potížím při hledání práce, a to jak pro lidi bez domova, tak pro poskytovatele sociálních služeb, otevírají určité formy řešení, které jsou však do jisté míry nestabilní a rizikové**. Jedná se především o komerční ubytovny, zprostředkování práce (brigád) prostřednictvím pracovních agentur či „zaměstnání s ubytováním“, které jsou evidentně často doporučovány a uživatelé služeb jsou v jejich využívání podporováni... (...). Tyto mechanismy, v jejichž rámci se hledají dostupnější, avšak pochybné možnosti, jsou na jednu stranu zcela logické vzhledem k omezené dostupnosti lepších variant řešení, na druhou stranu vedou ovšem k určitému cyklení mezi zejména ubytovnou a stavem „bez střechy“.⁵⁶

Výše uvedeným skutečností je společně to, že mnozí **pronajímatelé (a to jak z řad českých, tak i cizích občanů) jednoduše profitují z obtížných situací**, v nichž se migranti a migrantky ocitají. Využívají jejich neznalost práv, velkého zájmu o ubytování ruku v ruce s velmi omezenou nabídkou, jejich strachu se obrátit s žádostí o pomoc na příslušné orgány. Jinými slovy využívají faktickou nemožnost migrantů a migrantek se diskriminativnímu jednání, respektive jednání v rozporu s dobrými mravy, bránit a zejména využívají jejich obav ze ztráty ubytování.

Samostatnou kapitolu by si zasloužil popis úskalí a problémů na trhu práce, kdy **právě marginální postavení migrantů a migrantek na trhu práce, kde zastávají špatně placené, nízkokvalifikované pozice, ovlivňuje i dostupnost bydlení**. Získat hypotéku, respektive vlastní byt je pro ně obvykle nedosažitelné i z jiných než finančních důvodů (a to zejména pro osoby bez trvalého pobytu a ze zemí mimo EU).

Zvláštní pozornost si pak zaslouží migrantky, případně ženy s migrační historií. Jestliže podle dostupných výzkumů⁵⁷ představují náklady na bydlení největší zátěž právě pro osamělé ženy, je důvod se domnívat, že v **případě migrantek je situace ještě komplikovanější**, diskriminace na trhu bydlení i na trhu práce je častější

⁵³ Blíže viz ŠABATOVÁ et al., 2015, str. 36.

⁵⁴ CERGE-EI 2014, nebo SOKAČOVÁ, L. 2014.

⁵⁵ TOLLAROVÁ, B. *Praktické potíže cizinců*. In: ŠANDEROVÁ, J. (ed). 2006. str. 29–52

⁵⁶ *Analýza situace bezdomovectví v Praze*, 2020, str. 87 a násl.

⁵⁷ Podrobněji např. KŇAPOVÁ, 2015.

a příjmy nebo důchodové dávky jsou nižší, pokud vůbec nějaké jsou. Na dostupnost bydlení a jeho kvalitu má tak primární vliv špatná finanční situace těchto žen, zapříčiněná především jejich marginálním postavením na trhu práce a nerovnostmi při odměňování (gender pay gap) a s tím související následnou nerovností ve výši důchodů (gender pension gap). Pokud jde o seniorky migrantky, ty patří mezi jedny z nejohroženějších. Ženy se obecně v současné době dožívají vyššího věku, ale i horších materiálních podmínek a nižší kvality života ve srovnání s muži. Ačkoliv věková diskriminace postihuje velkou část stárnoucí populace, právě migrantky či ženy s migračním původem v předdůchodovém či důchodovém věku se s ní střetnou pravděpodobně ve větší míře a s horšími následky. Jejich postavení je totiž činí ještě zranitelnějšími ve srovnání se stejně starými muži i ženami z majoritní společnosti a jsou postiženy strukturálními nerovnostmi více než ostatní.⁵⁸

Genderové znevýhodnění je často patrné už při hledání bydlení, kdy se ukazuje jako obtížnější nalézt uspokojivé ubytování pro migrantky nežli pro migranty. Již samotné nabízené ubytování je spojeno s nevhodnými podmínkami souvisejícími s tím, že zájemkyně jsou ženy (typicky nabídka levného ubytování výměnou za uklízení, či dokonce sexuální služby).

Bezdomovectví migrantek se vyznačuje řadou specifik, mezi něž patří i to, že je hůře identifikovatelné a více skryté, s čímž souvisí například i procentuálně menší podíl žen, které využívají pomoc poskytovatelů služeb, a lze je proto i hůře kontaktovat sociálními pracovníky. Jak uvádí organizace La Strada, obava těchto žen navštívit zařízení, poskytujících služby osobám bez domova, je zapříčiněna mimo jiné pocitem ohrožení ze strany mužů a jejich početní převahy v těchto zařízeních. Migrantky bez domova si vytvářejí a udržují účelové vztahy, protože mají potřebu ochrany před okradením, verbálním a fyzickým násilím či jiným ohrožením, s nimiž se při pobytu na ulici setkávají – tyto vztahy ovšem mohou být rovněž rizikové a spojené s finančním i sexuálním zneužíváním.

Odlišnost ženského bezdomovectví od mužského je dána zejména zvýšeným vystavením žen fyzickému, sexuálnímu a verbálnímu násilí ze strany mužů, zvýšené zranitelnosti při pobytu na ulici a snížené ekonomické síle.⁵⁹ Bezdomovectví migrantek je bohužel provázáno i dalšími negativními aspekty, když se např. ukázalo,⁶⁰ že jim hrozí i **větší riziko obchodování s lidmi**, což je vysoce nežádoucí a extrémně společensky nebezpečné. Uvádí se, že drtivá většina obchodovaných osob se na území ČR nachází v situaci bez přístřeší a bez možnosti obrátit se o pomoc k někomu blízkému.⁶¹

Při náhlé ztrátě vlastního bydlení se migranti a migrantky bez rozdílu mohou ocitnout ve velmi obtížně řešitelných situacích, a to zejména pokud mají omezené finanční prostředky. **Ač je bezdomovectví vnímáno jako absolutní vrchol chudoby a sociálního vyloučení, může kromě řady dalších negativních konsekvencí mít nedostupnost bydlení u migrantů ze třetích zemí s krátkodobými či dlouhodobými formami pobytu (vyjma pobytu trvalého) ještě další, velmi zásadní a možná i horší následek, kterým je ztráta povolení k pobytu a pád do neregulérního postavení z hlediska cizinecké legislativy**, a to s fatálními důsledky do všech oblastí života těchto osob.

Specifickým problémům jsou pak vystaveny osoby bez státní příslušnosti, jimž je odpírán nárok v podstatě na jakékoli služby.

Vazbu mezi cizineckou a bezdomoveckou problematikou však nestačí hledat pouze u těch osob, které na našem území pobývají s krátkodobými, dlouhodobými či trvalými formami pobytu. Přesto, že řada z nich získává po dlouholetém pobytu české státní občanství, **znevýhodnění, s nimiž jsou v souvislosti se svým původem někteří z nich konfrontováni, přetrvává**. I tyto souvislosti proto vybízejí k zohlednění.

Z kazuistik sociálních služeb SIMI⁶² například vyplývá, které další podskupiny migrantů a migrantek jsou ohroženy bezdomovectvím více než ostatní. Jde o:

- Osoby, které nemají přístup do veřejného zdravotního pojištění** – při zhoršení zdravotního stavu u komerčně pojištěných migrantů a migrantek může dojít k situaci, kdy jim hrozí současně absence adekvátní a finančně dostupné péče. S tím souvisí zhoršování zdravotního stavu a zároveň i prohlubování neuspokojivé ekonomické situace, vzrůst zadluženosti, ekonomické oslabení, ztráta zaměstnání či pobytového oprávnění.
- Pracovně vykořisťované osoby** – i přes letité snahy stále není činnost pracovních, případně zprostředkovatelských, agentur regulována státem tak, aby nedocházelo ke zneužívání migrantů a migrantek, kteří jsou těmito agenturami najímání, další problémy vyvstávají v souvislosti s obtížnou vymahatelností povinností zaměst-

navatele (nepřehlásí migranta či migrantku ke zdravotnímu či sociálnímu pojištění, případně po přihlášení toto pojištění nehradí, nespolupracuje s příslušnými úřady a nedodává potřebné dokumenty např. k vyplacení nemocenské při dočasné pracovní neschopnosti zaměstnance a podobně – to vše vede k riziku ekonomického oslabení migranta či migrantky, případně ke zhoršení jeho zdravotního stavu a ke ztrátě bydlení.

- Oběti domácího násilí** (podrobněji viz dále).

4.3. ZJIŠTĚNÁ ÚSKALÍ A LIMITY POSKYTOVANÝCH SOCIÁLNÍCH SLUŽEB

Na území hl. m. Prahy patří mezi hlavní poskytovatele sociálních služeb osobám (nejen) v souvislosti s bezdomovectvím zejména *Centrum sociálních služeb Praha*, které nabízí širokou škálu služeb právě i migrantům a migrantkám. Z dalších organizací je to například *Armáda spásy*, *Naděje* či *Arcidiecézní charita Praha*. Ta provozuje například azylový dům pro bezdomovce, azylový dům pro matky s dětmi či terénní služby pro bezdomovce, a to i pro migranty, kteří mohou služby využít i anonymně. Pomoc migrantům nevyklučuje ani organizace *R-Mosty*, která provozuje nízkoprahové denní centrum, nízkoprahový klub či poskytuje odborné poradenství osobám bez přístřeší, přičemž výslovně uvádí, že tak činí bez ohledu na etnickou příslušnost klienta, a to i anonymně. Z neziskových organizací zaměřených na migranty je to pak zejména *Sdružení pro integraci a migraci* (SIMI), které při realizaci sociální služby nerozlišuje podle pobytového statusu klienta či klientky a pomoc poskytuje i neregulérním migrantům a migrantkám bez domova, zmínit lze i *Organizaci pro pomoc uprchlíkům* (OPU) či *Centrum pro integraci cizinců*. Ve velmi specifické oblasti při řešení problematiky obchodování s lidmi a nucené práce pak působí organizace *La Strada*, která nabízí krizovou pomoc, azylové domy, odborné sociální poradenství či telefonickou krizovou intervenci pro obchodované a vykořisťované osoby, azylové ubytování na utajené adrese, prostředky na stravu, finanční a materiální pomoc osobám starším 18 let české i cizí státní příslušnosti bez ohledu na jejich pobytový status, pokud je to možné, i anonymně. Zajímavou a netradiční náplní činnosti se vyznačuje nezisková organizace *Místní místním*.⁶³ Výčet organizací ovšem není kompletní, jistě sem patří i organizace, zajišťující základní potřeby lidem bez domova, kterých speciálně na území hl. m. Prahy operuje celá řada (*Český červený kříž*, *Food not bombs*, *ASLIDO*, *Medici na ulici*, *Potravinová banka* aj., včetně několika církevních organizací).

Odmítnutí služby

Paradoxem je, že i neziskové organizace, věnující se cizinecké problematice, musejí s ohledem na účelově vázané peníze na sociální službu selektovat klienty a klientky, z nichž některým je pomoc odmítnuta. Děje se tak zejména v případě občanů EU, kde lze identifikovat špatnou dostupnost sociálních služeb, ale i v případě migrantů a migrantek bez pobytového oprávnění, což může a také i v praxi představuje určitá poměrně závažná omezení jejich přístupu k sociálním službám.

Mnohem závažnější jsou ale limity služeb ze strany těch poskytovatelů, v jejichž kompetenci je pomoc v otázkách souvisejících s bezdomovectvím. Jak vyplývá z praxe,⁶⁴ **přestože existují zařízení, poskytující pobytové sociální služby, kam se mohou uchýlit lidé v těžké životní situaci v souvislosti s bydlením, nejsou vybavena pro příjem migrantů a migrantek a takové osoby odmítají**, ať už z důvodu jazykové, kulturní či strukturální bariéry, a upřednostňují české občany. Jedním z úskalí je tudíž nedostupnost těchto zařízení pro některé osoby.

Jazyková, respektive komunikační bariéra

Jazyková/komunikační bariéra představuje skutečně velký a dlouhotrvající problém, protože je objektivně důležité, aby klient či klientka pochopili pravidla služby. Pomáhající neziskové organizace se snaží tyto objektivní bariéry minimalizovat alespoň u těch osob, které vyhledají jejich služby, a fungují jako prostředníci v komunikaci. Organizace *La Strada*, která se zaměřuje na pomoc obchodovaným osobám, například vybavuje migranty a migrantky český napsaným textem s popisem toho, o co usilují a co potřebují, jak však organizace připouští, ani to mnohdy nestačí.⁶⁵

58 FRA. 2011.

59 *Obchod s lidmi – příručka pro organizace pracující s ženami bez domova*. Praha: La Strada, 2015.

60 Viz např. *Analýza rizika obchodování s lidmi u žen bez domova*. Praha: La Strada, 2016 nebo HRADEČNÁ, JELÍNKOVÁ, EZZEDIINE et al., 2016, 89 s.

61 KUTÁLKOVÁ In: KRCHOVÁ, VÍZNEROVÁ, KUTÁLKOVÁ. 2008.

62 Tyto skutečnosti vyplynuly v rámci dotazníkového šetření se sociální pracovníci SIMI Nikou Matějovskou ze dne 17.12.2021.

63 Podrobnější informace o organizaci *Místní místním* jsou dostupné [zde](#).

64 Např. *Proč mají cizinci v Česku ztížený přístup k bydlení? Zápisky z kulatého stolu Střecha nad hlavou* ze dne 16. června 2015. Praha: Poradna pro integraci, 2015. Za výstižné lze pokládat fakt, že poznatky z několik let starého kulatého stolu neztratily ani v dnešní době nic na své aktualnosti.

65 Blíže viz Zápis z fokusní skupiny *Mapování dostupnosti sociálních služeb na území Prahy* v rámci Sociální skupiny Konsorcia nevládních organizací pracu-

Komunikační bariéry jsou také příčinou toho, že migranti mívají výrazně ztížený přístup např. k lékařským službám, náhradním oděvům, k ubytováním v azylových domech atp., jednoduše tedy **ke službám s vyšším prahem**. Ze stejných důvodů se pak **zpravidla nedostanou k poradenství a asistenci s vyřizováním dokladů, což je v jejich situaci klíčová služba**, která by jim měla být poskytnuta, aby mohlo dojít ke změně nevyhovujícího stavu věcí, byť je někteří poskytovatelé služeb směřují správným směrem k těm, kteří jim dokážou pomoci i v této oblasti.⁶⁶

Neziskové organizace se tyto faktické bariéry snaží překonávat různými způsoby, někdy např. pomůže **tlumočení po telefonu**, to ovšem bývá **dostupné jenom v běžné pracovní době**, nikoli v nočních hodinách, kdy by ho podle zkušeností NNO bylo zapotřebí. **Noclehárny otvírají zpravidla v pozdějších večerních hodinách, což situaci komplikuje i při snaze sociálních pracovníků neziskových organizací pracujících s migranty předjednat, popřípadě domluvit službu.** „To, zda migrantům bez domova pracovníci služeb pomohou, závisí ve velké míře na náhodě, zda jejich jazykem zrovna někdo v dohledu umí, zda je čas na to, to řešit.“⁶⁷

S komunikační bariérou souvisí i zjištěná **roztříštěnost informačních materiálů a poskytovaných informací, často i v chybném znění**, což způsobuje jak přehlcování poskytovatelů sociálních služeb či úředníků, tak i migrantů a migrantek samotných informacemi. Přemíra informací může vést zároveň i k určitému zmatení, za nímž stojí nesprávné výklady platné legislativy. Na neuspokojivém výsledku pokud jde o kvalitu zprostředkovaných informací a jejich dopad na cílové skupiny se podepisuje i **absence jazykových mutací poskytovaných informací**. Obzvláště pro osoby s nižším stupněm počítačové gramotnosti pak roztříštěnost a obtížná dostupnost potřebných informací představuje limitující faktor, který výrazným způsobem snižuje faktickou dostupnost sociálních služeb.⁶⁸

Poskytovatelé sociálních služeb i samotní migranti a migrantky využívají různé informační weby, aktuálně zejména www.mapabezdomova.cz, který představuje databázi služeb pro lidi v nouzi, nebo nový web, zřízený *Centrem sociálních služeb Praha* www.bezdomova.eu, také tištěné letáky. Využívají ale i sociální sítě, základní sociální poradenství v centrech pomoci či v rámci poskytování služby (NDC, terénní služba atd.), nebo telefonní linky terénních a dalších programů jiných poskytovatelů služeb.⁶⁹

Jak vyplývá z praxe, **i důvěra migrantů a migrantek k poskytovatelům služeb je kvůli jazykové bariéře slabší a hůře se buduje**, což může platit obzvláště u těch migrantů, kteří pocházejí z kulturně odlišného prostředí, kde panuje všudypřítomná, obecná a letitá nedůvěra v institucionální pomoc.⁷⁰ „Když v terénu dlouhodobě pracujeme s lidmi bez domova, tak je to opravdu o tom, že s nimi navazujeme vztah a jako techniku používáme rozhovor. Ale když si nerozumíme, tak ano, samozřejmě, přineseme jim sušenky, obvážeme nohy, dáme ponožky, zajistíme spací pytel. Ale prostě s nimi neprohodíme slovo, protože si navzájem nerozumíme, takže tam se ta důvěra a motivace ke spolupráci hledá obtížně.“⁷¹

Placené tlumočnické služby si poskytovatelé služeb pro osoby bez domova zpravidla nemohou dovolit, výjimkou mohou tvořit jednorázové intervence, ale u pravidelné sociální práce (ať již terénní či navazující) by to bylo pro poskytovatele služeb zcela nerentabilní.

Zapojení samotných migrantů a migrantek do práce poskytovatelů sociálních služeb za účelem odstranění či zmenšení jazykové a komunikační bariéry je každopádně aktuálně diskutované téma, ať už ve formě interkulturní práce či dobrovolnictví. „Domnívám se, že sociální služby nemají dostatečné kapacity pro práci s migranty, a to jak ve smyslu nabídnutí bezprahových služeb, které by mohli vzhledem k neznalosti češtiny a pro porozumění systému využít nebo např. ve smyslu nabídnutí jim dobrovolnictví a/nebo zaměstnávání. Zároveň by to jistě bylo smysluplné, už jen proto, že participace migrantů v sociální oblasti by proto pomohla i více porozumět potřebám cizojazyčné klientele a uchránit je od rizik spojených s tím, že vzhledem k jazykové bariéře děle obdrží pomoc. U lidí bez domova to může být až riziko ohrožující život. Místní místním částečně s dobrovolníky, kteří nemluví česky, pracují, nicméně také bojujeme s nedostatečným pokrytím nákladů pro koordinátora/ku dobrovol-

jících s migranty) ze dne 28. 11. 2019

66 Tamtéž. Armáda spásy tak například odesílá migranty a migrantky, s nimiž se nedorozumí, přímo do Centra pro integraci cizinců. Se stejným postupem se ovšem setkávají i jiné NNO, působící v Praze. Specifická je zdá se situace v případě Charity České republiky, kde v rámci charitní sítě poskytují konzultace a rady, jak pracovat s cizinci, všem svým vlastním službám.

67 KOKACHEVA, Marina. *Analýza dostupnosti sociálních služeb pro migranty v Praze. Dotazníkové šetření pro účely projektu Praha integruje*, rozhovor s Ester Pačtovou z neziskové organizace *Místní místním*.

68 Dotazníkové šetření s Nikou Matějovskou, vedoucí sociálního oddělení *Sdružení pro integraci a migraci (SIMI)* ze dne 17.12.2021. Jazykovou bariéru shodně uvádí více poskytovatelů služeb.

69 KOKACHEVA, Marina. *Analýza dostupnosti sociálních služeb pro migranty v Praze. Dotazníkové šetření pro účely projektu Praha integruje*, rozhovor s Ester Pačtovou.

70 KOKACHEVA, Marina. *Analýza dostupnosti sociálních služeb pro migranty v Praze. Dotazníkové šetření pro účely projektu Praha integruje*, rozhovor s Janem Desenským, ředitelem Centra sociálních služeb Karla Larssona – pobočky *Armády spásy* (přepis online rozhovoru zpracován dne 19.12.2021).

71 Tamtéž.

níků, vzhledem k čemuž bohužel nemůžeme tuto činnost dostatečně rozvíjet. Jsem ale toho názoru, že participaci migrantů na sociálních službách a dobrovolnictví česky nemluvicích je pole, na kterém bychom v Praze měli pracovat a umožnit tolik hodnotné podílení se na podpoře sociální oblasti i lidem, kteří nutně česky nemluví. Myslím, že je to jak reálné, tak velmi užitečné jak pro expaty/migranty, tak i pro cílové skupiny, se kterými by pracovali... (...). Ve chvílích, kdy pracovníci sociální služby potkají klienta bez domova, mluvícího jazykem, který nikdo z nich nezná, řeší se situace operativně, po známých, kteří by mohli tlumočit. Problematické je to pak především v noci a za krizových situací. Tj. není zde zavedený systém např. dobrovolníků/nic, kteří/é by byli/y k dispozici pro podobné případy, ani nejsou kapacity např. na zaměstnání těchto lidí na DPP, což by podle mě bylo smysluplné (mluvím ze zkušenosti z Kypru, kde podobný systém parádně fungoval).⁷²

S ohledem na výše uvedené lze říct, že jazyková a komunikační bariéra představuje jeden z nejvýraznějších zdokumentovaných limitů v přístupu k sociálním službám, z něhož vyplývá problém systémový, kterým je **nedosta- tečný, respektive žádný koncept práce s osobami bez domova, které nemluví česky** (případně slovensky).⁷³

Absence dokladů

Neméně závažnou překážku pak představuje absence dokladů (cestovní doklad, pobytová karta), kterými by migranti byli schopni prokázat svou totožnost. Bez dokladů nejsou např. do azylových domů přijímány žádné osoby (tj. ani čeští občané). **U nocleháren je situace pro osoby bez dokladů příznivější, alespoň podle některých zdokumentovaných zkušeností NNO.**⁷⁴ **Pokud jejich služby vyhledá klient v doprovodu pracovníka neziskové organizace**, který na místě vysvětlí, jak ke ztrátě dokladů došlo nebo proč klient v současné době nedisponeuje platným dokladem, **služby jsou mu poskytnuty, stejně tak jako když se klient či klientka prokáže potvrzením vydaným neziskovou organizací**, která ho k tomuto poskytovateli služeb nasměrovala.

Pokud by tomu tak nebylo, s vysokou mírou pravděpodobnosti by jim služby byly odeprény, jak vyplynulo z dotazníkového šetření. **Někteří poskytovatelé služeb dokonce popřeli i možnost využití nocleháren.** „Neřešíme, jestli je někdo migrant nebo ne. Pokud nemá doklady, je v ČR nelegálně, dojde maximálně do nízkoprahového denního centra, kde jsou služby anonymní. Do noclehárny nebo azylového domu se nedostane, protože nemá doklady a peníze. Myslíme, že tito lidé se spíše vyhýbají těmto institucionálním službám.“⁷⁵ Tento přístup potvrzují například i odkazy na Azylový dům sv. Terezie, provozovaný *Arcidiecézní charitou Praha*, kde je uvedeno, že služeb mohou využít i cizinci a cizinky, pokud mají doklady.⁷⁶

A hlavně, jak se zdá, **kamenem úrazu není jen absence dokladů jako takových, ale i ohlašovací povinnost pobytu migrantů.** „Samozřejmě nízkoprahové denní centrum je úplně stejné jak anonymní služba, vlastně ten člověk tu službu jako nízkoprahového denního centra může využít, vysprchovat se, jít tam do tepla, jít tam na polévku. Vstup by mu měl být umožněn. Kde už může být problém, to je noclehárna, protože my tam máme povinnost nahlašovat lidi do nějakého systému policii, když tam jsou cizinci. On tam asi jako zůstane, nocleh je mu umožněn (...) ...může mít u sebe občanku, ale všechno bude mít propadlé, tady bude ilegální, nebo jak to nazvat. A prostě ta cizinecká policie si pro něj přijde. Takže ten vstup není úplně zamezující, ale může to působit problémy pro toho člověka, protože tam úplně anonymně být nemůže.“⁷⁷ I tato a klientům a klientkám zřejmě známá praxe proto může být pravděpodobným důvodem, proč osoby bez domova z řad migrantů a migrantek nevyhledávají poskytovatele služeb v takové míře, jakou by bylo možné očekávat, když za tím **stojí obava z využití institucionalizovaných služeb, eventuálně z následků v podobě problémů souvisejících s pobytem, který je v rozporu s platnou migrační legislativou.**

Zde je na místě uvést, že **výše zmíněná ohlašovací povinnost se týká pouze ubytování migrantů**, samotní terénní sociální pracovníci při výkonu sociální práce žádnou ohlašovací povinnost nemají, ale naopak jsou, například z titulu kodexu sociální práce zavázáni mlčenlivostí. „Tato skutečnost je však v ČR opředena řadou mýtů a v praxi se opakovaně objevují informace o organizacích, které kodex sociální práce v tomto ohledu porušují a to i přesto, že spolupráce s policií je v těchto případech zcela v rozporu s posláním (sociálního) pracovníka či pra-

72 KOKACHEVA, Marina. *Analýza dostupnosti sociálních služeb pro migranty v Praze. Dotazníkové šetření pro účely projektu Praha integruje*, rozhovor s Ester Pačtovou z neziskové organizace *Místní místním*.

73 Tamtéž.

74 Tamtéž.

75 KOKACHEVA, Marina. *Analýza dostupnosti sociálních služeb pro migranty v Praze. Dotazníkové šetření pro účely projektu Praha integruje*, rozhovor s Hanou Šimkovou, odpovědnou za vztahy s veřejností, z organizace *Naděje* (zpracováno dne 19.12.2021). Stejnou praxi potvrzuje i Nikola Matějovská ze *Sdružení pro integraci a migraci* v dotazníkovém šetření ze dne 17.12.2021.

76 Blíže viz [zde](#).

77 KOKACHEVA, Marina. *Analýza dostupnosti sociálních služeb pro migranty v Praze. Dotazníkové šetření pro účely projektu Praha integruje*, rozhovor s Janem Desenským.

covnice.⁷⁸ Neoprávněný pobyt na našem území není trestným činem, ale pouze přestupkem zákona o pobytu cizinců.⁷⁹ Sociální pracovníci mohou klienta na následky neoprávněného pobytu upozornit a případně ho seznámit s možnostmi řešení situace, pokud existují, ovšem „v případě řešení těchto situací je pak **zásadní mít na prvním místě situaci klienta**. Jako **zásadní se i jeví nevylučování migrantů bez oprávnění k pobytu** a migrantů vykonávajících (kvazi)nelegální práci **z cílové skupiny terénní sociální práce, protože se jedná o mimořádně zranitelné populace, které na jiné služby často nedosáhnou**“.⁸⁰

Absence dokladů ovšem pochopitelně tvoří **překážku pro kontinuální práci poskytovatelů služeb, zacílené na motivování klientů a klientek k odchodu z ulice**.

Ať již jde o komunikační bariéry či problémy s absencí dokladů, neziskové organizace, které se zabývají migrací a integrací, se ostatně samy snaží aktivně spolupracovat s dalšími poskytovateli služeb ve snaze uspokojivě vyřešit nepříznivou situaci migrantů a migrantek, ohrožených bezdomovectvím či jinými problémy, a to jak nabídkou právního/sociálního poradenství, tak i možností zajištění tlumočení interkulturními pracovníky a pracovníci.⁸¹

Omezení jen na nízkoprahové služby

Jak vyplývá ze zkušeností NNO, zaměřených na práci s migranty a migrantkami, pokud jde o hodnocení přístupu k sociálním službám, důležitým aspektem je **míra nízkoprahovosti**. Okamžité pomoci v případě naléhavosti se těmto klientům dostane, ovšem u další podpory, a to například ve formě přístupu k resocializačním službám, je již vstup do služby ztížený, a nutno podotknout, že často i v rozporu s platnou legislativou, která poskytování služby v daných případech umožňuje (viz tabulka v příloze 1). Jak vyplynulo z šetření, tento problém vnímají jako zásadní i poskytovatelé služeb, kteří vidí zásadní komplikace v nemožnosti kontinuální práce s těmito klienty a klientkami, stejně tak jako je problematické zjištění nějaké systémové pomoci směrem k podpoře jejich soběstačnosti. „Oni k nám můžou přijít třeba na polévku, to jim prostě dáme na ulici, kde děláme ty nízkoprahovější služby... (...), ale nejsou specializované služby, které se starají o lidi na ulici, kteří nejsou Češi. Integrovaná centra s cílovou skupinou lidí bez domova také neumí pracovat, protože to je specifická sociální práce sama o sobě.“⁸²

Limity poskytovaných služeb se ostatně netýkají jen migrantů a migrantek, když se zdá, že se jedná o obecný problém v nastavení. „Poskytovatelé služeb pro lidi bez domova upozorňovali na fakt, že jejich služby, jakožto **služby sociální prevence, jsou v podstatě koncipovány pro lidi v dobrém zdravotním stavu a soběstačné**. I když se v mnoha ohledech snaží jít naproti potřebám, které identifikují u skupiny žadatelů, musí se držet hranic poskytovaného druhu služby.“⁸³

Ještě výrazně horší je tento problém u osob bezdomovců z řad migrantů a migrantek, kteří mají zdravotní komplikace či jiné problémy, které se často s bezdomovectvím pojí, typicky různé druhy závislosti na alkoholických či návykových látkách. Zde je pak signifikantní nedostupnost potřebných služeb, jelikož tyto osoby zpravidla nemají přístup do veřejného zdravotního pojištění, **nelze jim tedy kromě akutní pomoci zajistit například potřebnou odvykací léčbu či jim pomoci řešit chronické zdravotní potíže**, a situace je pak kritická u bezdomovců z řad neregulérních migrantů z třetích zemí, ovšem podobné komplikace se týkají i občanů EU, kteří nikdy nezaregistrovali svůj pobyt na našem území, nejsou ekonomicky aktivní a nemají jak prokázat bydliště a vazbu k České republice.

Z praxe vyplynulo, že samotní poskytovatelé služeb si jasně uvědomují, že služby nad rámec těch nízkoprahových je obtížné migrantům a migrantkám zajistit, tudíž se přiklání spíše k jejich **přesvědčování o návratu do země původu** (či posledního trvalého pobytu), což ovšem **ne vždy koresponduje s identifikovanými potřebami či postoji klienta či klientky**.⁸⁴ „Nízkoprahová centra pro lidi bez domova mohou cizinci využít, ale pokud nejsou z EU, je situace ještě složitější, a to jak s využíváním jiných služeb než těch nejzákladnějších, tak se zařizováním dokladů, sháněním ubytování, práce. Pracovníci na to často nejsou připraveni a navrhují ve většině návrat do své země (což pro mnohé migranty není často vhodné/ to co chtějí a potřebují). Jiných variant je pak málo, protože se podle mě např. s migranty bez domova málo pracuje.“⁸⁵

78 Blíže viz JELÍNKOVÁ, 2022, str. 37.

79 Viz ustanovení § 103 odst. 2 písm. n, resp. 156 zákona č. 326/1999 Sb., zákona o pobytu cizinců, v platné znění

80 JELÍNKOVÁ 2022.

81 Bezplatné služby interkulturních pracovníků nabízí např. *Sdružení pro integraci a migraci*.

82 KOKACHEVA, Marina. *Analýza dostupnosti sociálních služeb pro migranty v Praze. Dotazníkové šetření pro účely projektu Praha integruje*, rozhovor s Janem Desenským.

83 *Analýza situace bezdomovectví v Praze*, 2020, str. 85.

84 KOKACHEVA, Marina. *Analýza dostupnosti sociálních služeb pro migranty v Praze. Dotazníkové šetření pro účely projektu Praha integruje*, rozhovor s Janem Desenským, Ester Pačtovou a dalšími.

85 Tamtéž, rozhovor s Ester Pačtovou.

Kooperace a koordinace poskytovaných služeb

Jak vyplývá z praxe,⁸⁶ jako problematické se ukazuje i faktické **nepropojení agendy poskytovatelů sociálních služeb, kteří se zaměřují výhradně na cizineckou problematiku, s agendou těch poskytovatelů služeb, kteří se specializují na problematiku bezdomovectví**.

Na tento problém poskytovatelé služeb poukazují opakovaně. Klienti a klientky poskytovatelů služeb pro bezdomovce jsou často ve špatném stavu, a to jak po zdravotní, tak i po hygienické stránce, typické jsou například bérkové vředy či problémy se závislostí na alkoholu, s čímž si migrační NNO, případně Integrovaná centrum Praha umějí poradit jen obtížně, když se s tímto typem problémů pravidelně nesetkávají a nedokážou vhodně zvolit formu pomoci. „Když k nim přijde člověk (pozn. cizinec), který je dva roky na ulici, pije alkohol a je demotivovaný, oni s ním nemohou pracovat, protože tyto věci, tyto služby, které umíme my, oni neovládají.“⁸⁷ Na straně druhé, poskytovatelé služeb pro bezdomovce zase nemají jasné představy o právech a povinnostech migrantů a migrantek, bez nichž jim z dlouhodobého hlediska adekvátní, cílenou pomoc nad rámec nízkoprahových služeb zajistit při nejlepší vůli nemohou. „Chybí nám tam určité backgroundy, např. jak se s těmi lidmi domluvit, co vlastně ten člověk má tady za práva a čeho se může dožadovat, resp. vůbec nějaká dlouhodobější podpora lidí v tomto stavu.“⁸⁸ Spolupráce různých subjektů by proto byla více než žádoucí a z řad poskytovatelů služeb zazněl i návrh na zřízení intervenčního týmu, složeného z expertů na problematiku bezdomovectví a problematiku migrace.⁸⁹ Jako příklad dobře fungující služby v tomto ohledu může sloužit *Sananim*, který zaměstnává migranty a ve svých službách se již internacionalizoval.

Nedostatečné propojení různých typů a druhů služeb představuje obecně problém, který se netýká jen migrační problematiky, a to především u situací na pomezí zdravotních a sociálních služeb (osobu bez domova není např. kam z nemocnice propustit, v azylových domech citelně chybějí zdravotníci apod.)⁹⁰. Tato zjištění potvrzuje koneckonců i *Analýza situace bezdomovectví v Praze*, když v části označené jako *Úzká hrdla a bílá místa* uvádí, že „jako velmi složitá se jeví situace osob na pomezí sociálního a zdravotního systému. Poskytovatelé v souvislosti s tím mluvili o potřebě vzniku „doléčovacích kapacit“, nejčastěji ve smyslu adekvátně uzpůsobené sociální služby.“

Jako krok správným směrem se tedy jeví vznik speciálních ordinací/pracovišť, jejichž náplní činností je právě kombinace sociální a zdravotní agendy, což, jak je patrné, se také postupně začíná realizovat,⁹¹ ovšem **stále jsou zde do budoucna bariéry legislativní povahy, které souvisejí například s přístupem do veřejného zdravotního pojištění (respektive s úhradou zdravotní péče) či s možností čerpání pojistných a nepojistných sociálních dávek** pro migranty a migrantky bez domova a bez dokladů totožnosti.

Ze zpětné vazby, poskytnuté klienty neziskovým organizacím, zazněly špatné zkušenosti s **mimořádnou okamžitou pomocí** (MOP), a to jak pokud jde o dobu pro její vyřízení (lhůty jsou neúnosně dlouhé), tak i pro omezený rozsah této pomoci v závislosti na pobytovém statusu migranta či migrantky. U osob bez trvalého pobytu žádost nelze podat, problémem bývá i to, že není kam písemnosti doručovat. Jednání s úřady je pro klienty a klientky bez domova obecně označováno za problematické.

Obtížně se řeší i situace, kdy se migrant či migrantka bez domova stane **obětí trestného činu** – příslušné organizace nejsou na pomoc migrantům a migrantkám připraveny a nabízí se tu velký prostor pro zlepšení zejména v oblasti terénní sociální práce.

Na straně druhé, jako velké **pozitivum lze vnímat činnost zastřešujících organizací a platform**, které se svou **kontinuální osvětovou a advokační prací** snaží jak o výše avizovanou chybějící koordinaci a kooperaci poskytovatelů služeb, tak o přijetí/nastavení celkových změn, a to ať již systémových či dílčích a praktických, ve prospěch osob bez domova, migranty a migrantky jistě nevyjímaje (*Platforma pro sociální bydlení, Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty, Asociace lidí bez domova (ASLIDO)* a další).

86 Viz Zápis z fokusní skupiny *Mapování dostupnosti sociálních služeb na území Prahy*.

87 KOKACHEVA, Marina. *Analýza dostupnosti sociálních služeb pro migranty v Praze. Dotazníkové šetření pro účely projektu Praha integruje*, rozhovor s Janem Desenským.

88 Tamtéž.

89 Tamtéž.

90 Tamtéž. Pokud jde o propojování sociálních a zdravotních služeb, jednu z výjimek představují zaměstnanci (medici) církevní organizace *Komunita Sant'Egidio*.

91 Z projektu „Zvýšení dostupnosti a vytvoření možností zdravotní péče pro osoby bez přístřeší“, r.č. CZ.03.2.63/0.0/0.0/15_039/000964, který je realizován v rámci Operačního programu Zaměstnanost spolufinancovaného z Evropského sociálního fondu, je v Praze hrazen provoz pilotní provoz ordinace Naděje a od 1. ledna 2022 i ordinace Armády spásy.

Finanční nákladnost

Jádrem problému v přístupu migrantů a migrantek do zařízení pobytových sociálních služeb se však zdá být jejich finanční nákladnost. Např. v seniorském věku s nízkými či nulovými důchodovými dávkami si nemohou hradit pobyt v domovech seniorů a zpravidla ani v azylových domech. Problémy lze najít i při přiznávání sociálních dávek, v této souvislosti zejména příspěvku na péči, bez něhož se do pečovatelské služby nedostanou.

Ani čerpání dávek v hmotné nouzi, tedy dávky pomoci v hmotné nouzi, která není vázána na trvalý pobyt, není pro migranty a migrantky snadné. V první řadě by mohli „neúměrnou zátěží“ ohrozit svůj pobytový status. Obávám, že budou kvůli čerpání dávek, na které mají nárok, označeni za **neodůvodnitelnou zátěž sociálního systému**, a tím pádem že nebudou moci svůj pobyt prodloužit či dosáhnout na vyšší pobytové oprávnění nebo občanství, nahrává i to, že nejasný právní pojem „neodůvodnitelná zátěž sociálního systému“ vykládá MV poměrně široce a restriktivně, což vyplývá i z dostupné [judikatury](#).

Kromě toho, nutnost každoměsíčního dokládání potřebných dokladů je pro řadu migrantů a migrantek velmi komplikovaná, navíc rozhodnutí o přiznání pomoci ponechává úředníkům úřadu práce určitou správní volnost. Mezi další často uváděné důvody patří jejich neznalost či nedostatečné povědomí o příslušné legislativě, strach komunikovat s úřady (a to včetně obav z neochoty zaměstnanců úřadu či vzájemného neporozumění).

Mnozí migranti a migrantky nejsou schopni doložit potřebné dokumenty bez individuální asistence sociálních pracovníků např. z řad NNO a někteří z nich ani s poskytnutou asistencí, protože některé rozhodující skutečnosti s ohledem na neexistenci jakýchkoliv dokladů jednoduše doložit nemohou. Ocítají se tak ve zcela neřešitelné situaci, která – nikoliv výjimečně – vede až ke ztrátě bydlení a ruku v ruce s tím i důstojnosti.

V praxi tak žádá o dávky na bydlení pouze zlomek migrantů a migrantek, kteří na ně mají nárok.

Nárok na dávky na bydlení se liší v závislosti na právním statusu migranta/migrantky.

Pobytový status	Nárok na příspěvek na bydlení (Dávka státní sociální podpory)	Doplatek na bydlení (Dávka pomoci v hmotné nouzi)
Migranti a migrantky s trvalým pobytem, azylanty, držitelé dočasné ochrany	Mají stejný nárok jako u občanů ČR.	Mají stejný nárok jako u občanů ČR.
Občané EU pobývající na území ČR déle než 3 měsíce a jejich rodinní příslušníci .	Mají povinnost prokázat trvalé bydliště na území ČR (např. pracovní smlouvou).	Mají nárok po splnění podmínek: hlášení k pobytu po dobu delší 3 měsíců. Tato podmínka se neuplatňuje v případě pracujících.
Migranti a migrantky bez trvalého pobytu na území ČR, kterým to zaručuje mezinárodní smlouva , která je součástí právního řádu ČR – např. Evropská sociální charta. Držitelé doplňkové ochrany.	Mohou o dávky na bydlení žádat hned po získání povolení k dlouhodobému pobytu.	Mají nárok.
Migranti a migrantky s dlouhodobým pobytem (kromě účelu podnikání, vnitropodnikově převedených zaměstnanců a účelu investování).	Mohou o dávky na bydlení žádat hned po získání povolení k dlouhodobému pobytu.	Nemají nárok.
Všichni legálně pobývající migranti a migrantky na území ČR a žadatel/žadatelky o mezinárodní ochranu.	Mají nárok po dodržení podmínky oprávněného pobytu nepřerušeno po dobu jednoho roku (365 dnů).	Mají nárok po získání trvalého pobytu. Nárok může být založen také mezinárodní smlouvou.

Zdroj: *Manuál lokální integrace, 2020.*

Finanční nákladnost se ovšem netýká jen ztíženého přístupu k sociálním službám, naopak, prolíná se životem všech migrantů a migrantek bez domova, a velmi úzce souvisí i s hrazením zdravotní péče (spolu hrazené stomatologické a gynekologické prohlídky, doplatky na léky apod.). Jsou to pak právě finanční otázky, které zasahují osoby bez domova na pomezí čerpání zdravotních a sociálních služeb (viz výše).

Přístup ke zranitelným podskupinám

Migranti a migrantky bez domova jsou sami o sobě chápány jako zranitelná podskupina, už tak obtížně chráněná a podchytená sociálními službami. „Existují služby, které mezi lidmi bez domova mají ještě vyhraněnou cílovou skupinu např. na ženy, uživatele/ky návykových látek apod. Nicméně není zde, pokud vím, jediná služba, která by pracovala konkrétně s migranty (muži i ženami) bez domova, což vidím dlouhodobě v Praze jako problém. Máme La Stradu a SIMI, OPU a velvyslanectví, která často tuto nedostatečně pokrytou oblast sanují.“⁹²

Identifikovaných problémů, které vyplynuly z šetření mezi poskytovateli služeb, je celá řada. Mezi nejčastěji zmiňované patří **nevhodnost zajištěného ubytování** pro některé skupiny osob, zejména pro ženy, u nichž (jak uvádíme výše v kap. 4.2, když vycházíme ze zjištění organizace *La Strada*.) je patrná obava z návštěvy zařízení, poskytujících služby osobám bez domova, a to na základě celé škály obav: pocit ohrožení v převážně mužském prostředí, obavy ze sexuálního obtěžování (či zkušenost s ním), a témata vztahující se k soukromí či hygieně. Tyto závěry se pochopitelně týkají i osob bez domova z většinové společnosti. Nicméně společné soužití odlišných osob může přispívat k vícenásobné diskriminaci zranitelných osob. V zařízeních, poskytujících pomoc bezdomovcům, se často nacházejí osoby psychicky nemocné, závislé na alkoholu či drogách či potenciálně konfliktní.

To ostatně potvrzuje i výzkum. „V rámci pozorování realizovaného v humanitárních hotelech se zase ukázalo, že nejproblematictější aspekt jejich fungování jsou vzájemné vztahy mezi jednotlivými ubytovanými. Důvodem problematičnosti takového soužití může být, že dotyčným vadí určité charakteristiky druhých osob (zejm. excentrické chování), ale také celkově snížená sociální adaptabilita způsobená např. psychiatrickým onemocněním. V tomto ohledu se nabízí vytváření kapacit azylového bydlení, které by poskytovaly vyšší míru soukromí.“⁹³

Bezdomovectví migrantek je více skryté ve srovnání s jejich mužskými protějšky. Pokud se ale tyto ženy rozhodnou situaci řešit pobytem v azylových domech, je velmi pravděpodobné, že neuspějí. Ani azylové domy pro matky s dětmi nejsou připraveny na jazykovou bariéru a bez znalosti českého jazyka nelze dohodnout podmínky, stejně tak jako každodenní interakce ubytovaných osob s ostatními i se samotnými poskytovateli služeb.

Jak vyplývá z praxe, poskytovatelé služeb bezdomovcům často nemají ani možnosti nějaké specifické přístupy zranitelným osobám zajistit. „Princip je úplně stejný jak u mladého, tak u starého člověka. Pokud je ten člověk tady nelegálně nebo tu nikde není trvale hlášen, tak se prostě do azylového domu obtížněji dostane.“⁹⁴ Intervence v terénu (označena termínem „emergency intervence“⁹⁵) se ale může vyznačovat specifickými rysy, kde se již rozdílný přístup ke zranitelným skupinám projevuje.

Ubytování migrantů a migrantek je obecně jednou z oblastí, kde může často vznikat napětí mezi migranty, poskytovateli ubytování i státními institucemi – ať již z hlediska nedostatečné infrastruktury a kapacity služeb či z hlediska vzájemného soužití.

I poskytování materiální (potravinové) pomoci pro matky s dětmi může být komplikovanější, protože je vázáno na současně přiznanou peněžitou pomoc v mateřství či rodičovský příspěvek, na něž bezdomovkyně migrantky často nedosáhnou.

Specifické okolnosti vztahující se k domácímu násilí

I mezi migranty a migrantkami bývají **oběťmi domácího násilí** především ženy⁹⁶, a to z nejrůznější závislosti na partnerovi, kvůli níž jsou zranitelnější. V těchto případech násilný partner využívá závislosti oběti zejména v otázkách pobytu (například pokud má žena pobytové oprávnění za účelem sloučení rodiny) či financí, mnohdy jde také

92 KOKACHEVA, Marina. *Analýza dostupnosti sociálních služeb pro migranty v Praze. Dotazníkové šetření pro účely projektu Praha integruje*, rozhovor s Ester Pačtovou.

93 *Analýza situace bezdomovectví v Praze*, str. 88.

94 KOKACHEVA, Marina. *Analýza dostupnosti sociálních služeb pro migranty v Praze. Dotazníkové šetření pro účely projektu Praha integruje*, rozhovor s Janem Desenským.

95 Tamtéž.

96 Data z výzkumů kriminality či data intervenčních center nebo azylových domů pro oběti domácího násilí ukazují, že 90-95 % osob, které vyhledají pomoc, jsou právě ženy (viz JEŽKOVÁ, Veronika a kol., *Domácí násilí a genderové podmíněné násilí*, ProFem, o.p.s., Praha 2015).

o závislost sociální. Ochota migrantek snášet útlak ze strany partnera pak podle dostupných informací⁹⁷ úměrně klesá s narůstající délkou pobytu v ČR, z čehož vyplývá, že největší ochotu řešit otázku domácího násilí projevují ženy, které už na našem území získaly trvalý pobyt.

„Migrantky jako překážku k řešení své situace často uvádějí i jazykovou bariéru či nedosažitelnost potřebných služeb. Někdy se pokusí kontaktovat občanskou poradnu, azylový dům, nebo sociální odbor na obecním úřadě, což často končí neúspěchem právě kvůli neschopnosti se dorozumět. Migrantky se také setkaly s tím, že je azylový dům odmítl přijmout do svých služeb z důvodu neznalosti zákona o sociálních službách. Získané negativní zkušenosti pak mohou u cizinek způsobit celkovou nedůvěru k institucím. Pracovníci SIMI tuto situaci řeší přímou intervencí u poskytovatele sociálních služeb, nebo přizváním interkulturního pracovníka nebo tlumočnicka, případně klientku přímo doprovodí do instituce s adekvátní službou a zde odpovědným pracovníkům situaci klientky objasní. Obecně řečeno platí, že pokud má cizinec či cizinka udělené povolení k pobytu na dobu delší než 90 dní, a ideálně pobývá na území ČR více než rok, je cílovou skupinou sociálních služeb v souladu se zákonem. Je ovšem zcela na místě si situaci pečlivě ověřit v každém individuálním případě.“⁹⁸

Nedostatečné podchycení v koncepčních materiálech

Otázka přístupu bezdomovců z řad migrantů a migrantek k sociálním službám, resp. bezdomovectví migrantů a migrantek jako takové patří k dlouhodobě neřešeným, či lépe řečeno neuspokojivě řešeným tématům, která si pozornost odpovědných orgánů pro svoji naléhavost zaslouží.

Faktorů, které ve svém důsledku zapříčiňují neúspěšnost integrace a absolutní sociální exkluzi migrantů a migrantek ve své extrémní podobě reprezentované zde bezdomovectvím, je mnoho, a výzvu představuje právě jejich podchycení ideálně v koncepčních dokumentech, které tyto problémy v analytických částech pojmenují a v dalších navrhnou konkrétní návrhy postupů i měřitelné ukazatele, zda těchto cílů bylo dosaženo.

Aby se těmto skupinám osob dostalo pozornosti poskytovatelů služeb, je potřeba dostatečná datová opora, pojmenování problémů a snaha je řešit, pak zakotvit do koncepcí, strategií či akčních plánů. Dosavadní koncepční dokumenty se však tomuto tématu vesměs nevěnovaly, byť ho lze podřadit i pod téma přístupu migrantů a migrantek k sociálním službám. To je rozvedené např. v **pražské integrační koncepci**, která platila do roku 2021,⁹⁹ dále pak v nově přijaté **Koncepci hl. m. Prahy pro oblast integrace cizinců**, pro rok 2022–2027.

Ta konstatuje, že „v uplynulých letech v Praze zhoustla síť specializovaných služeb sociálního a právního poradenství cizincům. V současné době zde operuje 21 poskytovatelů sociálních služeb zaměřených na cizince, kteří poskytují 32 služeb sociálního poradenství i prevence. Většina těchto poskytovatelů jsou nestátní neziskové organizace. Tyto služby jsou poskytovány terénní, ambulantní i pobytovou formou. Například ICP mezi lety 2012 a 2020 poskytlo své služby více než 22 500 klientům. Zlepšuje se také spolupráce jednotlivých městských částí a MHMP. Poskytovatelé ze své praxe vnímají rostoucí poptávku po svých službách, kterou ne vždy jsou schopni z kapacitních důvodů uspokojovat. Zkušenosti se strukturou poptávky ze strany cizinců vypovídají o jejich nízké orientaci v prostředí institucionální pomoci i obtížích spojených s jazykovou a kulturní bariérou. Zkušenosti poskytovatelů a dalších zapojených aktérů jsou neocenitelným zdrojem informací, nicméně zde postrádáme systematické mapování potřeb cílových skupin i kapacit poskytovatelů služeb a dalších institucí, s nimiž cizinci přicházejí do styku.“¹⁰⁰ V Prioritě 3 – Služby pro cizince se pak tématu bezdomovectví dotýká, což lze jen ocenit, když za hrozby při realizaci této priority pokládá „nepřipravenost systému na změnu potřeb cizinců (např. v případě ekonomické recese někteří cizinci mohou spadnout do rizikových skupin, např. bezdomovectví)“ a „nevyřešenou bytovou problematiku: nelegální ubytovny, nedostatek bydlení a riziko bezdomovectví, hrozba diskriminace.“¹⁰¹

Lze jen doufat, že v dílčích cílech u této priority, které tvoří v rámci rozdělení do pěti podoblastí (a) mapování potřeb a monitoring poskytování sociálních a návazných služeb cizincům, (b) podpora dostupnosti sociálních a návazných služeb pro cizince, (c) informování o službách, (d) podpora interkulturní otevřenosti veřejné správy a institucí, (e) zvyšování interkulturních a odborných kompetencí pracovníků služeb a (f) metodická podpora kvality a interdisciplinární spolupráce, dojde k podchycení problémů a eliminaci výše zmiňovaných hrozeb.

Nově přijatá koncepce odkazuje i na **Strategický plán hl. m. Prahy**, jehož deklarovanou vizí je sociální soudržnost města, a to mimo jiné i posilováním služeb, které migranti a migrantky využívají, jakož i na **Střednědobý**

97 ČECH VALENTOVÁ, Eva (ed). *Nebudu obětí. Manuál pro pracovníky pomáhajících obětí*. Praha, SIMI a ACORUS, 2016.

98 ČECH VALENTOVÁ, Eva (ed). *Nebudu obětí. Manuál pro pracovníky pomáhajících obětí*. Op. cit., str. 6.

99 Aktualizovaná Koncepce hl. m. Prahy pro oblast integrace cizinců.

100 Koncepce hl. m. Prahy pro oblast integrace cizinců 2022–2027, str. 15.

101 Tamtéž, str. 31.

plán rozvoje sociálních služeb, s nímž, jak je uvedeno, mají být opatření v oblasti dostupnosti sociálních služeb pro cizince a identifikace potřeb této cílové skupiny provázána.¹⁰²

Otázka bezdomovectví migrantů a migrantek je částečně otevřena v **Koncepci sociálního bydlení 2015–2025**¹⁰³, kde jsou v souladu s již popsanou typologií ETHOS mezi ohrožené osoby bez domova zařazeni migranti v ubytovnách.

Nelze opominout ani **Koncepci prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020**¹⁰⁴, jejímž deklarovaným cílem v oblasti sociálních služeb bylo podporovat v připravované úpravě systému sociálních služeb takové rozdělení druhů/činností sociálních služeb, které už nebude primárně zaměřeno na cílové skupiny, ale na potřeby uživatelů, respektive aby žádná skupina včetně osob ohrožených ztrátou bydlení a bezdomovců (dle definice ETHOS) „nevypadla“ ze systému.

Na tyto a podobné materiály, a zejména pak na identifikovanou potřebu řešit otázku bezdomovectví navazuje **chystaná Strategie řešení bezdomovectví v hl. m. Praze**.

Za pozornost v této souvislosti stojí již výše citovaná **Analýza situace bezdomovectví v Praze**, která slouží i jako podkladový materiál pro finální podobu chystané výše uvedené strategie.

Strategie řešení bezdomovectví v hl. m. Praze si vytyčuje klíčová témata, s nimiž pak dále pracuje.

První z nich představuje **Podpora rozvoje preventivních služeb a aktivit**. Ta je i z našeho pohledu klíčová. Ovšem se znalostí dlouholetého naplňování podobných na obecné rovině vyjádřených úkolů pokládáme za důležité, aby byl alespoň v narativní části doplněn příkladným výčtem konkrétních opatření, která přispějí k odstranění možné diskriminace cílové skupiny migrantů a migrantek.

Jedním z dalších klíčových témat vznikající strategie je i **Nastavení systému následné podpory** (sekundární prevence) – okamžitá pomoc, nižší forma podpory, zvýšená forma podpory, kde je při konkrétní konstrukci prvků následné podpory a sekundární prevence velmi důležité si uvědomit, že skupina migrantů a migrantek není homogenní a že i v jejím rámci existují další podskupiny, ohrožené např. vícenásobnou diskriminací a tudíž vyžadující speciální přístup a péči.

V neposlední řadě pak za zmínku stojí i klíčové téma **Zvýšení komunikace a spolupráce mezi aktéry** (sdílení a návaznost), kde se v této souvislosti nabízí apel na provázanost koncepčních dokumentů, ale i na související zvyšování interkulturních kompetencí poskytovatelů specializovaných služeb, včetně Centra sociálních služeb Praha.

Jak je patrné, hl. m. Praha, tedy klíčoví aktéři, v jejichž kompetenci leží sociální služby, si potřebnost provázanosti jednotlivých dokumentů, stejně tak jako mnohovrstevnosti a komplexnosti problematiky jsou vědomi, otázkou ovšem je, jak se v dlouhodobém horizontu podaří tyto vize uvést do života.

Limity, týkající se potřebných systémových změn

Jak bylo identifikováno u osob ohrožených či zasaženým bezdomovectvím, problémem je „návaznost na další instituce a systémy – koncepce, které byly zmíněny výše, se logicky zaměřují zejména na rozvoj sociálních služeb či vznik dalších specifických služeb, nicméně neobsahují návrhy na **změny dalších systémů, které není v možnostech hl. m. Prahy napřímo ovlivnit**. Jde zejména o zdravotní systém, respektive dostupnost zdravotní péče, a o služby úřadu práce, respektive dostupnost sociálních dávek a další podpory. I tyto systémy jsou však klíčové pro možnosti řešení situace člověka bez domova.“¹⁰⁵

102 Tamtéž, str. 10.

103 Koncepce sociálního bydlení 2015–2025 je dostupná [zde](#).

104 Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020 je dostupná [zde](#).

105 Analýza situace bezdomovectví v Praze, str. 88.

5. SHRNUÍ, NÁVRHY ŘEŠENÍ A DOPORUČENÍ

V analýze dostupnosti sociálních služeb pro migranty a migrantky na území hl. m. Prahy jsme se snažili kromě obecného popisu přístupu migrantů a migrantek k sociálním službám i uplatnit praktické poznatky z každodenního poradenství a zobecnit je, upozornit na problémy a přispět k formulaci návrhů na systémové či dílčí změny v této oblasti, jelikož **kvalitní zajištění sociálních služeb a jeho dostupnost, s ambicí na včasné a účinné podchycení problému migrantů a migrantek v sociální oblasti je**, krom jiného, také **důležitou součástí integračního procesu**.

Analýza je tak součástí aktivit směřujících ke snižování bariér pro sociální začleňování migrantů a migrantek, **a vybraná dvě klíčová podtémata v podobě dluhové problematiky a otázek bezdomovectví** do tohoto schématu zapadají. Jedná se na jedné straně o **neprobádané a nedostatečně zmapované oblasti, na straně druhé ovšem extrémně důležité a se zásadními dopady do života osob**, včetně možnosti zůstat oproti nutnosti odejít, navíc s dopady do sociální soudržnosti celé společnosti a obecně i úspěšnosti integrace jako takové.

5.1. DLUHOVÁ PROBLEMATIKA – SHRNUÍ A DOPORUČENÍ

5.1.1. Shrnutí tématu dostupnosti dluhového poradenství pro migranty a migrantky v Praze

O zadlužení migrantů a migrantek v České republice je dostupných „relativně málo informací“. Předkládaná zjištění tak stojí na výzkumu a šetření realizovaném za účelem této publikace a dále na sekundárních zdrojích. Dílčí informace k tématu zadlužení se objevují z oblasti pracovní migrace, kde se ukazuje, že statisticky je zadluženost jedinců v rámci pracovní migrace nejvíce spojena se střední a nižší kvalifikací.

Nejčastější **problémy** migrantů a migrantek, se kterými se setkávají dluhové poradny na území Prahy, jsou poměrně rozmanité, byť v zásadě kopírují poznatky ze zahraničních výzkumů. **Pramení zejména v ekonomické a sociální nevýhodě, a svůj původ mají** i v nedostatečné znalosti českého jazyka, nízké finanční gramotnosti, roli hraje i nedůvěra migrantů a migrantek v instituce přijímací země, ale i traumata z minulosti, která dlouhodobě ovlivňují jejich fyzické i duševní zdraví, v kombinaci s xenofobií a diskriminací v rámci nastaveného systému sociálního zabezpečení, respektive i vícenásobná diskriminace těchto osob, daná řadou dalších faktorů, mezi něž patří i země původu, etnicita, věk či genderová znevýhodnění. Výraznou roli hraje i **neporozumění celkovému systému**, je často v přímé souvislosti s **jazykovou bariérou při získávání informací**, která migranty a migrantky činí zranitelnějšími a ohroženějšími než většinovou populaci. Někteří migranti a migrantky zasílají své výdělky do země původu rodinným příslušníkům, a zde přežívají jen s minimálními prostředky, přičemž na některé neočekávané výdaje si pak musejí půjčit.

Přesné zhodnocení stavu dluhové problematiky migrantů a migrantek je zapotřebí zvažovat i v souvislosti s ekonomickými aktivitami těchto osob, a to jak s těmi legálními, tak i s těmi, které se odehrávají v rámci šedé ekonomiky. Bez pochopení celého kontextu nelze hovořit o tom, že by došlo k adekvátnímu zmapování celé problematiky. To je však objektivně nemožné, a to zejména s ohledem na níže popsané neoficiální ekonomické aktivity.

Zadlužení migrantů a migrantek je obvykle **komplexního charakteru**, a jako takové bývá spojeno i s jinými problémy. Jedná se například o rizika spojená s **dlouhodobou nezaměstnaností**, která má přímý vliv na **pobytovou problematiku**.

Migranti a migrantky se snaží **nezadlužit u oficiálních institucí**, přičemž si ovšem potřebné peníze půjčují u jiných subjektů a dostávají se tak do dluhové pasti. Časté případy z praxe NNO hovoří o tom, že migranti a migrantky při prodlužování svého pobytu či při získávání jiného pobytového oprávnění využívají **služeb zprostředkovatelů**, a to za úplatu, která mnohdy přesahuje jejich stávající možnosti a schopnosti výdělku, a na kterou si také musejí vypůjčit, a i zde za velmi nevýhodných podmínek (vysoké úroky, neúměrný nátlak či vydírání v případě nesplacení závazku apod). Nestátní instituce, které migrantům navíc často poskytují chybné nebo zavádějící informace, tak nejčastěji způsobí, že se migranti ocitnou v dluhové pasti.

Ovšem neméně závažné jsou i dluhy, vzniklé **v důsledku vztahů migrantů a migrantek** s oficiálními institucemi. Nejčastější jsou dluhy **poskytovatelům zdravotní péče či zdravotního pojištění**, a to ať skutečně zaviněné migrantem či migrantkou (nebyli pojištěni, popř. neodváděli či za ně jejich zaměstnavatel neodváděl potřebné finanční plnění, ale čerpali zdravotní péči) nebo nejasnostmi na straně poskytovatele zdravotní péče.

Mezi další časté dluhy patří i neuhrazené závazky **jiným organizacím poskytujícím služby, typicky např. Dopravnímu podniku hl. m. Prahy, telefonním operátorům apod.**, specifickou oblastí je pak bytová problematika, resp. neuhrazené nájemné či související služby, ať už skutečně či vykonstruované.

Problém představuje i **souběh více dluhů u několika bankovních, nebankovních i jiných institucí.** Velmi časté jsou dluhy v pokročilé fázi, zejména v oblasti řešení předlužení, exekuce a insolvence. Výzkumy citované výše v textu poukazují na to, že migranti a migrantky se často nacházejí na pracovních místech s problematickými pracovními podmínkami, což může vést k situaci dluhového otroctví a donutit je přijmout práci na černém trhu. Nejčastější problematikou v tomto případě je pracovní vykořisťování a obchodování s lidmi. **Dluhová problematika tak dopadá i do segmentu pracovního trhu více než by se na první pohled zdálo,** jelikož na své dluhy si tyto osoby vydělávají mimo jiné i na neformálním trhu práce nelegálními aktivitami. Je zároveň i velmi úzce **provázána se segmentem bydlení a problematikou bezdomovectví.**

Dluhové poradenství, tedy poskytování takové sociální služby, která se zaměřuje na pomoc osobám neschopným splácet své dluhy, je v České republice poskytováno několika veřejnými i neziskovými organizacemi, a to podle zdrojů uváděných výše **decentralizovaně bez jasně stanovené metodiky v rámci sociálního poradenství.** Fungování poraden se pochopitelně liší v rámci jejich orientace na dluhovou problematiku nebo integraci migrantů a migrantek a práci s nimi, zde ovšem ještě s dalším limitem, který představuje fakt, že **dluhové poradenství není v organizacích, které se specializují na pomoc migrantům a migrantkám, vždy jasně definováno.** Může být součástí sociálního, právního i finančního poradenství, proto je **komplikované všechny poskytovatele dluhového poradenství úspěšně určit a zhodnotit jejich aktivity.** I poskytovatelé sociálních služeb z řad specializovaných NNO se přitom v rámci své praxe dotýkají dluhové problematiky, byť se zpravidla soustředí na oblast cizinecké a uprchlické legislativy a dluhové problematice se věnují jen v základním rámci. Potíže tak například nastávají ve fázi oddlužení, kde je již třeba specializovaná pomoc. Problémem je tedy **nejasná definice poskytovaných služeb.**

Ve všech dluhových (a jim podobných) poradnách pro migranty a migrantky je poradenství postaveno na základním principu, který představuje **kooperace,** a to ať již v rámci jednotlivých oddělení jedné organizace či s jinou organizací. Poskytovatelé sociálních služeb specializovaných na pomoc migrantům a migrantkám jsou často oslovováni například školami či nemocnicemi, psychologickými poradnami či dalšími institucemi, které si samy s pomocí, eventuálně s komunikací s migranty a migrantkami nevědí rady, což lze pokládat za příklad dobré praxe, která ve výsledku pomůže migrantům a migrantkám v eliminaci případné zadluženosti, ovšem zároveň se **zde přenáší zátěž na tyto specializované poskytovatele služeb,** která jim odčerpá již z tak omezené kapacity a ve svém důsledku tedy ubere z potřebné pomoci jinde.

Další **bariérou poskytování dluhového poradenství je různorodost cílových skupin, se kterou organizace pracují.** Některé organizace se v rámci dluhového poradenství specializují například pouze na migranty s povolením k pobytu nebo státním občanstvím. Jiné organizace pracují ve všem migranty bez ohledu na typ či legalitu jejich pobytu na území Prahy, ale ty se vesměs nezabývají dluhovou problematikou do hloubky.

Poradenství u specializovaných služeb zabývajících se dluhovou problematikou se neobejde bez **služeb tlumočnicka nebo interkulturního pracovníka, tak i bez služeb jiných organizací, které řeší jiné než dluhové otázky klienta a klientky,** ovšem s tematikou zjevně související. V těchto případech je problematické zhodnotit, jestli participace např. tří poraden na jednom klientovi je vzorové chování nebo naopak spíše plýtváním času pracovníků, kteří se mohli věnovat jiným klientům. A jestliže **na problematice jednoho migranta či migrantky obvykle spolupracuje více institucí,** výzkum ukázal, že **neexistuje zpětná vazba při vzájemné komunikaci mezi poradnami. Kooperace a koordinace poskytovaných služeb** tedy nabízí poměrně výrazný prostor zlepšení.

S výše uvedeným úzce souvisí i další identifikovaný problém, a sice **kapacita poraden,** která představuje také jednu z hlavních bariér přístupu migrantů a migrantek ke specializovaným službám, zabývajícím se dluhovými poradenstvím (dlouhé čekací lhůty apod.), otázkou je i **kvalita poskytovaného poradenství.**

Obrovskou překážkou v přístupu ke službách je ale **jazyková bariéra.** Může se tedy zdát až paradoxní, že i při řešení např. zadluženosti migranta a migrantky, jejíž původ je v jazykové bariéře, se **limity poskytované pomoci dotýkají opět jazyka** a migrantovi či migrantce se nedostane adekvátní pomoci ani v poradnách, specializovaných na dluhovou problematiku, protože ty standardně poskytují poradenství pouze v českém jazyce. Některé **poradny vyžadují akreditované tlumočení,** což může být jednak organizačně velmi obtížné, ale zejména pak finančně nákladné, a ve své podstatě tudíž zcela nedostupné. Navíc velké množství poraden **nezveřejňuje na svých webových stránkách informace v jiném než českém jazyce,** maximálně volí i jazyk anglický.

Obecně je podle všeho problémem **nízká dostupnost informací o poradnách na území hl. m. Prahy,** které se touto problematikou zabývají, což má, jak se ukazuje, za následek to, že pokud se chce jedinec obrátit na organizaci a vyhledat pomoc, musí obvykle navštívit více institucí. Zjistit, jaké jsou cílové skupiny jednotlivých institucí a pokud vůbec poskytují dluhové poradenství, je téměř nemožné prostřednictvím webových stránek.

5.1.2. Návrhy řešení

Přítomnost a zároveň i dostupnost dluhového poradenství má nepochybně pozitivní vliv na situaci zadlužení u migrantů a migrantek, a to z několika důvodů. První z nich představuje fakt, (odkaz na zjištění viz kap. 3) že jsou organizace schopny řešit opravdu široké spektrum problémů v rámci dluhového poradenství. Zároveň existuje velké množství organizací zabývajících se dluhovou nebo migrační problematikou. Jazykové schopnosti organizací poskytujících tlumočnický a práci s interkulturními pracovníky jsou na dobré úrovni. Každý migrant, ať už jsou skutečnosti jeho pobytu jakékoliv, může být přiřazen do jedné z poradenských institucí. Bude ale čelit řadě bariér, jako jsou například dlouhé čekající doby, nedostatek komunikace mezi institucemi a jazyková nedostupnost.

S ohledem na výše uvedené by měly být zvažovány následující kroky:

- **zvýšení důrazu na oblast vzdělávání migrantů a migrantek.** Jako hlavní možný prostředek předcházení dluhové problematiky bylo samotnými respondenty označeno zvýšení míry, porozumění migrantů a migrantek, respektive lepší seznámení s českými právními předpisy a lepší orientace v českém prostředí, lepší schopnost přečíst smlouvu či rozumět úředním písemnostem;
- **zvýšení informační povinnosti jednotlivých institucí směrem k migrantům a migrantkám.** Zde se v konkrétní rovině nabízí **zlepšení jazykové dostupnosti informací prezentovaných prostřednictvím internetu,** minimálně pro nejvíce procentuálně zastoupené skupiny migrantů a migrantek na území hl. m. Prahy, a **větší důraz na jejich šíření** směrem k potenciálním cílovým skupinám.
- **realizace školicích kurzů pro poskytovatele (sociální, právní i interkulturní pracovníky) dluhového poradenství.** Důraz na oblast vzdělávání by však měl být směřován jak na příjemce, tak na poskytovatele služeb, když stejně tak důležité a zároveň deficity vykazující jsou znalosti a zkušenosti konkrétních pracovníků a pracovník poskytovatelů služeb dluhového poradenství.
- **rozvoj interkulturní práce jakožto asistenční služby** usnadňující jazykovou komunikaci a interkulturní porozumění mezi migranty a migrantkami a poskytovateli služeb.
- **podpora zapojení dobrovolníků do činnosti poskytovatele služeb.**
- **kontrola kvality dluhového poradenství na základě zpětné vazby.**

Jelikož se ve výzkumu ukázalo, že situaci komplikuje i absence zpětné vazby po poskytnutí poradenství, a to jak mezi klientem/klientkou a poskytovatelem služby, tak i mezi organizacemi, které na řešení problému participují, bylo by vhodné lépe **promyslet a nastavit takové mantinely vzájemné spolupráce, aby se do činnosti poskytovatelů sociálních služeb zpětná vazba mohla promítnout,** čímž dojde i k zefektivnění a zlepšení poskytované služby do budoucna dalším klientům a klientkám.

- **mainstreaming služeb dluhového poradenství.**

Dluhové poradny řeší spíše specifické problémy typu nedoplatek u veřejného zdravotnického pojištění a u dalších institucí, ovšem na řešení příčin vzniku dluhů (např. neporozumění systému či neschopnost pochopit vážnost situace) se jim už kapacit nedostává. I zde by se proto dalo uvažovat o zaměstnání integrovaných migrantů a migrantek, např. po absolvování rekvalifikačního kurzu či případně samostatně jakožto interkulturních pracovníků a pracovník, kdy cílem by měl být spíše **mainstreaming** stávajících služeb dluhového poradenství, nikoli vytváření specializovaných služeb pouze pro migranty a migrantky.

- **orientace na zlepšení kvality a počtu dluhových poraden, a to jak v krátkodobém, tak i v dlouhodobém horizontu.**

S ohledem na zjištěné deficity v poskytovaných službách připadá tento krok do úvahy, přičemž pro něj jasně hovoří jednak to, že na území hl. m. Praha pobývá více než 1/3 všech migrantů a migrantek, legálně pobývajících na našem území a zřejmě i většina těch, kteří zde pobývají bez registrace či neregulárně, ale i demografické údaje o zvyšujícím se počtu migrantů a migrantek na území hl. m. Prahy a obecně pak vedoucí role tohoto kraje v oblasti integrace.

- **vznik jednotné metodiky a uceleného popisu postupů pro dluhové poradny.** Se zvýšením kvality poskytování dluhového poradenství pak v neposlední řadě souvisí právě i identifikovaná potřeba vzniku jednotné metodiky a uceleného popisu postupů pro dluhové poradny, které se ve svých službách mohou setkat s migranty a migrantkami a a) s jejich specifickými problémy a b) se specifickými bariérami na obou stranách, tj. jak u poskytovatelů, tak u příjemců služeb. Jednotná metodika by mohla zrychlit fungování poraden, zkrátit čekací doby klientů a klientek na služby, a zároveň i snížit počet spoluprací napříč poradnami a obecně pak zvýšit kvalitu dostupného sociálního poradenství v dluhové oblasti.
- **soustředění se na řešitelné problémy.**
V závěru se ale ukazují jako nutné i změny dalších systémů, které hl. m. Prahy nemůže přímo ovlivnit. Nezbývá tak než se o to více soustředit alespoň na **řešitelné problémy, které v kompetenci hl. m. Prahy a regionálních poskytovatelů sociálních služeb jsou**, konkrétně např. odpuštění dluhů, které migranti a migrantky mají u Dopravního podniku hl. m. Prahy apodobně.
- **advokacie, lobbying a prosazování dlouhodobých systémových změn na národní úrovni.**

5.2. BEZDOMOVECTVÍ

5.2.1. Shrnutí tématu migranti a migrantky bez domova a jejich přístup k sociálním službám

Bezdomovectví představuje vysoce negativní jev a extrémní formu sociálního vyloučení, kterou jsou ohroženy zejména zranitelné skupiny, mezi které mohou patřit i migranti a migrantky. **Takřka každý z poskytovatelů služeb směrem k osobám bez domova v hl. m. Praze se setkává s případy osob jiné než české národnosti**, ovšem odhadnout počty bezdomovců z řad migrantů a migrantek na území hl. m. Prahy je takřka nemožné, a to s ohledem na fakt, že je velmi obtížné dostat se k validním údajům.

Zajištění dlouhodobého bydlení ve vyhovujících podmínkách patří spolu se získáním zaměstnání a znalostí češtiny ke **klíčovým podmínkám úspěšné integrace**. Pro migranty a migrantky z třetích zemí je pak **důležité i z důvodu pobytového oprávnění**. Významná je také provázanost trhu bydlení s trhem práce, kdy **právě marginální postavení migrantů a migrantek na trhu práce, kde zastávají špatně placené, nízko kvalifikované pozice, ovlivňuje i dostupnost bydlení**.

I přes význam bydlení (či mnohdy právě proto) se při jeho zajišťování potýkají migranti a migrantky s řadou úskalí. Snahy zajistit si udržitelné, dostupné a zároveň důstojné ubytování narážejí u mnoha z nich na nejrůznější překážky. V analýze jsme se jim stručně věnovali z toho důvodu, že teprve jejich pochopení ze strany poskytovatelů sociálních služeb může významně napomoci systémovým změnám, ale i jinému každodennímu přístupu a náhledu na jednotlivé osoby, ohrožené či již postižené bezdomovectvím.

Nikoliv překvapivě lze za jednu z hlavních překážek jmenovat stávající legislativní nedokonalosti (např. absence zákona o sociálním bydlení) a zcela zřejmý nedostatek politické vůle, tedy chybějící snahu uspokojivě řešit bytové otázky (nejen) sociálně znevýhodněných se zásadně promítá i do situace migrantů. V tomto kontextu lze v hl. m. Praze upozornit, kromě **nedostatku objektů k bydlení**, i na problematiku **nelegálních ubytoven** či přetrvávající **nepřístupnost sociálního bydlení pro občany třetích zemí, stejně tak jako na riziko řešení v podobě nestandardních forem ubytování, k nimž se uchylují jak migranti a migrantky samotní, tak jsou k nim směřování i ze strany poskytovatelů sociálních služeb, a to bezpochyby v dobré víře, kdy se sice nabízí řešení zdánlivě bezvýhodné situace, ovšem v dlouhodobém horizontu či zpětně se dá vyhodnotit jako nestabilní a rizikové**.

Roli nepochybně hrají i předsudky a stereotypy většinové společnosti. Migranti a migrantky jsou ohroženi diskriminací z důvodu rasy/etnického původu, národnosti či náboženství a signifikantní pro tuto skupinu je násobení diskriminačních důvodů, ať už souvisejí např. s genderovými specifiky nebo s věkovými aspekty. Mezi důvody vyšší zranitelnosti lze zařadit i horší jazykovou vybavenost, neznalost prostředí, omezené sociální vazby, respektive sociální kapitál, obecně práci pod úrovní dosažené kvalifikace či dlouhodobou izolaci. Praxe skutečně ukazuje, že při snaze o nalezení konstruktivního řešení nechtěného problému bezdomovectví migrantů je třeba důsledně zvážit chyby a neznalosti, s nimiž migranti a migrantky v praxi přistupují k řešení otázek souvisejících s bydlením,

a to včetně již zmíněné nedostatečné sociokulturní orientace nebo nedostatečných finančních zdrojů ke koupi nebo pronájmu nemovitosti.

I v rámci skupiny migrantů a migrantek existují **zranitelnější podskupiny**, kterými jsou ženy, zejména pak **migrantky samoživitelky s malými dětmi a migrantky seniorky**. Obecně lze říci, že **bezdomovectví migrantek se vyznačuje řadou specifik**, kde genderové znevýhodnění a rizika s tím spojená nejsou zanedbatelná, včetně natolik závažných důsledků, týkajících se například obchodování s lidmi, které ohrožují migrantky na životě či přinejmenším na důstojnosti. Z kazuistik NNO lze vysledovat, které další podskupiny (s vědomím prolínání popsanych kategorií) jsou **ohroženy bezdomovectvím: jde o ty osoby, které nemají přístup do veřejného zdravotního pojištění, dále pak o pracovně vykořisťované osoby a o oběti domácího násilí**.

A ač je bezdomovectví vnímáno jako absolutní vrchol chudoby a sociálního vyloučení, může kromě řady dalších negativních konsekvencí mít nedostupnost bydlení u migrantů a migrantek ze třetích zemí s krátkodobými či dlouhodobými formami pobytu (vyjma pobytu trvalého) ještě další, velmi zásadní a možná i horší následek, kterým je ztráta povolení k pobytu a pád do neregulérního postavení z hlediska cizinecké legislativy, a to s fatálními důsledky do všech oblastí života těchto osob.

Na území hl. m. Prahy působí celá řada poskytovatelů sociálních služeb, jež lze pro potřeby této analýzy rozdělit do dvou podskupin, a sice na poskytovatele sociálních služeb souvisejících s bezdomovectvím a poskytovatele sociálních služeb cílených do migrační oblasti. **Paradoxem je, že i neziskové organizace, věnující se cizinecké problematice, musejí s ohledem na účelově vázané peníze na sociální službu selektovat klienty a klientky, z nichž některým není pomoc poskytnuta**. Děje se tak zejména v případě občanů EU, kde lze identifikovat špatnou dostupnost sociálních služeb, ale i v případě migrantů a migrantek bez pobytového oprávnění, což může představovat (a také i v praxi představuje) určitá omezení v přístupu k sociálním službám.

Mnohem závažnější jsou ovšem **limity služeb** ze strany těch **poskytovatelů**, v jejichž kompetenci je pomoc **v otázkách souvisejících s bezdomovectvím**. Jak se ukázalo, **přestože existují zařízení, poskytující pobytové sociální služby, kam se mohou uchýlit lidé v těžké životní situaci v souvislosti s bydlením, nejsou vybavena pro příjem migrantů a migrantek a takové osoby odmítají**, ať už z důvodu jazykové, kulturní či strukturální bariéry, a upřednostňují české občany. Jedním z úskalí je tudíž nedostupnost těchto zařízení pro některé osoby.

Jazyková/komunikační bariéra představuje skutečně velký a dlouhotrvající problém, protože je objektivně důležité, aby klient či klientka pochopili pravidla služby. **Tato bariéra také stojí za tím, že migranti mívají výrazně ztížený přístup** např. k lékařským službám, náhradním oděvům, k ubytováním v azylových domech a podobně, jednoduše tedy **ke službám s vyšším prahem**. Ze stejných důvodů se pak **zpravidla nedostanou k poradenství a asistenci s vyřizováním dokladů, což je v jejich situaci klíčová služba**, která by jim měla být poskytnuta, aby mohlo dojít ke změně nevyhovujícího stavu věcí, byť je někteří poskytovatelé služeb směřují správným směrem k těm, kteří jim dokážou pomoci i v této oblasti. **I důvěra migrantů a migrantek směrem k poskytovatelům služeb je kvůli jazykové a komunikační bariéře slabší a hůře se buduje**, což může platit obzvláště u těch osob, kteří pocházejí z kulturně odlišného prostředí, kde panuje všudypřítomná, obecná a letitá nedůvěra v institucionální pomoc.

S komunikační bariérou souvisí i zjištěná **roztříštěnost informačních materiálů a poskytovaných informací, často i v chybném znění**, což způsobuje jak přehlčení poskytovatelů sociálních služeb či úředníků, tak i migrantů a migrantek samotných informacemi. Přemíra informací může vést k určitému zmatení, za nímž stojí nesprávné výklady platné legislativy, problém představuje i absence informací v jazykových mutacích, resp. **nedostatečný koncept práce s osobami bez domova, které nemluví česky, případně slovensky**.

Neméně závažnou překážku pak představuje **absence dokladů** (cestovní doklad, pobytová karta), kterými by migranti mohli prokázat svou totožnost. Bez dokladů nejsou např. do azylových domů přijímány žádné osoby (tj. ani čeští občané). **U nocleháren je situace pro osoby bez dokladů příznivější, alespoň podle některých zdokumentovaných zkušeností NNO. Pokud jejich služby vyhledá klient v doprovodu pracovníka neziskové organizace, který na místě vysvětlí, jak ke ztrátě dokladů došlo nebo proč klient v současné době nedisponuje platným dokladem, služby jsou mu poskytnuty, stejně tak jako když se klient prokáže potvrzením vydaným neziskovou organizací**, která ho k tomuto poskytovateli služeb nasměrovala. Pokud by tomu tak nebylo, s vysokou mírou pravděpodobnosti by mu služby byly odepřeny, jak vyplynulo z dotazníkového šetření. **Někteří poskytovatelé služeb dokonce popřeli i možnost využití nocleháren**.

A hlavně, jak se zdá, **kamenem úrazu není jen absence dokladů jako takových, ale i ohlašovací povinnost pobytu migrantů**. I tato, klientům a klientkám jistě známá, praxe proto může být pravděpodobným důvodem,

proč osoby bez domova z řad migrantů a migrantek nevyhledávají poskytovatele služeb v takové míře, jakou by bylo možné očekávat, protože za tím je **obava z využití institucionalizovaných služeb, tedy z následků v podobě problémů souvisejících s pobytem v rozporu s platnou migrační legislativou.**

Zde je na místě uvést, že **výše zmíněná ohlašovací povinnost se týká pouze ubytování migrantů**, samotní terénní sociální pracovníci při výkonu sociální práce žádnou ohlašovací povinnost nemají, ale naopak jsou, např. z titulu kodexu sociální práce, zavázáni mlčenlivostí. **Důležité je mít na prvním místě situaci klienta.** Jako **zásadní se i jeví nevykloučovat migranty bez oprávnění k pobytu** a migranty vykonávající (kvazi)nelegální práci **z cílové skupiny terénní sociální práce, protože se jedná o mimořádně zranitelnou populaci, která na jiné služby často nedosáhne.** Absence dokladů ovšem pochopitelně tvoří **překážku pro kontinuální práci poskytovatelů služeb, zacílené na motivování klientů a klientek k odchodu z ulice.**

Klíčovým aspektem je **míra nízkoprahovosti sociálních služeb.** Okamžité pomoci v případě naléhavosti se migrantům a migrantkám dostane, ovšem u další podpory, a to například ve formě přístupu k resocializačním službám, je již vstup do služby ztížený, a nutno podotknout, že často i v rozporu s platnou legislativou, která poskytování služeb v daných případech umožňuje.

Z pohledu sociálních služeb je téměř neřešitelná situace osob bezdomovců z řad **migrantů a migrantek, kteří mají chronické zdravotní komplikace** či jiné problémy, které se často s bezdomovectvím pojí, typicky **různé druhy závislosti na alkoholu či návykových látkách.**

Z praxe vyplynulo, že samotní poskytovatelé služeb si jasně uvědomují, že služby nad rámec těch nízkoprahových je obtížné migrantům a migrantkám zajistit, tudíž se přiklánějí spíše k jejich **přesvědčování o návratu do země původu.**

Samostatné téma pak představuje **nedostatečná koordinace a kooperace** poskytovatelů služeb. Jako problematické se ukazuje i faktické **nepropojení agendy poskytovatelů sociálních služeb, kteří se zaměřují výhradně na cizineckou problematiku, s agendou těch poskytovatelů služeb, kteří se specializují na problematiku bezdomovectví.** Nedostatečné propojení různých typů a druhů služeb představuje obecně problém, který se netýká jen migrační problematiky, a to především u **situací na pomezí zdravotních a sociálních služeb.**

Jádrem problému v přístupu migrantů a migrantek do zařízení pobytoých sociálních služeb se však zdá být jejich **finanční nákladnost.** Např. v seniorském věku s nízkými či nulovými důchodovými dávkami si nemohou hradit pobyt v domovech seniorů a zpravidla ani v azylových domech. Problémy lze najít i při přiznávání sociálních dávek, v této souvislosti zejména příspěvku na péči, bez něhož se do pečovatelské služby nedostanou. Ani čerpání dávek pomoci v hmotné nouzi, která není vázána na trvalý pobyt, není pro migranty snadné, když u nich panují obavy z toho, že se stanou tzv. **neodůvodnitelnou zátěží sociálního systému** a přijdou o možnost zůstat legálně na našem území.

Obecně lze shrnout, že ani **přístup ke zranitelným podskupinám není dostatečně zajištěn**, ať už jde o matky samoživitelky, seniory či oběti domácího násilí, případně jiných trestných činů. Je třeba vzít v úvahu, že ani skupina migrantů a migrantek není homogenní. V jejím rámci by **si zvýšenou pozornost zasloužily osoby s migračními historiemi v seniorském věku a ženy, jejichž postavení je horší a jejichž konfrontace s bezdomovectvím pro ně představuje i další rizika.** Zde se genderová specifika bezdomovectví zvyšující zranitelnost žen bez domova doplňují o migrační aspekt, což by měly jak koncepční dokumenty, tak poskytované služby reflektovat.

Otázka přístupu bezdomovců z řad migrantů a migrantek k sociálním službám, ostatně bezdomovectví migrantů a migrantek jako takové patří k dlouhodobě neřešeným, či lépe řečeno neuspokojivě řešeným tématům, která si pozornost odpovědných orgánů pro svoji naléhavost zaslouží, a bylo by vhodné ji lépe **podchytit v koncepčních materiálech**, v ideálním případě i provázaně.

Ovšem i zde se, stejně tak jako u dluhové problematiky, v závěru se ukazují jako nutné změny dalších systémů, které není v možnostech hl. m. Prahy přímo ovlivnit (přístup osob do veřejného zdravotního pojištění, fungování Úřadu práce respektive systému nastavení a vyplácení pojistných či nepojistných dávek a podobně).

Nezbývá tak než se o to více soustředit alespoň na řešitelné problémy, které v kompetenci hl. m. Prahy a regionálních poskytovatelů sociálních služeb jsou.

5.2.2. Návrhy řešení

I přes důležitost bydlení (či mnohdy právě proto) se při jeho zajišťování potýkají migranti a migrantky s řadou úskalí. Snahy zajistit si udržitelné, dostupné a zároveň důstojné ubytování narážejí u mnohých z nich na nejrůznější překážky, a situace si bezpochyby zaslouží co nejrychlejší systémové řešení.

Mělo by jít především o taková opatření, která přispějí k odstranění možné diskriminace této cílové skupiny, a to zejména.

A) PODPORA ROZVOJE PREVENTIVNÍCH SLUŽEB A AKTIVIT:

1) Zvýšení dostupnosti služeb pro migranty a migrantky ze strany poskytovatelů

služeb formou:

- **podpory specializovaných služeb, vč. motivačních prvků směrem k poskytovatelům sociálních služeb, které doposud cizincům a cizinkám pomoc neposkytovaly;**
  - **s tím související stabilizace financování poskytovatelů služeb** (zajištění jejich dlouhodobého financování a jistoty kontinuity poskytovaných služeb), a to včetně adekvátních mezd personálu ve snaze omezit jeho fluktuaci a celkově posílit profesionalizaci služeb a dlouhodobý rozvoj týmů poskytovatelů služeb;
  - **kontinuální podpory osvětových a advokačních aktivit zastřešujících platform** (Platforma pro sociální bydlení, ASLIDA, Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty apod.);
  - **rozvoje interkulturní práce jakožto asistenční služby** usnadňující jazykovou komunikaci a interkulturní porozumění mezi migranty a migrantkami dotčenými bezdomovectvím a poskytovateli služeb;
  - v této souvislosti lze uvažovat i o **cizojazyčných streetworkerech** (v regionu hl. m. Praha zejména ruskojazyčných);
  - podpory rozvoje **péče pro osoby bez domova i u poskytovatelů služeb, kteří se primárně věnují migraci**, a to ve formě **samostatné, specializované služby;**
  - **vytvoření pravidelně aktualizovaného přehledu charitativních organizací v regionu, které v krizových situacích poskytují této specifické kategorii osob ohrožených bezdomovectvím krátkodobé ubytování**, např. v azylových domech (zejm. Charita Česká republika, Diakonie Českobratrské církve evangelické, Armáda spásy či organizace Naděje; dále neziskové organizace, které spolupracují s obcemi při realizaci projektů sociálního bydlení a pomáhají například vytýpat nájemníky do sociálních bytů);
  - **lepšího využití informačního potenciálu, v ideálním případě vznik jednotných webových stránek** jak s informacemi pro migranty a migrantky bez domova, tak i pro různé poskytovatele sociálních služeb, kteří s touto cílovou skupinou primárně nepracují. **Centralizace validních informací na jedné platformě a její následná propagace směrem ke všem zúčastněným stranám** může zabránit partikularizaci sdělení, informačnímu přehlcování všech stran i případným obsahovým chybám, vyplývajícím ze složitosti pobytového systému a systému sociálních služeb, a jejich mnohdy obtížně pochopitelné provázanosti;
  - **podpory překladatelských a tlumočnických služeb** za současného zohlednění různorodosti klientů;
  - **rozvoje práce s dobrovolníky, podpory jejich zapojení do činnosti poskytovatelů služeb a finančního zajištění koordinace práce s dobrovolníky;**
  - **změn v oblasti přístupu k veřejnému zdravotnímu pojištění a zvýšení dostupnosti zdravotní péče.**
- 2) Kladení důrazu na podporu orientace migrantů a migrantek ve společnosti a podchycení rozvoje jejich vlastních schopností
- jazykové kurzy
  - kurzy finanční gramotnosti
  - individuální asistence při hledání bydlení a zaměstnání

3) **Zohledňování specifických potřeb migrantů a migrantek a zranitelných podskupin, nastavení systémů následné podpory (sekundární prevence)**

- práce s konceptem vícenásobné diskriminace
- programy pro seniory a seniorky
- vhodné přístupy k migrantkám bezdomovkyním. Je třeba vzít v úvahu, že i sem zasahují genderové nerovnosti, kdy na dostupnost bydlení a jeho kvalitu má primární vliv špatná finanční situace těchto žen, zapříčiněná především jejich marginálním postavením na trhu práce a nerovnostmi při odměňování (gender pay gap) a s tím souvisejícími následnými nerovnostmi ve výši důchodů (gender pension gap), a snažit se tomu čelit cílenými opatřeními ve prospěch žen.
- adresnější a efektivnější pomoc obětem domácího násilí s migračním prvkem a obětem trestných činů obecně
- **výraznější podpora obětem obchodování s lidmi bez ohledu na věk či pohlaví**
- **zlepšení v oblasti kolektivních forem soužití (ubytování) – vytváření variant nocleháren, ubytoven či azylového bydlení, které by poskytovaly vyšší míru soukromí s ohledem na rozdílné potřeby klientely, zejména potřeby zranitelných podskupin.**

B) **ZVÝŠENÍ KOMUNIKACE A SPOLUPRÁCE MEZI AKTÉRY – SDÍLENÍ, NÁVAZNOST A PROVÁZANOST KONCEPCÍ, STRATEGIÍ A AKČNÍCH PLÁNŮ**

S ohledem na provázanost a komplexnost problematiky bezdomovectví u osob jiné než české národnosti, a to včetně zohlednění situací osob cizí národnosti s již udělených českým občanstvím, by mělo být do koncepčních materiálů zakomponováno zejména;

- 1) **explicitní zdůraznění nutnosti provázanosti koncepcí, strategií a zejména pak aktivit klíčových aktérů ze strany státní správy a samosprávy:**
- 2) provázanost chystané Strategie řešení bezdomovectví v HMP se Strategickým plánem rozvoje sociálních služeb, s Koncepcí integrace cizinců apod., resp. s dalšími klíčovými dokumenty, které aktuálně vznikají či jejichž vznik se připravuje;
- 3) co nejkonkrétnější vymezení stávajících i budoucích pravomocí, vzájemného vztahu a nutné spolupráce příslušných odborů v rámci MHMP, tak i ve vazbě na CSSP, ICP, NNO pracující s migranty a další relevantní subjekty;
- 4) **důraz na zvyšování interkulturních kompetencí poskytovatelů specializovaných služeb, včetně Centra sociálních služeb Praha**, např. prostřednictvím školení pro poskytovatele služeb, a to ve spolupráci s klíčovými aktéry integrace v HMP a pod vedením Oddělení národnostních menšin a cizinců MHMP;
- 5) **využití zjištěných koordinačních nedostatků ke zlepšení zejména v oblasti terénní sociální práce i obecně v podpoře komunikace**, kdy sociální pracovník či pracovníce z organizace poskytující služby v oblasti bezdomovectví přímo kontaktuje sociálního pracovníka či pracovníci z organizace, specializující se na cizineckou problematiku, do úvahy připadá i **zřízení speciálního intervenčního týmu**, složeného z odborníků na otázky bezdomovectví a migrace;
- 6) podpora přijetí chystaného **zákona o sociálním bydlení** v co nejkratším časovém horizontu;
- 7) **ucelený, konkrétní a jasný koncept sociální práce s migranty a migrantkami bez domova.**

5.3. ZÁVĚREM

Zjištěná praxe u poskytovatelů sociálních služeb na území hl. m. Prahy ukazuje, že je potřeba zvyšovat informovanost migrantů a migrantek o jejich postavení a právech na našem území. Ruku v ruce s tím je však potřeba zvyšovat i povědomí pracovníků v sociálních službách o možnostech pomoci migrantům a migrantkám, a to nejen těch, které jsou explicitně dány platnou legislativou. Příkladem může být rozšiřování informací o možnostech odstraňování jazykové bariéry či kulturních odlišností za pomoci využití služeb interkulturních pracovníků a pracovníc, nebo kladení důrazu na výhody mezioborové spolupráce, včetně zapojení NNO jako relevantních partnerů.

Zákon o sociálních službách sice stanoví okruh oprávněných osob pro každou z poskytovaných služeb, ovšem zcela odůvodněně si poskytovatelé sociálních služeb mnohdy sami nevědí rady, zda na danou službu má migrant či migrantka zákonný nárok, a to s ohledem na různé druhy pobytových oprávnění v kombinaci se širokým spektrem poskytovaných služeb a jejich diferenciací právě v závislosti na právním postavení migranta či migrantky. V těchto případech je nutné vždy posuzovat jejich přístup ke každé konkrétní službě dle druhu pobytového oprávnění, které má klient či klientka uděleno. Panují-li pochybnosti, zda přijmout migranta či migrantku do služeb, lze kontaktovat specializované NNO.

Ukazuje se jako vhodné, a jistě nejen u problematiky dluhového poradenství nebo tématu bezdomovectví, více využívat dostupné nástroje sociální ochrany, umožněné platnými předpisy (v oblasti sociálního zabezpečení, zaměstnanosti apod.), za účelem pomoci migrantům a migrantkám, a nezanedbat a nepodcenit zpracování např. metodiky práce s cílovou skupinou a jiných podpůrných materiálů, které by ve výsledku usnadnily faktickou každodenní integraci a dostupnost sociálních služeb.

Nedostatečnou orientaci v možných nástrojích podpory je totiž možné vysledovat nejen u migrantů a migrantek, ale i u poskytovatelů sociálních služeb, u nichž je navíc patrné nezohledňování průřezovosti agendy integrace. Velkým úkolem tak zůstává například odstranění jazykové bariéry u obou cílových skupin, efektivnější komunikace mezi poskytovateli služeb, podpora většího rozvoje pobytových služeb a jejich dostupnosti pro cílovou skupinu., tedy dostupnosti sociálních služeb jako takových pro všechny skupiny migrantů a migrantek, za současného systémového ukotvení poskytování těchto služeb do budoucna, a to včetně přijetí opatření k odstranění dlouhodobě existující diskriminační praxe, tedy disproporce mezi povinnostmi občanů a občerek z neunijních zemí přispívat do sociálního systému a reálnými možnostmi z něj čerpat v nepříznivých životních situacích nebo obrovských deficitů v oblasti přístupu ke zdravotní péči.

V obecné rovině je důležité se zasazovat o to, aby se ochrana migrantů a migrantek ohrožených sociálním vyloučením promítla do střednědobých i dlouhodobých cílů sociální politiky hl. m. Prahy, ale pochopitelně i do sociální politiky celého státu, která bude vycházet ze společenského konsensu o potřebě solidarity a bude citlivě vnímat intersekcionalní znevýhodnění těchto osob.

Závěrem jen krátká citace ze *Střednědobém plánu rozvoje sociálních služeb v Praze do roku 2034* označená **jako vize budoucího stavu služeb a aktivit pro tuto oblast na území hl. m. Prahy**: „V Praze je nastaven efektivní způsob koordinace jednotlivých aktérů (MHMP, MČ, Integrované centrum Praha a další NNO). Na této úrovni probíhá reflexe aktuální situace a potřeb cizinců a etnických menšin. HMP má zpracované strategické dokumenty pro problematiku cizinců a národnostních menšin. Plánování kapacit služeb se děje v součinnosti s ostatními zmíněnými aktéry. Existuje zde efektivní politika předcházení a řešení sociálního vyloučení.“

Tato vize představuje ideální stav a svým způsobem aspirací hl. m. Prahy na uchopení otázky dostupnosti, efektivity a směřování sociálních služeb směrem k migrantům a migrantkám, poskytovatelům služeb, odborné i většinové veřejnosti. K tomu, aby se hl. m. Praha k této vizi alespoň přiblížilo, je ovšem zapotřebí všech aktivit, kterých se tato analýza dostupnosti sociálních služeb ve svém souhrnu dotýká. Jedině tak se výše popsaná vize může stát skutečností.

6. POUŽITÉ ZDROJE

Aktualizovaná Koncepce hl. m. Prahy pro oblast integrace cizinců, přijata usnesením zastupitelstva HMP č. 40/17 ze dne 19. 6. 2014.

BOUROVA, Evgenia., RAMSAY Ian., ALI, Paul, 2019. "It's easy to say "don't sign anything"": Debt problems among recent migrants from a non-English-speaking background. *Alternative Law Journal* [online]. 44(2), 127-132

ČECH VALENTOVÁ, Eva (ed.), 2016. *Nebudu obětí. Manuál pro pracovníky pomáhajících obětí*. Praha: SIMI a ACORUS.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2021. *Cizinci v hl. m. Praze v roce 2020 – Počet cizinců meziročně vzrostl o více než 18 tisíc a cizinci tvořili 17 % obyvatel*. Data k 24.8.2021

FEANTS: *ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR*.

FRA, 2011. *Migrants, minorities and employment. Exclusion and discrimination in the 27 Member States of the European Union*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011 ISBN 978-92-9192-497-4.

HERIBAN KALÍKOVÁ, Simona., ČERYCHOVÁ, Pavla (eds.), 2020. *Manuál lokální integrace migrantů v České republice*. Praha: Sdružení pro integraci a migraci. ISBN 978-80-906488-2-1

HRADEČNÁ, Pavla, 2016. *Ženy na vedlejší koleji (?)*. Analýza postavení a situace migrantek a žen s migračním původem ve vyšším středním a seniorském věku? Praha: Sdružení pro integraci a migraci [online] [vid. 2018-08-16].

HRADEČNÁ, Pavla, JELÍNKOVÁ, Marie, EZZEDIHNE, Petra et al., 2016. *Ženy na vedlejší koleji (?) – Gender, migrace a stárnutí*. Praha: Sdružení pro integraci a migraci. ISBN 978-80-906488-1-4. 89 s.

JELÍNKOVÁ, Marie, 2022. *Metodika terénní sociální práce s migranty*. Praha: Sdružení pro integraci a migraci. ISBN: 978-80-906488-4-5.

IOM, 2021. *Sub-regional study on the debt of migrant assisted with voluntary return and its impact on the sustainability of reintegration in countries origin* [online]. International Organization for Migration, leden 2021.

JEŽKOVÁ, Veronika a kol., 2015. *Domácí násilí a genderově podmíněné násilí*. Praha: ProFem, o.p.s.

KLUSÁČEK, Jan, LESÁK, Vít a kol.: *Zpráva o vyloučení z bydlení za rok 2018*. Praha: Platforma pro sociální bydlení, 2018.

KŇAPOVÁ, Kateřina. *Mít či nemít svoje Doma. Dopady zavedení dostupného a sociálního bydlení na ženy*. Praha: Alternativa 50+, 2015. ISBN:978-80-905711-5-0.

KOKACHEVA, Marina, 2021. *Analýza dostupnosti sociálních služeb pro migranty v Praze. (Dotazníkové šetření pro účely projektu Praha integruje)*. Praha: Sdružení pro integraci a migraci.

KRUKOVÁ, Sarah, 2021. *Dostupnost dluhového poradenství na území Prahy*. Bakalářská práce práce (Bc). Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, Katedra sociologie. Vedoucí diplomové práce PhDr. Marie Jelínková, Ph. D.

KUTÁLKOVÁ, Petra, 2008. *Ženy migrantky a obchodování s lidmi*. In: KRCHOVÁ, Andrea, VÍZNEROVÁ, Hana, KUTÁLKOVÁ, Petra. *Ženy migrantky v České republice. Uvedení do problematiky*. Praha: Friedrich-Ebert-Stiftung.

La Strada Česká republika, 2015. *Obchod s lidmi – příručka pro organizace pracující s ženami bez domova*. Praha: La Strada Česká republika.

La Strada Česká republika, 2016. *Analýza rizika obchodování s lidmi u žen bez domova*. Praha: La Strada.

LEONTIYEVA, Yana., POKORNÁ, Anna, 2014. *Faktory bránící využití kvalifikace imigrantů na trhu práce v ČR* [online]. 2014. Dostupné z: <https://mkc.cz/doc/kvalifikace-final.pdf>

LEONTIYEVA, Yana, TOLLAROVÁ, Blanka a MIKEŠOVÁ, Renáta, 2017. *Analýza postavení migrantů a migrantek na území hl. m. Prahy*. Závěrečná zpráva z výzkumu [online] Praha: Sociologický ústav.

MAGISTRÁT HL. M. PRAHY, 2021. *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb na území hl. m. Prahy na období 2022–2024*.

MPSV ČR, 2013b. *Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví do roku 2020*. Přijato usnesením vlády ČR ze dne 28. srpna 2013 č. 666 [online] [vid. 2018-02-013].

MPSV ČR, 2014. *Strategie sociálního začleňování 2014–2020*. Přijata usnesením vlády ČR ze dne 8. 1. 2014 č. 24 [online] [vid. 2018-02-06].

MPSV ČR, 2015a. *Koncepce sociálního bydlení České republiky 2015–2025*. Přijata usnesením vlády ČR ze dne 12. října 2015 č. 810 [online] [vid. 2018-03-05].

MPSV, 2015. *Vyhodnocení průzkumu řešení bezdomovectví v obcích s rozšířenou působností*. Praha, MPSV.

MULTIKULTURNÍ CENTRUM PRAHA, 2014. CERGE-EI. *Na trhu práce i na trhu s bydlením je silný výskyt diskriminace vůči uchazečům z menšin*. Praha: Multikulturální centrum Praha, 6. 11. 2014.

MV ČR, 2016. *Aktualizovaná Koncepce integrace cizinců – Ve vzájemném respektu*. Společně s Postupem při realizace Koncepce integrace cizinců v roce 2016 přijata usnesením vlády ČR č. 26/20116 ze dne 18. ledna 2016.

MV ČR, 2021. *Informativní počty obyvatel v obcích – data k 1.1.2021*.

PORADNA PRO INTEGRACI, 2015. *Proč mají cizinci v Česku ztížený přístup k bydlení? Zápisky z kulatého stolu Střecha nad hlavou ze dne 16. června 2015*. Praha: Poradna pro integraci.

Rada HMP, 2021. *Pravidla pronájmu a prodlužování doby nájmu bytů a ubytovacích místností v objektech HMP nesvěřených MČ a podnájmu a prodlužování doby podnájmu bytů v bytových domech ve vlastnictví bytových družstev*. Schváleno usnesením č. 2278 ze dne 20.9. 2021.

NEŠPOROVÁ, Olga, HOLPUCH, Petr, 2019. *Sčítání osob bez domova v České republice v roce 2019 – Kategorie bez střechy a vybrané kategorie bez bytu podle typologie ETHOS*. VÚPSV, v. v. i. Praha 2019

SDRUŽENÍ PRO INTEGRACI A MIGRACI, 2020. Zápis z fokusní skupiny *Mapování dostupnosti sociálních služeb na území Prahy* (zrealizována v projektu *Praha integruje* v rámci Sociální skupiny Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty v ČR, dne 28.11.2019.).

SDRUŽENÍ PRO INTEGRACI A MIGRACI, 2018. Zápis z kulatého stolu *Mapování lokalit se zvýšenou koncentrací migrantů v hl. m. Praze* ze dne 10. dubna 2018 (místo konání: Magistrát hl. m. Prahy).

SOKAČOVÁ, Linda, 2014. *Postavení a postoje dlouhodobě usazených migrantů a migrantek v České republice*. Praha, Poradna pro občanství/občanská a lidská práva.

ŠABATOVÁ, Anna et al., 2015. *Obětí diskriminace a její překážky v přístupu ke spravedlnosti*. Závěrečná zpráva z výzkumu veřejné ochrany práv. Brno: Veřejná ochránkyně práv.

TOLLAROVÁ, Blanka, 2006. *Praktické potíže cizinců*. In: ŠANDEROVÁ, J. (ed). *Nerovnosti kolem nás. Analýza utváření sociálních nerovností v každodenním životě* (pracovní texty). Praha: 2006. ISBN 80-239-8209-5.

VEVERKOVÁ, Martina, LOJKÁSKOVÁ, Marie, VAŠÁT, Petr a kol. *Analýza situace bezdomovectví v Praze*. Praha: říjen 2020. Zpracováno společností Median, s.r.o. pro Centrum sociálních služeb.

Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, v platném znění.

Zákon č. 128/2000 Sb. o obcích, v platném znění.

Zákon č.129/2000 Sb., o krajích, v platném znění.

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR, v platném znění.

Zákon č.108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění.

Zákon č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (*zákon o státním občanství České republiky*).

DALŠÍ (WEBOVÉ) ZDROJE

Český statistický úřad. www.czso.cz

Česká správa sociálního zabezpečení. www.cssz.cz

Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty v ČR. www.konsorcium-nno.cz.

Ministerstvo vnitra ČR. www.mvcr.cz

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. www.mpsv.cz

Webové stránky všech relevantních poskytovatelů sociálních služeb na území hl. m. Prahy

Webové stránky provozované MPSV www.cizinci.cz

Databáze služeb pro lidi v nouzi www.mapabezdomova.cz

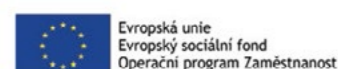
Webové stránky provozované Centrem sociálních služeb www.bezdomova.eu

Evropský sociální fond (databáze projektů), www.esfcr.cz

POBYTY A SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ

Tabulka uvádí, zda cizinec spadá do okruhu oprávněných osob, pro konkrétní nárok je nutné posoudit splnění dalších podmínek, stejně jako u občanů ČR. Stav platný k 31. červenci 2020.	Dávky státní sociální podpory dle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře				Dávky pomoci v hmotné nouzi dle zákona č. 111/2006 Sb., o hmotné nouzi			Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti		Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění	Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění	Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách			
	Rodičovský příspěvek	Přídavek na dítě	Příspěvek na bydlení	Porodné	Příspěvek na život-bytí	Do-plátek na bydlení	Mimořádná okamžitá pomoc	Vstup na trh práce	Registrace na úřadu práce (jako uchazeč o zaměstnání)	Zdravotní pojištění	Nemocenské pojištění (včetně mateřské)	Odborné sociální poradenství	Příspěvek na péči	Další sociální služby	
Osoba bez pobytového oprávnění	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ano (pouze v případě, že hrozí vážná újma na zdraví)	Ne	Ne	Pouze soukromé turistické pojištění (na veřejné pojištění není nárok ani v případě zaměstnání)	Ne	Ano (pokud to stanoví mezinárodní smlouva, např. pokud pochází ze státu Evropské sociální charty*)			
Vízum do 90 dnů včetně osob, které mohou vstoupit na území bez víza	Krátkodobé vízum	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne		Ne	Ne	Soukromé turistické pojištění (veřejné v případě legálního zaměstnání)	Ano v případě výkonu zaměstnání	Ano (pokud to stanoví mezinárodní smlouva, např. pokud pochází ze státu Evropské sociální charty*)			
	Bezvízový styk	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne		Ne	Ne	Soukromé turistické pojištění	Ne	Ano			
	Krátkodobé vízum za účelem sezónního zaměstnání	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne		Ano	Ne	Veřejné po dobu trvání zaměstnání, jinak soukromé turistické	Ano po dobu trvání zaměstnání	Ano (pokud to stanoví mezinárodní smlouva, např. pokud pochází ze státu Evropské sociální charty*)			
Vízum k pobytu nad 90 dnů	Dlouhodobé vízum	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne		Ano	Ne	Veřejné v případě zaměstnání, nebo na základě mezinárodní smlouvy, jinak soukromé komplexní pojištění	Ano v případě výkonu zaměstnání	Ano (pokud to stanoví mezinárodní smlouva, např. pokud pochází ze státu Evropské sociální charty*)			
	Mimořádné pracovní vízum	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne		Ano	Ne			Ano (pokud to stanoví mezinárodní smlouva, např. pokud pochází ze státu Evropské sociální charty*)			
	Dlouhodobé vízum za účelem sezónního zaměstnání	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne		Ano	Ne			Ano			
	Dlouhodobé vízum za účelem strpění pobytu na území	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne		Ano	Ne	Veřejné v případě zaměstnání nebo strpění dle § 33 odst. 1 písm. a) zákona o bytu cizinců; jinak soukromé komplexní		Ano (pokud to stanoví mezinárodní smlouva, např. pokud pochází ze státu Evropské sociální charty*)			
Dlouhodobý pobyt, oprávnění k pobytu vydané nad 3 měsíce, zpravidla se vydává na 2 roky	Dlouhodobý pobyt za účelem společného soužití rodiny (dle § 42a zákona o pobytu cizinců)	Ano (po roce pobytu, dříve pokud sloučení s držitelem modré karty, zaměstnanecké karty, DP vědecký výzkum, a DP rezidenta + děti do 1 roku)				Ano (pokud sloučení s držitelem DP rezidenta)			Ano	Ano	Veřejné v případě zaměstnání nebo strpění dle § 33 odst. 1 písm. a) zákona o bytu cizinců; jinak soukromé komplexní	Ano v případě výkonu zaměstnání	Ano (pokud sloučení s držitelem modré karty, zaměstnanecké karty, DP vědecký výzkum, a DP rezidenta + Evropská sociální charta*)		
	Dlouhodobý pobyt za účelem studia	Ano (po roce pobytu)				Ne	Ne	Ano	Ano (pokud akreditované denní/prezenční studium; pozor ne přípravné kurzy)	Ne			Ano		
	Dlouhodobý pobyt za účelem rodinným	Ano (po roce pobytu, děti do 1 roku)				Ne	Ne	Ano	Ne (výjimky uvedeny v § 98 zákona o zaměstnanosti)	Ne	Soukromé komplexní pojištění, veřejné pouze v případě mezinárodní smlouvy		Ano (pokud to stanoví mezinárodní smlouva, např. pokud pochází ze státu Evropské sociální charty*)		
	Dlouhodobý pobyt za účelem ochrany na území	Ano (po roce pobytu, děti do 1 roku)				Ne	Ne	Ano	Ano	Ne	Potřebná zdravotní péče hrazena státem, nevzniká klasické pojištění; v případě zaměstnání veřejné zdravotní pojištění	Ano (pokud to stanoví mezinárodní smlouva, např. pokud pochází ze státu Evropské sociální charty*)			
	Dlouhodobý pobyt za účelem vědeckého výzkumu	Ano	Ano	Ano	Ano	Ne	Ne	Ano	Ano (pro vědeckou a vzdělávací činnost ve veřejné instituci; případně jiná výjimka dle § 98)	Ne	Veřejné zdravotní pojištění	Ano po dobu trvání zaměstnání/hostování	Ano	Ano	V plném rozsahu
	Zaměstnanecká karta	Ano	Ano	Ano	Ano	Ne	Ne	Ano	Duální ZK (zaměstnání pouze na volné místo v evidenci ÚP + nutnost žádat o souhlas MVČR) Neduální ZK (§ 98; zaměstnání možné na jakémkoliv vhodném prac. místě, není nutno žádat o souhlas se změnou)	Ano (článek 12 Směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2011/98/EU)	Veřejné po dobu trvání zaměstnání, jinak soukromé komplexní pojištění	Ano po dobu trvání zaměstnání	Ano	Ano	
	Modrá karta	Ano	Ano	Ano	Ano	Ne	Ne	Ano	Pouze na místo, které je vedeno v evidenci Úřadu práce jako volné pro držitele MK; při změně nutno během prvních dvou let žádat o souhlas MVČR	Ano		Ano	Ano		
	Dlouhodobý pobyt za účelem podnikání	Ano (po roce pobytu)				Ne	Ne	Ano	Ne (výjimky uvedeny v § 98 zákona o zaměstnanosti)	Ne	Soukromé komplexní pojištění (výjimky pokud je mezinárodní smlouva)	Dobrovolná účast	Ano (pokud to stanoví mezinárodní smlouva, např. pokud pochází ze státu Evropské sociální charty*)	Ano (pokud to stanoví mezinárodní smlouva, např. pokud pochází ze státu Evropské sociální charty*)	
Dlouhodobý pobyt za účelem strpění pobytu na území	Ano (po roce pobytu, děti do 1 roku)				Ne	Ne	Ano	Ano (je nutné požádat Úřad práce o pracovní povolení; případně výjimka dle § 98)	Ne	Veřejné v případě zaměstnání nebo strpění dle § 33 odst. 1 písm. a) zákona o bytu cizinců; jinak soukromé komplexní	Ano v případě výkonu zaměstnání	Ano (pokud to stanoví mezinárodní smlouva, např. pokud pochází ze státu Evropské sociální charty*)			
Trvalý pobyt	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Veřejné zdravotní pojištění	Ano	Ano	Ano	V plném rozsahu	
Pobyt občanů EU a jejich rodinných příslušníků (manželé, děti, atd.)	Občan EU/EHP a Švýcarska s přechodným pobytem (včetně neregistrovaných, pokud prokážou, že v ČR žijí větší část roku)	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano (pokud je na území hlášen k pobytu déle než 3 měsíce)		Ano	Ano	Ano	Veřejné zdravotní pojištění	Ano v případě výkonu zaměstnání	V plném rozsahu		
	Občan EU/EHP a Švýcarska s trvalým pobytem	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano			Ano	Ano	
	Rodinný příslušník občana Evropské unie s přechodným pobytem	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano (pokud je na území hlášen k pobytu déle než 3 měsíce)		Ano	Ano	Ano	Veřejné zdravotní pojištění u rodinného příslušníka občana EU, soukromé komplexní pojištění u nepracujícího rodinného příslušníka občana ČR		Ano	Ano	
	Rodinný příslušník občana Evropské unie s trvalým pobytem	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Veřejné zdravotní pojištění		Ano	Ano	
Pobyt dle zákona o azylu	Žadatel o mezinárodní ochranu	Ano (pokud je hlášen v ČR déle než rok nebo dítě mladší 1 roku, a zároveň nežije v ubytovacím zařízení MVČR)				Ne	Ne	Ano (pouze v případě, že hrozí vážná újma na zdraví)	Ano (pokud je vydáno pracovní povolení, o které lze žádat po 6 měsících od prvního pohovoru)	Ne	Veřejné zdravotní pojištění	Ano v případě výkonu zaměstnání	Ano (v rozsahu řízení o mezinárodní ochraně, nebo pokud to stanoví mezinárodní smlouva)		
	Osoba s udělenou doplňkovou ochranou	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano (§ 53c zákona o azylu)	Ano (pokud to stanoví mezinárodní smlouva, např. pokud pochází ze státu Evropské sociální charty*)				
	Azylant	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano				

Smlouvy o vstupu do veřejného zdravotního pojištění má ČR uzavřené s těmito státy: Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Srbsko, Japonsko, Kuba, Severní Makedonie, Spojené státy americké, Tunisko, Turecko. Z hlediska vstupu na trh práce se rozlišují dvě základní kategorie: a) osoby s podmíněným vstupem na trh práce; b) osoby s volným vstupem na trh práce. U osob s podmíněným vstupem na trh práce platí, že musí mít speciální pobytové oprávnění, resp. v některých případech (např. žadatelé o mezinárodní ochranu, držitelé víza strpění) speciální samostatné povolení od Úřadu práce ČR. V zákoně o zaměstnanosti je uvedeno

také, které osoby mají volný vstup na trh práce, jedná se zejména o občany EU a jejich rodinné příslušníky (§3 odst. 3 a 4) a o další kategorie osob, uvedené v ustanovení § 98 (např. studenti a absolventi českých vysokých a středních škol).

* Seznam států Evropské sociální charty naleznete na stránkách Rady Evropy www.coe.int. Materiál vznikl v projektu Praha integruje č. CZ.03.2.X/0.0/0.1/18_095/001/1297 spolufinancovaném Evropskou unií z Evropského sociálního fondu v rámci Operačního programu Zaměstnanost.

Projekt Praha integruje č. CZ.03.2.X/0.0/0.0/18_095/0011297 je spolufinancován Evropskou unií z Evropského sociálního fondu v rámci Operačního programu Zaměstnanost.

Autorky: Pavla Čerychová, Magda Faltová, Sdružení pro integraci a migraci, o.p.s.

Jazyková korektura: Anna Grušová

Grafická úprava: Martin Málek

© Sdružení pro integraci a migraci, 2022

